60 let
KPJ
SKOJ
sindikatov

prosvetni delavec

Časnik delavcev vzgoje, izobraževanja in znanosti Slovenije,
Ljubljana, 20. aprila 1979 – št. 7 – letnik XXX

Skupna številka devetih prosvetnih glasil

Sodelovanje uredništev prosvetnih glasil jugoslovanskih republik in pokrajin je dalo doslej že lepe dosežke.

Sekcija prosvetnih glasil je sklenila, da bodo ob 60-letnici Zveze komunistov Jugoslavije, revolucionarnih sindikatov in Zveze komunistične mladine Jugoslavije vsa uredništva pripravila in objavila skupno številko, s katero bodo počastila pomembne dogodke in naše slavne revolucionarne preteklosti.

Okrog sto tisoč bralcev glasil jugoslovanskih prosvetnih delavcev bo neposredno pred obletnico ustanovitve ZKJ dobilo svoje časnike z izseki iz bogate zgodovine revolucionarnega gibanja naše dežele. Bralce bodo spomnili na dni, ko se je porajala Komunistična partija Jugoslavije, na desetletja težkega in slavnega boja komunistov, delavskega razreda in širokih plasti ljudstva za narodno in socialno osvoboditev, na krvav boj proti fašističnim zavojevalcem in njihovim služabnikom, na težke dni obnove in graditve domovine; na boj za pravico do svoje poti v socializem, na zmago Titove misli o človekovi svobodi in pravici ljudstev, da krojijo svojo usodo sama. Prikazali bodo razvoj naše samoupravne socialistične skupnosti, ki je sedaj zgled vsemu svetu; zgled, kako je mogoče s svojimi močmi in v sodelovanju z vsemi deželami in ljudstvi uresničevati človekovo veliko vizijo o osvobajanju dela.

K zgodovinskemu razvoju naše družbe — iz težke zaostalosti do družbe združenega dela, družbe delavcev, ki pod vodstvom svoje avantgarde in tovariša Tita, velikega stratega revolucije, gradijo novi svet, svet združenja svobodnih proizvajalcev sta veliko prispevala tudi vzgoja in izobraževanje, prosvetni delavci pa so bili in ostajajo bojevniki za velike ideale, ki so jih ustvarjalci znanstvenega socializma zapisali na zastavo revolucije.

Toda spomin na veličino žrtev, ki so jih prispevali naši narodi v svojem revolucionarnem boju, spomin na velikanske dosežke tega boja in skupno proslavljanje velikega jubileja so nova spodbuda za še bolj zavzeto samoupravno akcijo v nadaljnjem boju za socialistično preobrazbo vzgoje in izobraževanja po sklepih 10. in 11. kongresa ZKJ.

Uredništva devetih prosvetnih glasil, na stotine njihovih sodelavcev in vsi naši bralci naj tako prispevajo k proslavi 60-letnice ZKJ, revolucionarnih sindikatov in Zveze komunistične mladine Jugoslavije ter izražajo zvestobo največji prodobitvi našega boja in revolucije bratstvu in enotnosti naših narodov in narodnosti.

Vest in zavest, organizatorica in voditeljica delavskega razreda

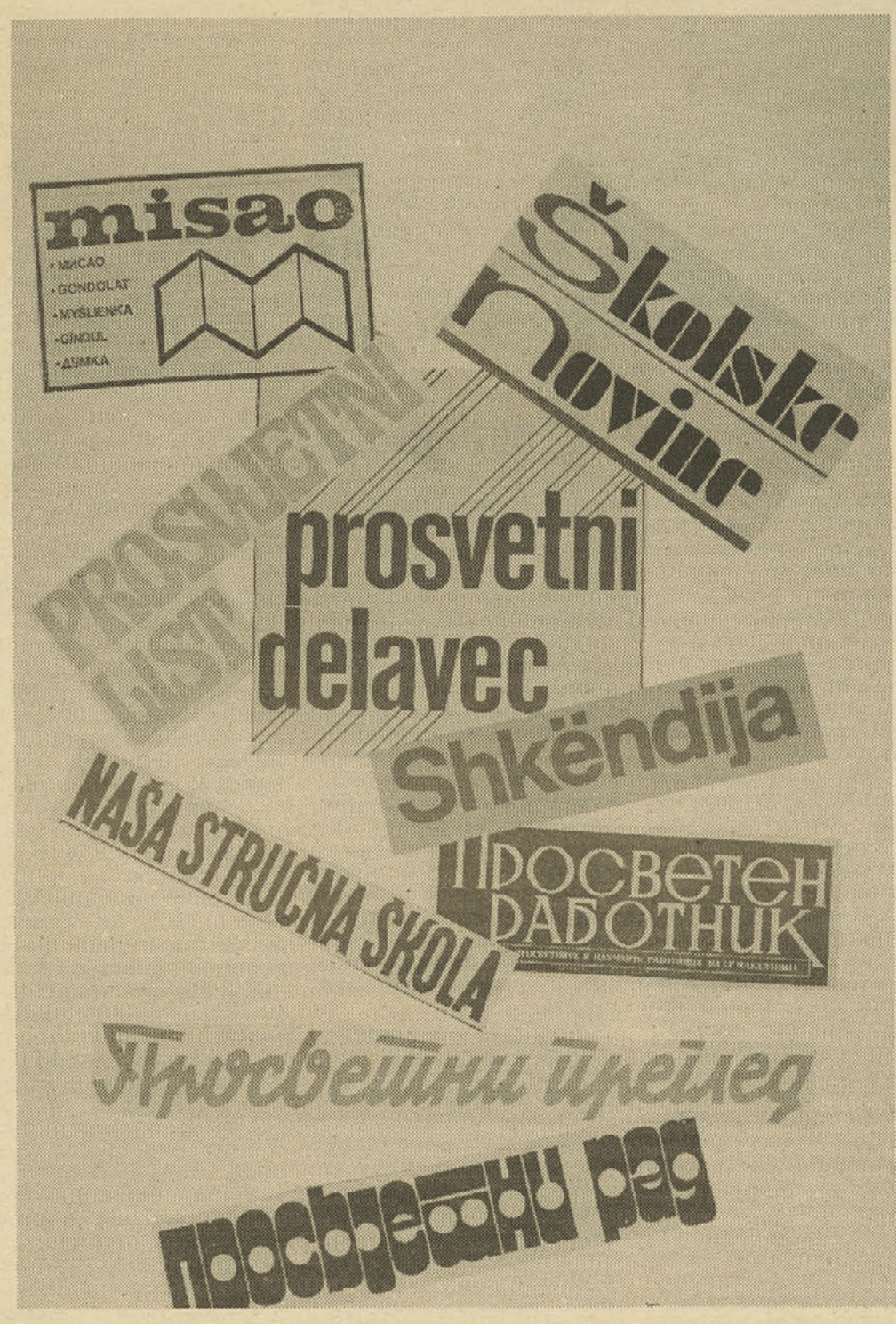

Šestedeset let v zgodovini ni dolgo obdobje, toda čas o katerem želimo spregovoriti, je tako bogat usodnih dogodkov in velikanskih družbenih sprememb, kot da bi zaobjel stoletja. Kar zadeva jugoslovanske narode je bilo to obdobje tako prav zato, ker se je iz njih pred šestdesetimi leti rodila Komunistična partija Jugoslavije. Ta je bila vest in zavest, organizatorica in voditeljica delavskega razreda in vseh zatiranih in izkoriščanih v naši deželi, v bojih, ki jih je bilo treba voditi zaradi obrambe temeljnih interesov delovnih ljudi, zaradi rušenja buržoazne vladavine in vzpostavljanja oblasti delavskega razreda.

Komunistična partija Jugoslavije je bila ustanovljena v viharnem obdobju evropske zgodovine, ko se je — z zmago oktobrske revolucije začela nova doba v zgodovini človeštva — doba socialističnih revolucij in protiimperialističnih vojn. V tem obdobju je bil uničen imperializem, ta »zadnja stopnja kapitalizma« (Lenin), postavljeni so bili temelji nove, brezrazredne družbe — komunizma. Vsi narodi so morali odgovoriti na vprašanje: kaj storiti, da bi bil boj proti »umirajočemu kapitalizmu«, temu zadnjemu družbenoekonomskemu sistemu zasnovanemu na zatiranju in izrabljanju, čimbolj uspešen — čim krajši in da bi terjal čim manj žrtev. Nanj so odgovorili najbolj daljnovidni in pogumni ljudje naše dežele tako, kot je bilo najbolje in edino mogoče: ustanovili so partijo socialistične revolucije. Ni pomembno, koliko so ustanovitelji KPJ pred šestdesetimi leti vedeli o naravi in poteh te revolucije. To, kar je najpomembnejše, jim je bilo jasno: socialistična revolucija je edina pot, ki vodi iz kapitalistične džungle na široka pota prave ljudske zgodovine.

O Jugoslaviji kot skupni državi južnih Slovanov so sanjarili mnogi daljnovidni ljudje naše zgodovine. V državni skupnosti enakopravnih narodov so videli zagotovilo za boljšo prihodnost vseh, pogoj njihove svobode in napredka. Toda Jugoslavija, ki je nastala leta 1918, je bila ječa narodov. V njej je vedrila in oblačila velikosrbska hegemonistična buržoazija pod vodstvom dinastije Karadjordjevićev, ki so jo podpirale reakcionarne sile drugih jugoslovanskih narodov. Brezobzirno izkoriščanje, nasilje, samovolja in korupcija so bile značilnosti kraljeve Jugoslavije. Takšna, kakršna je bila, ni obetala nobenemu narodu svetlejše perspektive, nasprotno, celo njegov obstoj je postal vprašanje. Edino socialistična revolucija je zmogla presekati ta zamotani vozel nacionalnih in razrednih nasprotij in vsem jugoslovanskim narodom odpreti pot k narodni enakopravnosti in svestranskemu družbenemu napredku. S tem da si je zadala socialistično revolucijo in rušenje buržoazne vladavine kot strateški cilj je KP Jugoslavije izzvala nasprotovanje vseh reakcionarnih družbenih sil; te so s svojim aparatom nasilja prizadevale zadušiti njen glas, ki je pozival v boj. Brez zakonskih pravic, izpostavljena obsedeni klevetniški gonji in policijski samovolji je vzdržala vse napade in opravljala svoje osvobodilno poslanstvo. Gledano zgodovinsko: tako zelo so jo potrebovali ne samo delavski razred, temveč vsi jugoslovanski narodi, da je niso mogli uničiti niti s silo niti s prevaro. V njene vrste so stopili pogumni, daljnovidni in požrtvovalni ljudje, predvsem proletarci — ne da bi se bali preganjanja, policijskih mučilnic, ječ in smrti. Tako se je v dveh desetletjih, v nenehnih bojih kalila avantgarda delavskega razreda, ki je v prelomnem obdobju zgodovine vodila vse jugoslovanske narode v boj proti fašističnim zavojevalcem, v boju na življenje in smrt.

AVANTGARDA NE LE V BESEDAH, TEMVEČ V DEJANJIH

Ob tem ko se je upirala pritiskom razrednega sovražnika, je morala KP Jugoslavije v svojih vrstah obvladati tiste sile, ki so jo

Nadaljevanje na 2. strani

Vest in zavest, organizatorica in voditeljica delavskega razreda

Nadaljevanje s 1. strani

ovirale pri opravljanju njenih sprotnih in zgodovinskih nalog. Lenin je rekel, da brez revolucionarne teorije tudi ni revolucionarnega gibanja. Da je to res, je dokazal tudi jugoslovanski primer. Potrebna so bila leta notranjih bojev v KPJ, preden se je le—ta osvobodila raznih socialno demokratskih, anarhosindikalističnih in jugoslovenističnih pogledov in stališč, ki niso mogla biti idejni temelj za uspešno politično akcijo partije socialistične revolucije. Potrebno je bilo predvsem, da KPJ spozna svoje bistvo: kaj sem in kakšna bi morala biti, da bi bila avantgarda ne le v besedah, temveč tudi v dejanjih. Treba je bilo torej z marksističnih, to je z znanstvenih vidikov oceniti stvarnost dežele, v kateri KPJ deluje, ter glede na to določiti njeno strategijo in taktiko ter opredeliti njeno vsakodnevno politiko. Učiti se je bilo treba iz knjige, iz zgodovine mednarodnega delavskega gibanja, iz njegove bogate izkušnje, največ pa iz svoje. Čeprav ga je utesnjeval jarem izkoriščanja in zatiranja, delavski razred ni popustil, temveč se je bojeval in učil iz svoje prakse, se v njej kalil in dozoreval. Iz njega samega je vzklila tudi njegova avantgarda. Vse to je terjalo številne žrtve, ki pa so bile zgodovinsko upravičene.

V dveh desetletjih, v številnih razrednih bojih se je skovala KPJ, maloštevilna, toda monolitna, s prekaljenimi kadri, ki so bili politično zreli in vajeni vsakršne nevarnosti. Povezani so bili z delavskimi množicami, in z njimi vodili vse akcije, ne da bi pri tem pozabili na svojo zgodovinsko nalogo — revolucijo. Njihov boj je vodil v jugoslovanskih razmerah CK KPJ pod vodstvom tovariša Tita, ki se je več let bojeval prav za tako KPJ. Njena politika je nosila pečat njegove močne, izjemne osebnosti. Po njegovi zaslugi je CK — potem ko je prebil več let na tujem — prišel k nam, na svoje pravo bojišče, kjer je edino lahko kot resnični štab uspešno vodil majhne in velike bitke razrednega boja. Toda prišel je pravočasno: na vidiku so bili dogodki, ki so pomembno vplivali na usodo jugoslovanskih narodov.

BOJEVATI SE NE GLEDE NA ŽRTVE

V kakšno narodno moč je zrasla KPJ v dvajsetletnem bojevanju z reakcionarnimi režimi, se je jasno pokazalo v drugi svetovni vojni. Ni je presenetil niti napad fašističnih držav na Jugoslavijo niti kapitulantsko vedenje njenih vladajočih krogov. Uresničilo se je, na žalost, to, na kar je že več let opozarjala KPJ: če Jugoslavija ne bo demokratično rešila svojih bistvenih notranjih političnih vprašanj, in če se v zunanji politiki ne bo naslonila na demokratične države zahodne Evrope in na Sovjetsko zvezo, bo postala lahek plen fašističnih zavojevalcem.

Ko sta fašistična Nemčija in Italija okupirali in razsekali Jugoslavijo, je KPJ takoj, na majskem posvetovanju v Zagrebu, sprejela sklep o pripravah na oboroženo vstajo. Nanjo se je začela pripravljati organizacijsko (ustanavljanje vojaških komitejev pri vseh partijskih komitejih) in kadrovsko (urjenje mladincev v ravnanju z orožjem, tečaji prve pomoči itn.). V tem obdobju je iskala zaveznike tudi med meščanskimi politiki usmerjenimi proti silam fašistične osi — toda ni jih našla. Ne glede na to ni opustila začrtane smeri. Takoj ko so dozorele tudi zunanje politične možnosti (napad Nemčije na SSSR), je pozvala jugoslovanske narode na vstajo proti fašističnim okupatorjem in njihovim pomočnikom v naši deželi.

To je bil v resnici začetek štiriletne osvobodilne vojne, ki jo je napovedala KPJ v imenu jugoslovaskih narodov sovražnikom njihove svobode in neodvisnosti, njihovega obstoja in lepše prihodnosti. S tem se je ravnala po svetlih svobodniških tradicijah naših narodov, po načelih tiste politike odpora proti nasilju in krivici, ki jo je vodila, odkar je bila ustanovljena, v duhu svoje protifašistične politike. Taka politika je bila edino možna za proletarsko partijo, ki se bojuje za svobodo in napredek, za mir in bogastvo med narodi.

KP Jugoslavije se je zavedala, da bo vojna zahtevala žrtve in odrekanja, hkrati pa je vedela, da je v zgodovini jugoslovanskih narodov nastopila prelomnica: bojevati se ne glede na žrtve, ker se v tej vojni rešujejo usodna vprašanja narodov Evrope in tudi Jugoslavije; bojevati se, da bomo po svojih močeh prispevali k zmagi nad sovražnikom svobode in napredka človeštva — fašizmom in da bomo po zmagi sami odločali o svoji prihodnosti. Ker se je tega zavedala, je KPJ vztrajno iskala zaveznike za vojno proti okupatorjem med tistimi silami, ki so bile usmerjene proti fašistični osi. Znano pa je stališče jugoslovanske begunske vlade in njenega pooblaščenega predstavnika, pri nas Draže Mihajlovića, in tudi to, kako so jo podpirali nekateri reakcionarni krogi v zahodnih zavezniških deželah. Zaradi svojih sebičnih ozko razrednih interesov je postala jugoslovanska buržoazija kot razred okupatorjeva sodelavka in je potonila v močvirju narodne izdaje. Zmaga nad fašističnim okupatorjem je pomenila torej za delavski razred in jugoslovanske narode tudi zmago nad buržoazijo. V posebnih razmerah osvobodilne vojne je potekala v Jugoslaviji socialistična revolucija. Tako je KPJ uresničila na tej stopnji boja svoj strateški cilj: uničila je buržoazne vladavine in ustanovila oblast delovnega ljudstva pod vodstvom delavskega razreda. Še med vojno (novembra 1943) je bila ustanovljena na drugem zasedanju AVNOJ v Jajcu Jugoslovanska zveza, ki vsem svojim narodom zagotavlja enakopravnost in življenje v novih družbenih razmerah, brez zatiranja in izkoriščanja. S tem se je začelo novo obdobje v zgodovini jugoslovanskih narodov.

V PRVIH BOJNIH VRSTAH

Taka zgodovinska zmaga jugoslovanskih narodov je bila dosežek njihovega nadčloveškega boja, ki je zahteval velikanske človeške in materialne žrtve; take družbene pridobitve so bile možne zato, ker je organizirala ta boj KPJ, določala njene oblike in metode, njeni člani pa so bili vedno v prvih bojnih vrstah. V osvobodilni vojni je padlo petdeset tisoč članov KPJ, med temi tudi veliko funkcionarejv — od članov krajevnih, okrajnih in okrožnih komitejev pa do centralnega komiteja.

V težkih razmerah druge svetovne vojne je bilo potrebno poleg političnega in osebnega poguma tudi zaupanje v moč ljudskih množic, veliko potrpljenja in vztrajnosti, prožnosti in daljnovidnosti, da bi za ideje narodnoosvobodilnega gibanja pridobili čim več novih pristašev, da bi se širil in utrjeval politični in vojaški položaj gibanja, hkrati pa se niso smeli skvariti odnosi v protihitlerjanski zvezi, katere član, čeprav dolgo nepriznan, je bila nova Jugoslavija. Vse te posebnosti sta upoštevala Komunistična partija in njeno vodstvo s Titom na čelu, ki je, neda da bi bilo suženj zgledom in dogmam, ustvarjalno uveljavljalo marksistično teorijo, pogumno in spretno vodilo barko jugoslovanske socialistične revolucije skozi viharno morje druge svetovne vojne in jo privedlo do zmage. Leta 1941, tedaj, ko se je začela vstaja, ni vejel v to zmago nihče, razen komunistov. Sovražniki so imeli upornike za bandite. Nameravali so jih razgnati s policijo, toda kmalu so se prepričali, da se bo treba resno vojskovati na tem nepredvidenem bojišču. Zavezniki so menili, da bo vstaja jugoslovanskih narodov kmalu zatrta in da bo ostala v spominu le kot občudovanja vredna epizoda druge svetovne vojne. Za to so navajali različne utemeljitve, ki so jih praksa in dosežki vojne in revolucije na jugoslovanskih tleh ovrgli.

DRŽAVA DELOVNEGA LJUDSTVA

Z zmago socialistične revolucije je bila uresničena ena temeljnih zgodovinskih nalog delavskega razreda — država delavskega razreda. Ustvarjeni so bili pogoji za socialistično preobrazbo Jugoslavije, za neprekinjeno revolucijo, za njeno uspešno pot k zgodovinskim ciljem delavskega razreda — k brezrazredni družbi, h komunizmu.

Tako kot je bila KPJ med vojno organizatorica in voditeljica vseh domoljubov v oboroženem boju, je tudi v miru usmerila vse delovne ljudi k obnovi v vojni porušene domovine. Tako kot vedno je budila zaupanje v lastne moči, v ustvarjalno moč delovnih ljudi, da s skupno akcijo lahko dosežejo to, česar ne bi mogli nikdar doseči neenotni. Pojasnjevala je pomen dela, potrebnega za obnovo domovine in organiziranosti gospodarskega življenja za razmere v miru.

Rodoljub Ćolaković

Vse to je spremljalo veliko odrekanje: treba je bilo delati s preprostimi sredstvi in z zastarelimi, okvarjenimi stroji, ob slabi prehrani, težkih stanovanjskih razmerah, brez primerne obleke in obutve. Temu sta se pridružili škodoželjnost in pogosto tudi sabotaža buržoazije, vržene s prestola, in njenih prisklednikov, ki se niso zlahka odrekli svojemu carstvu, pa tudi ne opustili upanja, da se bodo vrnili nekdanji časi. Pričakovali so, da bo nova oblast klonila pod težo nalog, toda bili so razočarani, prav tako kot tedaj, ko so napovedovali propad narodno—osvobodilnega gibanja.

Poleg odporov reakcionarnih sil pri nas so našo državo ogrožali tudi od zunaj. Isti krogi, ki so med vojno podpirali tako imenovano ubežno jugoslovansko vlado in monarhijo, so skušali, kjer koli so mogli, škodovati socialistični Jugoslaviji: ovirali so njene ekonomske, kulturne in druge zveze na mednarodnem področju, povezovali so se z nekdanjimi buržoaznimi politiki, pomagali oboroženim ustaškim in četniškim tolpam, ki so rovarile pri nas še neakj let po osvoboditvi, povzročale materialno škodo v nekaterih krajih in ubijale predstavnike nove oblasti.

Toda vse to so počeli zaman. V osvobojeni deželi je delovala čudežna moč delovnih ljudi, ki jo je organizirala in usmerjala komunistična partija. Pridobila si je tolikšno zaupanje, da ga ni nič moglo spodkopati, in dajala delavcem v mestih in vaseh naloge, ki so jim bile tako blizu in razumljive, da jih je velikanska večina sprejemala ne samo kot nujne v danem trenutku, temveč celo z navdušenjem. Zato so bile temeljne naloge gospodarske obnove države opravljene v rekordno kratkem času. Hitro smo lahko prešli na načrtno gospodarjenje in postavili industrializacijo in elektrifikacijo dežele kot glavno nalogo prve petletke.

POSMEH INTERNACIONALIZMU

Pritiski zahodnih reakcionarnih krogov na Jugoslovansko socialistično federacijo, niso presenetili KPJ. Zavedala se je, da je nastala FLRJ proti njihovi volji, zato je bilo stališče teh krogov razumljivo. Ni pa bilo mogoče pričakovati Stalinovega napada na svobodo in neodvisnost FLRJ, njegove hegemonistične zahteve, da določa poti socialističnega razvoja Jugoslavije, in jo podredi državnim interesom Sovjetske zveze. Vse to je bilo nespretno prikrito s frazo o internacionalizmu. Res, da je Stalin že med vojno nekajkrat izrazil svoje nezadovoljstvo s politiko KPJ, toda ta opozorila in resolucija Informbiroja (junija 1948) se pomembno, vsebinsko razlikujejo. Med vojno je opozarjal KPJ, »naj ne zaide«, leta 1948 pa jo je obtožil izdaje socialistične revolucije. V imenu tega je pozval Stalin k uporu »zdrave sile« v KPJ, se pravi tiste, ki so ga bile pripravljene poslušati.

Čeprav je bil udarec nepričakovan in težak, ga je KPJ vzdržala in premgala vse pritiske, ki so sledili (prekinitev ekonomskih dogovorov, odpoved kulturnega in drugega meddržavnega sodelovanja, izzivanja na meji itn.). KPJ, ki se je zavedala, da je za vse, kar dela, odgovorna delavskemu razredu in jugoslovanskim narodom, pa tudi tega, da uživa njihovo zaupanje, je branila njihovo pravico do svobodnega razvoja. Zavrnila je poskuse, da bi jim kdorkoli vsilil skrbništvo pod kakršno koli pretvezo. Poleg materialne škode, ki jo je imelo jugoslovansko gospodarstvo zaradi zapore uvoza iz ZSSR in vzhodnoevropskih dežel, sta bili Jugoslavija in KPJ izpostavljeni tudi moralno političnemu pritisku. Velikanski propagandni aparat Informbiroja je izvajal proti socialistični Jugoslaviji nezaslišano klevetniško gonjo, ki so se ji pridružile komunistične partije vseh dežel. Tudi to ni moglo omajati KPJ niti spremeniti njenega stališča, da morajo biti odnosi med komunističnimi partijami in socialističnimi državami zasnovani na enakopravnosti in vzajemnem spoštovanju ter da nobena komunistična partija niti socialistična država nima pravice vsilejvati drugim svojih pogledov bodisi o socialistični graditvi dežele bodisi o zunanji politiki. Prav to je bil upor proti Stalinovemu velikodržavnemu hegemonizmu, ki je dolgo zlorabljal moralno — politični kapital oktobrske revolucije v škodo mednarodnega revolucionarnega delavskega gibanja.

Tedaj, leta 1948, pa tudi mnogo let pozneje smo bili v takih pojmovanjih ne samo osamljeni v mednarodnem komunističnem gibanju, temveč tudi ožigosani kot revizionisti, kot odpadniki revolucije, celo kot agenti fašizma in imperializma. KPJ je častno vzdržala ta moralni pritisk in pri tem branila ne samo svoje dostojanstvo kot revolucionarna partija temveč — tako kot je dokazal čas — tudi dostojanstvo mednarodnega komunisitčnega gibanja. Brez trohice hvaličenja lahko danes rečemo: s tem ko je branila sebe in svoje pravice kot partija socialistične revolucije je KPJ branila in ubranila osvobodilna načela komunizma, na katerih temeljijo tudi odnosi med komunističnimi partijami in socialističnimi državami. To je bilo in moralo biti priznano na berlinski konferenci evropskih komunističnih partij ne glede na to, koliko so bile pri tem posamezne komunistične partije iskrene. Niti ena komunistična partija se ni smela več postavljati s svojim prvorojenstvom pred drugimi komunističnimi partijami. Stalinizem je bil uradno pokopan s soglasno sprejeto resolucijo, ki je vsebovala vsa stališča, zaradi katerih je bila KPJ nekdaj obsojena.

SAMOUPRAVLJANJE — TEMELJNO NAČELO SOCIALISTIČNE GRADITVE

KPJ si je prizadevala za hitrejši razvoj industrije in modernizacijo kmetijstva zato, ker je bila to edina pot, po kateri se je mogla Jugoslavija čim hitreje izkopati iz zaostalosti, pa tudi zato, da bi postala naravna bogastva čim bolj vir blagostanja in kulturnega napredka delovnih ljudi. Ne glede na vse objektivne težave in razne motnje od zunaj, je Jugoslavija v razmeroma kratkem času dosegla raven ekonomsko srednjerazvite dežele.

Ob tem ko se je bojevala za materialni razvoj dežele, za povečanje produktivnosti dela, ki je edini solidni temelj za zvišanje življenjske ravni delavcev in za kulturni napredek, pa KPJ ni pozabljala sočasno razvijati družbenih odnosov, in izgrajevati tak politični sistem, ki bo zagotovil delovnim ljudem vedno bolj učinkovito sodelovanje v družbenem upravljanju.

Ker se je v svoji praksi ravnala po marksizmu, ki jo je pri razčlenjevanju družbene stvarnosti, pri določanju smeti in oblik njene akcije, je KPJ v začetku petdesetih let postavila samoupravljanje kot temeljno načelo socialistične graditve. Tudi v sami KPJ so bili nasprotniki take usmeritve. Bilo je precej dvomov in kritike, toda KPJ je ostala dosledna in neomahljiva v svojem zaupanju v zrelost in sposobnost delavskega razreda, da sam, ne pa nekdo drug v njegovem imenu, gradi in razvija socialistične družbene odnose. Marxova misel, »da se delavci lahko osvobodijo le sami« je veljala ne le v obdobju boja za oblast, temveč tudi kasneje, v prehodnem obdobju kapitalizma v komunizem. V tem obdobju, je pisal Marx, preti delavskemu razredu nevarnost, ne samo, da se utegne obnoviti kapitalizem, temveč tudi to, da lastna birokracija zavlada nad delavskim razredom. To nevarnost lahko zajezi le samoupravljanje — družbeni odnos, v katerem bodo delovni ljudje, predvsem delavski razred, razpolagali z doseški svojega dela, odločali o razporeditvi presežka vrednosti, pomembno vplivali na vse tokove družbenega življenja in jih usmerjali k svojemu razrednemu cilju — brezrazredni komunistični družbi.

Ko so uvajali samoupravljanje kot temeljno načelo graditve socialistične družbe si jugoslovanski komunisti niso domišljali, da so iznašli čarobno palico, s katero bodo lahko prebrodili vse težave prehodnega obdobja. Opirali so se na klasike marksizma in svojo lastno izkušnjo ter menili, da je samoupravljanje družbeni odnos, v katerem je mogoče kar najbolj razviti ustvarjalno pobudo delovnih ljudi ter dvigniti njihovo zavest o odgovornosti za to, kar delajo. Brez iluzij o tem, da v prehodnem obdobju ne bo nasprotij in da se bo samodejno pretapljalo v komunizem, so videli jugoslovanski komunisti v samoupravljanju tak družbeni odnos, v katerem so, zaradi pluralizma smoupravnih interesov spori nujni, hkrati pa se v njem najhitreje odkrivajo pravi vzroki teh sporov in najdejo socialistične rešitve za to, da bi jih odpravili. Nujno je torej, a komunisti tako kot so to storili v obdobju boja za oblast, tudi zdaj delujejo v množicah kot njihov neločljivi del — tisti, ki najbolje spoznava in razume zakonitosti in smisel družbenih gibanj in je zato sposoben poiskati najustreznejše oblike in metode akcije.

Ko je bil na pobudo KPJ sprejet zakon o predaji podjetij v upravljanje delavcem in so bili uvedeni delavski sveti, so nekateri zakrakali: V gospodarstvu bo nastala zmeda, delavci bodo razkosali podjetja. Drugi so posmehljivo govorili o »jugoslovanskem poskusu«. Zanimivo je, da so prihajali taki in podobni ugovori proti samoupravljanju z desne in z leve: od branilcev kapitalistične privatne pobude, posebno od strokovnjakov (tehnokratov), in od branilcev državne lastnine nad sredstvi za proizvodnjo in monopolom birokracije v vodenju gospodarstva in drugih družbenih zadev.

JUGOSLAVIJA V TITOVI PODOBI

Življneje in praksa sta demantirali ene in druge. Samoupravljanje ne le da ni povzročilo zmede v gospodarstvu, ampak je postajalo vse pomembnejši dejavnik pri ustvarjanju drugačnega družbenega ozračja: vedno več delavcev je vse hitreje spreminjalo svoj odnos do dela, utrjevala se je njihova zavest o pravicah pa tudi o dolžnostih neposrednih proizvajalcev. Hitro je kopnela miselnost najemniškega delavca, delavci so začeli bolj smotrno izrabljati sredstva za proizvodnjo. Vse to je vplivalo na dvig produktivnega dela — le ta pa je objektivno merilo prednosti kakega načina proizvodnje. Začel se je zgodovinski proces: delavcu se z združenim delom vrača z najemniškim odnosom odvzeta pravica, da razpolaga z dosežki svojega dela. To pa je tudi temeljna pravica proizvajalca, na kateri se gradijo vse njegove pravice — državljana in človeka.

Jugoslovanske izkušnje na področju samoupravljanja že od nekdaj zbujajo pozornost znanstvenikov in politikov, ki resno iščejo odgovor na nekatera žgoča vprašanja kapitalistične družbe. Kajti, poleg vseh negativnih pojavov, ki spremljajo prve korake samoupravljanja, tega resničnega nadaljevanja socialistične revolucije, je le—to že dalo dosežke, ki jih morejo upoštevati tisti, ki resnično iščejo take oblike družbenega življenja, v katerem bo delovni človek gospodar svoje usode.

Med drugo svetovno vojno je Jugoslavija zaradi oborožene vstaje proti fašističnim osvajalcem zbudila pozornost svobodo-

Nadaljevanje na 3. strani

60 let KPJ SKOJ sindikatov

Vest in zavest, organizatorica in voditeljica delavskega razreda

Nadaljevanje z 2. strani

ijubne svetovne javnosti. Čim dlje je trajala vojna, tem večje je postajalo zanimanje, hkrati pa se je večalo spoštovanje, celo občudovanje narodov, ki so se ne glede na žrtve vztrajno in uspešno bojevali proti premočnemu sovražniku. Tako je za svetovno javnost ne glede na formalne odločitve in priznanja nastala še med vojno nova država — Titova Jugoslavija. Njen ugled med narodi se je po vojni še povečal zato, ker je na vseh mednarodnih srečanjih zahtevala uveljavitev novih odnosov med državami in narodi: enakopravnost, nevmešavanje v notranje zadeve drugih, vzajemno spoštovanje, mirno reševanje vseh spornih vprašanj, vsestransko sodelovanje ne glede na družbeno ureditev.

Vztrajen boj za ta načela v boju za svobodo in napredek — to je bila in ostaja politika socialistične Jugoslavije. Tej je ostala zvesta tudi tedaj, ko je bila zaradi nje izpostavljena pritiskom in grožnjam močnejših pa tudi materialni škodi. Na tem temelju je nastala in se razvijala politika neuvrščenosti, uperjena proti delitvi sveta na bloke. Titova Jugoslavija je bila ena prvih graditeljic gibanja neuvrščenih, ki je zraslo v veliko moralno moč sodobnega sveta. To gibanje ni samo vest človeštva, temveč tudi njegova nujnost. V našem nemirnem času ni mogoče ničesar reševati s soočanjem dveh blokov, ki vodi nazadnje v propad. Le v miru, z medsebojnim spoštovanjem in razumevanjem je mogoče postopoma reševati nakopičene pereče probleme našega planeta, ki mučijo sodobni svet in povzročajo, da je življenje velikanske večine človeškega rodu neznosno.

NE GRE ZA ČUDEŽ

Ko se sedaj, po šestdesetih letih oziramo na pot, ki so jo prehodili jugoslovanski narodi od tedaj, ko so se prvikrat našli v skupni državi pa do danes, od Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev pa do Socialistične federativne republike Jugoslavije, se nehote vprašamo: Kako je bilo to mogoče?

Izginila je kraljeva Jugoslavija, sezidana na nasilju in nepravičnosti, dežela narodnostne neenakopravnosti, vsakovrstnega zatiranja in izkoriščanja delovnih ljudi. Namesto nje je z njihovim revolucionarnim hotenjem in akcijo zrasla jugoslovanska socialistična zveza, zasnovana na oblasti delovnega ljudstva in narodni enakopravnosti, ki je vsakemu narodu posebej in vsem skupaj odprla pot k življenju in svobodi, materialni blaginji in kulturnemu napredku. V takih družbenih razmerah so delovni ljudje s svojimi napori spremenili podobo dežele, ki je sedaj res njihova — od ekonomike do prosvete, kulture, zdravstva, vsega. Ni več kraljeve Jugoslavije, gospodarsko zaostale dežele, ki jo je svet poznal po terorju, nepismenosti, korupciji in kot zaveznico vsakršne reakcije v svetu; namesto nje je zrasla ekonomsko sredne razvita socialistična samoupravna skupnost, resnična domovina enakopravnih narodov, zaveznica vsega naprednega sveta, spoštovana zaradi svojega doslednega boja za napredek in mir v svetu, za bratstvo med narodi.

Ne gre za čudež. V jugoslovanski praksi se je prepričljivo potrdila marksistična teza o ustvarjalni moči delovnih ljudi, o zgodovinskem poslanstvu delavskega razreda. To moč je znala zbuditi, organizirati in usmeriti Komunistična partija Jugoslavije. Tudi sama je del te moči, toda del, ki je sposoben zbrati okrog sebe revolucionarno moč naše države in jo s primerno akcijo usmerjati v tako reševanje vprašanj razvoja in prihodnosti jugoslovanskih narodov in narodnosti, ki bo v prid vsem.

Zato šestdesetletnica KPJ ali ZKJ ni samo njen jubilej, ni samo praznik delavskega razreda, temveč praznik vseh narodov in narodnosti SFRJ. Le—ti imajo v Zvezi komunistov Jugoslavije zanesljivega krmarja v našem viharnem času, polnem negotovosti in nevarnosti. Pod njenim vodstvom lahko mirneje zremo v prihodnost in gradimo socialistično, samupravno in neuvrščeno Jugoslavijo.

RODOLJUB ČOLAKOVIĆ

Proučevati izkušnje in spodbujati

Uredniki prosvetnih glasil republik in pokrajin v pogovoru z Mikom Špiljkom

Na vprašanja urednikov prosvetnih glasil odgovarja predsednik Zveze sindikatov Jugoslavije Mika Špiljak

VPRAŠANJE: V naši družbi so jasne opredelitve in stališča o tem, da sta vzgoja in izobraževanje pomembna dejavnika gospodarskega in celotnega družbenega razvoja, pa tudi o tem, da je njuna nadaljnja perspektiva v povezovanju s celotnim združenim delom. Procesi združevanja potekajo precej počasi; to se negativno zrcali v materialnem in družbenem položaju te dejavnosti in delavcev, v njej. Kaj mislite o tem in kaj bo storil sindikat za reševanje tega problema?

ODGOVOR: To, ali potekajo omenjeni procesi hitro ali počasi, je treba stvarno oceniti. Vprašanje je, kaj kdo pričakuje od pocesa združevanja prosvete in gospodarstva. Mislim, da so se z zamislijo povezovanja gospodarstva in izobraževalnega sistema začele tolikšne spremembe, da je nerealno pričakovati hitre, še manj pa lahke dosežke.

Ni mogoče kar čez noč spremeniti več kot stoletno pojmovanje o tem, da je šolski sistem povsem samostojen in neodvisen od gospodarstva ali pa da je samo do neke mere z njim povezan. Na tej tradiciji temelji tudi ves sistem dela in izobraževalnih načrtov in — upam si trditi, da tudi način mišljenja velike večine ljudi. Sedaj je sklenjeno, da bomo iz dveh »tirov« naredili enoten samoupravno izobraževalni sistem. Razumljivo je, da tega ne bomo zmogli čez noč in da bo trajal boj za reformo izobraževanja več let.

Stari način mišljenja se kaže, na primer tudi v sedanji reformi: veliko je teženj, naj bi bila to samostojna reforma šolskega sistema, ne da bi ta sistem povezovali z gospodarstvom in s potrebami združenega dela. Najbrž so vse to tudi nujne začetne slabosti, pomembno pa je, da dojamemo te probleme in globino sprememb, ki jih moramo opraviti. Treba je postaviti jasne cilje in jih potem postopoma, toda načrtno in vztrajno začeti uresničevati. Ta proces že poteka in daje dosežke, ki opogumljajo, čeprav se še velikokrat za novimi nazivi skriva stara vsebina.

VPRAŠANJE: Slabši materialni položaj se negativno zrcali v samoupravni organiziranosti in notranji delitvi po delu v tej dejavnosti. Seveda, so še tudi nekateri drugi razlogi, ki zavirajo tokove samoupravne preobrazbe vzgoje in izobraževanja. Kako bi lahko, po vašem mnenju, zveza sindikatov bolj uspešno pomagala odpraviti sedanje pomanjkljivosti?

ODGOVOR: Izkušnje kažejo, da je v dejavnosti, gospodarski panogi ali delovni organizaciji, ki je v težjem materialnem položaju, teže uveljaviti tudi sistem delitve po delu. Tako je povsod, in seveda tudi v prosveti. Materialne razmere, objektivno omejujejo misel, prakso pa tudi iskanje rešitev.

S tem nočem reči, da je v takih razmerah treba »dvigniti roke« ter se predati stihiji in ravnodušnosti. Nasprotno. Treba je podvojiti napore in poiskati čimbolj samoupravno taka merila, za delitev, ki bodo spodbujala. Vsoto denarja je mogoče deliti po delu in delovnih dosežkih, torej stimulativno ali po formalnih merilih ali vsem enako ne glede na dosežke. Vsak delavec se mora zavedati, da je od tedaj, ko sta bila sprejeta nova ustava in zakon o združenem delu, vse v njegovih rokah: dohodek, delitev, dohodkovna povezava in pogoji dela... V vprašanju je rečeno, da so še »nekateri drugi razlogi«. Ne vem, na katere razloge mislite, toda ne morem se znebiti vtisa o tem, kar sem že rekel: preteklost nam je zasidrala navado plačilnega sistema in uradniške hierarhije, uradniškega načina mišljenja, ki se zrcali tudi v prosveti in je, vsaj po mojem mnenju, nevarnejše od slabega materialnega položaja te dejavnosti. Ta tradicija je, ponavljam, velika slabost, ki jo moramo vedno upoštevati. Prosvetni delavec ima razmeroma skromne izkušnje s tem, da je, če opustimo to tradicijo in uradniško logiko, mogoče tudi drugače delati. Mislim na prakso, ki smo jo začeli uvajati v šestdesetih letih in ki je, ne glede na mnoge napake in pomanjkljivosti pokazala nedvomne prednosti sistema vrednotenja delovnega prispevka vsakega posameznika. Zdaj smo naredili velikanski korak naprej tako v samoupravni organiziranosti dela v vzgojnoizobraževalnih organizacijah kot v njihovem povezovanju s potrebami in interesi združenega dela.

Čeprav smo — ponavljam — šele na začetku tega velikega procesa, je že zdaj precej šol, katerih dohodek je odvisen od prispevka, ki ga te šole dajajo združenemu delu, delavci zaposleni v njih, pa ne prejemajo osebnega dohodka po formalnih nazivih in diplomah. Vsakdo prejme toliko, kot v resnici prispeva z delom. Take izkušnje bi bilo treba proučevati, o njih več govoriti in pisati v prosvetnih glasilih ter spodbujati tudi druge, naj krenejo po taki poti. Tudi uveljavljanje pozitivnih izkušenj spada navsezadnje med naloge zveze sindikatov.

VPRAŠANJE: Načelno velja, da je treba vzgojo in izobraževanje vrednotiti glede na to, koliko prispeva k celotnemu povečanju družbenega proizvoda kakega okolja, toda v praksi ni izdelan sistem tega vrednotenja; zato se ohranjajo stari odnosi, dogaja pa se tudi, da se praksa iz gospodarstva prenaša v izobraževanje. — To vodi včasih k vulgarizaciji. Kaj nam lahko poveste o tem?

ODGOVOR: V vprašanju sta pravilno postavljena problem in cilj. Prej kot jaz bi torej morali odgovoriti nanj ljudje in prosvete, prav tisti, ki imajo vsak dan opravka s takimi vprašanji. Pvedati hočem, da ni »recepta« in odgovora na to vprašanje niti v moji pisarni niti v sindikalnih organih. Isakati ga je treba v praksi samih šol ali v odnosu med šolami in interesnimi skupnostmi. Na tej »relaciji« je treba odkrivati in izpopolnjevati najboljše rešitve in merila. Rekel sem že, da so te nove rešitve ponekod že zaživele, zato je treba to prakso bolje razčlenjevati ter iz tega potegniti napotke in nauke.

VPRAŠANJE: Marsikje, posebno v nerazvitih območjih materialni položaj prosvetnih delavcev občutno zaostaja v primerjavi z delavci z drugih območij in drugih dejavnosti istega območja; to slabo vpliva na delo učiteljev v teh okoljih in ima negativne posledice pri vzgojnoizobraževalnih dosežkih. Kako naj bi to odpravili?

ODGOVOR: S sistemom dotacij nerazvitim republikam in pokrajini Kosovo naša družba samoupravno in solidarno spodbuja hitrejši vsestranski napredek teh območij. Ne vem, kaj bi morali pri tem spreminjati. Drugo pa je vprašanje, kako v republikah in pokrajinah ali v nerazvitih občinah delijo ta denar in koliko ga namenijo posameznim družbenim dejavnostim. Koliko gre na primer, denarja za zdravstvo in socialno politiko in koliko za prosveto. Vse to je odvisno od politike v teh občinah ali od samoupravne delegatske baze. To je, na kratko povedano, vse.

VPRAŠANJE: Večina prosvetnih delavcev meni, da je minilo delo (delovne izkušnje) v tej dejavnosti zelo slabo ovrednoteno glede na posebno naravo dela. Sklicujejo se na prakso drugih dežel, kjer so delovne izkušnje nekajkrat višje ovrednotene. Kaj mislite o tem?

ODGOVOR: Kolikor poznam ta problem, moram pa reči, da ga v zadnjem času nisem nadrobneje proučeval, se mi zdi, da so izkušnje prosvetnih delavcev v resnici premalo ovrednotene in da so vse preveč poudarjeni nazivi in formalne kvalifikacije. Seveda ni mogoče, da ne bi zahtevali teh formalnih kvalifikacij ali dokazov, da je nekdo končal določeno šolo in se usposobil za ustrezno delo. Zakon o združenem delu jasno določa, da se morajo pri vrednotenju opravil in nalog izraziti vse privine — med temi so tudi izkušnje — pa tudi dosežki, ki jih dajejo izkušnje, morajo postati pomembnejši.

In še o merilih; le-ta so odvisna od vsakega okolja, čeprav bi bilo prav, da bi pri izpopolnjevanju le-teh kar najbolj dejavno sodeloval sindikat prosvetnih delavcev.

VPRAŠANJE: Zveza sindikatov ima zelo pomembne naloge pri izgrajevanju samoupravnih odnosov v združenem delu. Ali lahko nakažete temeljne smeri akcije in naloge, ki jih pripravlja svet zveze sindikatov za prihodnje obdobje?

ODGOVOR: Z zadnjo reorganizacijo Zveze sindikatov Jugoslavije smo v večini republik in v svetu Zveze sindikatov Jugoslavije ustanovili posebne odbore sindikata prosvetnih delavcev zato, da bi se poglabljali v posebne probleme te stroke, v posebne probleme pridobivanja in delitve dohodka in osebnih dohodkov, v vprašanja, ki zadevajo življenjske in delovne razmere prosvetnih delavcev in podobno. Od teh odborov pričakujemo pobude in predloge o tem, kako naj bi se, če bo potrebno in spoznano za nujno, v kako akcijo vključila vsa zveza sindikatov. To je naša temeljna usmeritev in prepričan sem, da je pravilna.

Vloga Josipa Broza v razvoju jugoslovanske komunistične partije

»Skoraj 60 let je minilo, odkar je bila ustanovljena naša partija. V tem času je prehodila težko, toda slavno pot boja, pot svoje graditve v ognju hudih bojev proti razrednemu sovražniku in izkoriščevalcem ljudstva pa tudi notranjega boja proti frakcionaštvu in sektaštvu... To so bili zelo pomembni in burni dogodki, težavni dnevi rojevanja, razvoja in postavljanja temeljev naše partije in delavskega gibanja, dnevi, polni idej in lepih dosežkov pa tudi kriz, pretresov in neviht. Toda, čeprav je bilo veliko težkih trenutkov, nismo nikdar doživeli brodoloma. Nasprotno, prav zrelosti komunistov in moči delavskega gibanja, njegovi sposobnosti, da izbira najširše demokratične množice naših narodov, se moramo zahvaliti, da smo vedno zmagovali, si izbojevali svobodo, ohranili svojo neodvisnost. Izpeljali smo globoko družbeno preobrazbo in zgradili zvezno skupnost enakopravnih narodov in narodnosti.«

(Tito v Kumrovcu, 25. marca 1977)

Ustanovitev enotne Komunistične partije Jugoslavije je ena od prelomnic v naši sodobni zgodovini. S tem je dobil jugoslovanski delavski razred svojo organizirano in vodilno silo, s katero je bil kot najnaprednejši razred sodobnosti sposoben začeti družbene boje in postopoma zrasti v odločilni dejavnik jugoslovanske družbe. Ne samo da je krčil pota v svobodo sebi kot izkoriščanemu razredu, temveč je postopoma prevzemal v svoje roke tudi usodo vseh naprednih sil jugoslovanske družbe in še posebej narodnoosvobodilna strmeljenja vsakega jugoslovanskega naroda in narodnosti. Od tedaj, ko je nastala Komunistična partija Jugoslavije, pa so vsi nadaljnji trenutki njenega razvoja, na njenih najpomembnejših razpotjih povezani z delom in osebnostjo Josipa Broza Tita.

Sredi in konec dvajsetih let, ko je partiji grozila nevarnost, da bo paralizirana potonila v močvirje nenačelnih frakcionaških in skupinskih bojev, je Josip Broz, kovinar in znani sindikalni funkcionar in sekretar organizacije zagrebških komunistov — v tem času najmočnejše organizacije pri nas — postal osrednja osebnost protifrakcijskega boja, boja za enotnost partije in njeno odprtost za življenjske probleme svojega razreda in ljudstva.

V literaturi je že opisan ta Titov boj za enotnost partije, ki ga je vodil proti obema frakcijama — desni in levi — pa tudi proti tako imenovanem središču, ki je bilo, čeprav so ga sestavljali delavci, nedejavno, neiznajdljivo in omahljivo pa zato ni mogla najti izhoda iz nastale situacije. Znano je tudi, kakšnim nevarnostim se je izpostavljal Broz (prihajale so od »močnih bogov« — glavnih vodij levice in desnice), ko se je pripravljal in nastopil tiste februarske noči leta 1928 na zgodovinski osmi konferenci zagrebških komunistov. Prepričan, da je to resnična pot v službi partije in revolucije, se ni Broz niti za trenutek obotavljal izpolniti svoj dolg; njegovo mnenje so sprejele tudi vse najboljše moči v partiji. Na ta boj zagrebških komunistov je opozorila tudi Komunistična internacionala v svojem znanem odprtem pismu članom Komunistične partije Jugoslavije in jih pozvala, naj sledijo temu zgledu v boju za enotnost in ozdravitev partije.

Glede na stanje, kakršno je bilo tedaj v partiji in glede na razmere, v katerih je potekal boj, je bil zelo pomemben tudi Titov sklep, da brani partijo in ideje komunizma. Titove pogumne izjave, v katerih je priznal, da je član ilegalne komunistične partije, da je širil komunistične ideje in propagiral komunizem, da meni, »da so naravni zakoni pomembnejši od tistih, ki jih ustvari kak razred, da zatira drugega« in da ne priznava tega sodišča, saj je zanj pristojno samo sodišče partije — so presenetile njegove preiskovalce, hkrati pa so odkrivali v njem nenavadnega bojevnika. Tako Brozovo vedenje na sodišču, vedenje človeka jeklene odločnosti, kot je zapisal tudi tedanji meščanski tisk, je izzvalo občudovanje. O tem so veliko pisali. Njegove besede, izrečene na tem sodnem procesu, so pokazale ne samo globoko razumevanje zakonitosti družbenega razvoja v duhu najpopolnejšega pojmovanja marksistične znanosti, temveč tudi to, da Josip Broz živi za revolucijo.

Neomajnost v odnosu do razrednega sovražnika in pripravljenost žrtvovati življenje za ideale je dokazal Broz že prej: potem ko so ga 4. avgusta 1928 ujeli je naslednji dan s svojo gladovno stavko protestiral, ker mu niso dovolili zdravniškega pregleda, s katerim bi ugotovili krutost policije in telesne poškodbe prizadejane ob aretaciji; s svojim znanim pismom iz zapora, ki se mu ga je posrečilo spraviti v javnost, partijsko vodstvo pa je poskrbelo, da ga je objavil tedanji svetovni komunistični tisk.

Tudi to pismo (objavljeno pod naslovom Krik iz pekla jugoslovanskih temnic) je pokazalo, da je za Titovo osebnost zelo značilen izreden osebni pogum, ki ga je dokazoval kot nekaj povsem naravnega, za ideale partije in revolucije pa je bil vedno pripravljen žrtvovati tudi svoje življenje. Broz je v tem pismu med drugim govoril o tem, da zahtevajo, naj pove, kdo je še v »partijskem vodstvu«. Toda raje »bi umrl, kot pa da bi pred policijo potrdil lažne obtožbe svojih tovarišev in jih ovajal«. (Josip Broz Tito, Zbrana dela, Beograd 1977, 2. del, str. 3).

Tako Brozovo vedenje je že tedaj odkrivalo, kot je to zabeležil Titov zagovornik na sodišču dr. Ivo Politeo, »moža prihodnosti, ki bo prvačil«, hkrati pa je Tito nakazal obtoženim komunistom, naj boj iz temnic in ulic razširijo tudi v areno sodišča.

Prav tako zagnano je Tito sodeloval tudi v prizadevanjih najbolj naprednih sil v partiji (sredi tridesetih let, potem ko je prišel iz težke ječe, v kateri je prebil šest let), da bi KPJ čimprej razklenila obroč ilegalnosti in sektaške zaprtosti. Stopila naj bi na najširšo pot revolucionarno-demokratičnega in protifašističnega boja, ki je v času, ko so grozili temni oblaki fašističnega vdora, postala temeljna in najbolj revolucionarna naloga delavskega razreda in njegove komunistične avantgarde.

Potem ko je prišel iz težke ječe, je opravljal Tito svoje naloge — usmerjene predvsem v spoznavanje razmer pri nas in razmer v partiji, skoraj na svojo pobudo. Sodeloval je pri utrjevanju partijskih organizacij, posebno v Zagrebu, nekoliko kasneje, potem ko je dobil naročilo iz centralnega komiteja KPJ — v vrste le-tega je bil kmalu vključen tudi sam — pa je opravljal te naloge na Dunaju, v tedanjem sedežu CK pa tudi na pogostih ilegalnih potovanjih v Jugoslavijo — na delo v Hrvaško in Slovenijo. Poleg glavnega dela — povezovanja in krepitve partijskih organizacij in aktiviranja komunistov v sindikalnem gibanju je namenjal Tito posebno pozornost spoznavanju in zbiranju novih, pretežno mladih partijskih kadrov, ki jih je vedno več

raslo v razrednih in družbenih bojih, posebno v odporu proti režimu absolutistične diktature kralja Aleksandra.

Titova Zbrana dela, ki izhajajo, vsebujejo obilo novih del in dokumentov; to omogoča, da znova, mnogo bolj popolno in jasno spoznavamo značaj, obseg in vrsto pa tudi naravo tedanje Titove dejavnosti.

Razčlemba Titovih del tega obdobja razkriva, da je poudarjal predvsem vprašanje narave revolucionarne avantgarde in njene enotnosti z gibanjem in razredom, tj. njene zakoreninjenosti v razredu in ljudstvu. Povedano drugače: Tito je poudarjal, da lahko revolucionarna organizacija odigra zgodovinsko vlogo avantgarde in se uspešno upre močnejšemu sovražniku le tedaj, če ji razred iskreno zaupa, če v resnici izraža interese razreda in gibanja ter raste iz gibanja, če pravočasno in natančno opaža in opredeljuje probleme in se bojuje za njihovo reševanje. Partija pa lahko izpolni to nalogo, le če je enotna in močna, če gradi notranje demokratične odnose, skrbi za tovarištvo in humanost, ki izvirata iz idealov, za katerih uresničenje se bojuje komunistično gibanje.

Glede na vse to je Tito ocenjeval tudi delo partijskih organov, posameznih partijskih inštruktorjev pa tudi vsakega člana partije. Odtod tudi priznanje, na primer poročevalcem na pokrajinski partijski konferenci septembra 1934 in visoki ravni razprave na njej, pa tudi očitek o napuhu, ki je bil namenjen komandantskim izpadom posameznih inštruktorjev CK, s katerimi se je tedaj Tito srečal. Prav zato je tudi opažal, da so mnogi napotki in usmeritve CK KPJ, ki prihajajo iz tujine, preveč odmaknjeni od življenjskih problemov gibanja pri nas, da mnogokrat zvenijo v prazno. Že tedaj je postal eden od zagovornikov in najbolj odločnih borcev za to, naj bo vodstvo partije v Jugoslaviji, da mora delovati sredi gibanja in biti pod njegovim nadzorom.

To so bila osrednja vprašanja, s katerimi se je Tito ukvarjal tudi tedaj, ko je delal v Kominterni — sredi tridesetih let, dokončno pa jih je uresničil potem, ko je prevzel vodstvo partije v svoje roke in v odločnem in uspešnem boju za njeno utrditev, za organizacijsko in vodilno vlogo v revoluciji, ki je kmalu nastopila.

Iz Titovih bojev, povezanih z njegovim prevzemom vodstva partije in njenim resničnim usposabljanjem za avantgardno vlogo v revoluciji vzemimo samo nekaj pomembnejših trenutkov.

Omenimo najprej Titov uspešni boj proti novim pojavom frakcionaštva in skupinskih bojev, ki so bili tem bolj nevarni zato, ker je ob nenehnih vedno močnejših udarcih razrednega sovražnika proti KPJ naši deželi vedno bolj grozila tudi fašistična nevarnost. Ogrožala je ne samo komunistično in delavsko gibanje, temveč tudi vse druge demokratične pridobitve, neodvisnost države pa tudi obstoj posameznih jugoslovanskih narodov. V takih razmerah bi lahko razcepitev partijskega vrha in obstoj tako imenovanega vzporednega partijskega središča, ki se je pojavilo leta 1938 v Parizu in v svoji protipartijski razdiralni dejavnosti ter ob podpori nekaterih sil tedaj zelo močne in avtoritativne Komunistične internacionale ali pojavih frakcionaško — programskega središča, ki je nastalo v težki ječi, v kateri je bilo na enem kraju zbranih okrog 150 najvidnejših partijskih kadrov — ogromno škodovali in imeli celo usodne posledice za obstoj in nadaljnje delovanje KPJ. Tito se je začel pogumno bojevati proti tem žariščem frakcijske dejavnosti; pri tem se je opiral na partijske kadre in gibanje pri nas ter uspešno obvladal nevralgične točke v zgradbi in razvoju KPJ.

Hkrati s tem je Tito vodil in uspešno končal še en dramatičen in občutljiv boj — boj za reševanje ene od najtežjih kriz, ki je pretresala KPJ, krizo njenega položaja v Kominterni in vprašanje njenih odnosov s Kominterno. Objavljena Titova dela, številna poročila in drugi dokumenti, posebno pa njegova pisma, poslana Wilhelmu Picku in Georgiju Dimitrovu (od sredine leta 1937 pa do začetka leta 1939) odkrivajo nevarne razmere, ki so se zgrnile nad KPJ pa tudi vso veličino, iznajdljivost in predvsem osebni pogum, s katerim je šel Tito v ta boj, da bi partijo in gibanje »obvaroval pretresov«, kakor je večkrat rekel in preprečil nevarnost, da KPJ ne bi doživela žalostne usode in bila razpuščena, tako kot so jo doživele tedaj KP Poljske in še nekatere druge partije.

Čeprav bo težko kdaj koli oceniti ves pomen tega Titovega boja za obrambo partije, vendarle lahko rečemo, da so najpomembnejše ocene podane, na voljo pa je tudi ustrezna literatura. Mislim predvsem na Titova znamenita predavanja v Kumrovcu (Boj in razvoj KPJ med vojnama) pa tudi na svojo knjigo (Tito pred zgodovinskimi temami). Dovolj je, če poudarimo, da se je Titu posrečilo celo v letu 1938 — v letu polnem negotovosti — obdržati neprekinjeno partijsko delo in vodenje. Pri tem je bila zgodovinsko izredno pomemben njegov sklep, da se marca tega leta vrne v Jugoslavijo, da bo na kraju samem vodil partijo in gibanje. Nekoliko kasneje (maja istega leta) je ustanovil začasno vodstvo KPJ, ker centralnega komiteja tedaj praktično sploh ni bilo. Na poziv Kominterne je odšel nato v Moskvo, kjer je nadaljeval boj in branil partijo pred raznimi obtožbami; nekatere od teh so se pojavile potem še čez desetletje.

Dosežki tega boja so znani. Po številnih poročilih, dolgih in vztrajnih pogovorih, opozorilih na gibanje, ki se je v deželi uspešno širilo, pa tudi zaradi zaupanja, ki sta ga Titu že pred tem izkazovala najbolj vidna funkcionarja Kominterne Pieck in Dimitrov, so dali nazadnje zaupnico Valterju, tj. Josipu Brozu Titu. Titovo dotedanje delo je bilo priznano, odobreno in uradno potrjeno na seji političnega sekretariata IKKI 5. januarja 1939. Tedaj je dala Kominterna Titu nalogo, naj reorganizira centralni komite KPJ in vodi partijo.

Ko se je vrnil 9. marca 1939 v Jugoslavijo je Tito že sredi istega meseca, prav pred štiridesetimi leti v Bohinjski Bistrici v Sloveniji sklical sejo CK KPJ; nanjo je povabil člane začasnega vodstva ter tako izoblikoval in utrdil novi centralni komite partije.

Udeleženci štiridnevnega zasedanja novega CK KPJ so poslušali Titovo poročilo o pogovoru in načinu reševanja »vprašanja KPJ« pri »Dedu«, kot so tedaj v ilegalnem žargonu imenovali Kominterno (prve pozitivne vesti o tem so že prej navdušeno pozdravili), obravnavali in sprejeli so razne dokumente, med drugim tudi resolucijo CK KPJ in odprto pismo, ki ga je novi CK KPJ namenil partijski javnosti.

Med nalogami, ki so jih ob tej priložnosti zadali Titu in novemu vodstvu, je bilo tudi organiziranje širšega posvetovanja partijskega aktiva KPJ. To posvetovanje je bilo 9. in 10. junija istega leta v Tacnu pod Šmarno goro. Poleg članov CK KPJ so se ga udeležili tudi predstavniki partijskih vodstev iz vse Jugoslavije (razen iz Makedonije, kjer je bil prav tedaj po Titovem nalogu eden izmed članov novega vodstva, da bi pomagal ustanoviti omenjeni pokrajinski komite). Posvetovanje je v imenu vse partije znova potrdilo pravilnost Titovih ukrepov za reorganizacijo vodstva in čimboljše usposabljanje partije za nove boje.

Hkrati je bilo to tudi priznanje Titu, da je partija pod njegovim vodstvom prebrodila še eno veliko nevarnost in da so ustvarjeni temelji za nadaljnje boje.

Po tem posvetovanju je Tito znova odpotoval v Moskvo na pogovore, hkrati pa je predložil poročilo vodstvu Kominterne. Toda, zdaj je lahko odšel na pot z zaupanjem, da ima za seboj že priznano gibanje in utrjeno partijo, in z novim spoznanjem, da mora partija tudi v prihodnje svojo največjo moč črpati iz neločljive povezanosti s svojim razredom in gibanjem v deželi in iz najtesnejše povezanosti z ljudstvom, kajti samo »skupen boj za splošno dobro ljudstva je zagotovilo za zmago boljše prihodnosti, za katero se bojujemo mi, komunisti«. Tako je zapisal Tito v omenjenem odprtem pismu članom KPJ (Zbrana dela, 4. del, str. 172).

Z novega potovanja v Moskvo se je vrnil Tito prepričan, da je položaj KPJ in KI utrjen, da je vodstvo Kominterne ponovno dobilo zaupanje in moč KPJ in jugoslovansko revolucionarno gibanje. Vrnil se je z novim spoznanjem, v njem je dozorevalo prepričanje, da je v vedno bolj zapletenih vojnih razmerah nujno graditi partijsko politiko glede na posebne razmere v domovini, njen mednarodni položaj in splošno razmerje sil; to se je pokazalo še posebno dragoceno v nadaljnjem razvoju.

Prav na tem potovanju se je izoblikovala tudi Titova odločna obsodba pojava defetizma med komunisti ob vprašanju obrambe domovine pred fašistično nevarnostjo. Strpnost do tega pojava bi bila lahko usodna, posebno za narodnostno in narodnoosvobodilno naravo partijske politike in partijskega boja. O tem je napisal Tito več člankov in uradnih partijskih napotkov v letu 1940, ista misel pa je prevevala tudi vse dokumente številnih partijskih konferenc, posvetovanj in drugih sestankov, ki so bili istega leta po vsej Jugoslaviji.

Vrh in najjasnejši izraz te Titove politike, jasne usmeritve v samostojno oblikovanje svoje politike je bila peta konferenca KPJ, ki je potekala oktobra 1940 v Zagrebški Dubravi. Po številu delegatov in poročil je presegala vse dotedanje partijske kongrese in konference, ki so potekali ilegalno, hkrati pa je bila najpopolnejša priprava partije na revolucijo in najpopolnejša potrditev vrednosti celotne dotedanje Titove dejavnosti in pomena njegovega pogumnega in predanega boja za enotnost in utrditev partije.

PERO DAMJANOVIĆ

Osebnost in pedagoške zamisli Filipa Filipovića

Filip Filipović, znani bojevnik za lepšo prihodnost jugoslovanskega delavskega razreda, je začel svoje revolucionarno delo kot gimnazijec in študent. Temu delu je ostal zvest kar štiri desetletja pod zastavo revolucionarnega marksizma in proletarskega internacionalizma. Pomembna je vidna osebnost jugoslovanskega in mednarodnega komunističnega gibanja.

Še pred prvo svetovno vojno, ko je bil član glavne uprave SDP in sekretar delavske zbornice, je populariziral ideje delavskega gibanja; že tedaj je bil zelo znan zaradi svoje revolucionarnosti in internacionalizma, zato ga sovražniki leta 1916 interirali.

Po osvoboditvi se je vrnil v domovino kot prekaljen bojevnik za delavske pravice, z jasno začrtanim idejnim obzorjem; med nas je začel ustvarjati enotno proletarsko partijo z združevanjem jugoslovanskega delavstva v tretjo internacionalo.

V številnih predavanjih, ki so bila zelo pomembna za usmerjanje proletariata, je jasno opozarjal vladajoče kroge, da bo zavladala proletarska demokracija in da morajo namesto »parlamentarizma priti... delavski.. samoupravni organi, ki jih izbira ljudstvo«. Proletarci bodo dobili ves svet.

S ponosom je govoril o mednarodni povezanosti proletariata, pomagal proletarskemu gibanju v sosednjih deželah, širil Lenjnove ideje oktobra, hkrati pa pred buržoaznim sodiščem odločno izjavljal, da izvira revolucija jugoslovanskega proletariata iz svoje posebne zgodovinske stvarnosti.

VSE ŽIVLJENJE PREDAN REVOLUCIJI

Neomajno je veroval v moč in odločnost našega delavskega razreda. K njegovemu prebujanju in rasti je prispeval tudi sam, saj je pomagal proletarskemu gibanju z vsemi svojimi sposobnostmi in močmi. Neutrudno se je zavzemal za ustanovitev KPJ, bil delo ustanovnega in vukovarskega kongresa, za občinske in parlamentarne volitve, za delo s SKOJ in z razrednim sindikatom. Bil je najodgovornejši vodja KPJ, prvi komunistični predsednik beograjske občine, komunistični ljudski poslanec, prvi sekretar KPJ, ustanovitelj in predsednik LRPJ, predsednik centralnega odbora Rdeče pomoči in pobudnik za ustanovitev partijske šole. Napisal je tudi več knjig, brošur in člankov.

Čeprav je leta 1924 živel zunaj domovine, delal ilegalno v partiji in imel v njej in komunistični internacionali odgovorne naloge, je prihajal k nam zaradi usklajevanja partijskih akcij. Ni bil v tedanjih frakcionaških skupinah. Leta 1928 je na osmi zagrebški konferenci podprl Titovo usmeritev ter pozdravil zgodovinsko pobudo za krepitev enotnosti partije in za zmago zdravega proletarskega jedra v njenem vodstvu.

Upravičeno trdijo, da je v delovnosti Filipa Filipovića najbolje izražena vez znanih predhodnikov srbskega socialističnega gibanja z vrsto revolucionarjev, ki so pod vodstvom tovariša Tita in partije privedli našo socialistično revolucijo do zmage. Velikanski prispevek Filipa Filipovića k razvoju marksistične misli in mednarodnemu komunističnemu gibanju in njegovo predanost privrženost ciljem naše partije je visoko ocenil tovariš Tito, lepo priznanje pa so mu dali tudi na enajstem kongresu ZKJ.

ZGLEDEN PEDAGOG

Ko je z izrednim uspehom končal študij na matematičnem odseku Fizikalno-matematične fakultete v Petrogradu leta 1904, je delal Filipović kot znan profesor v raznih šolah, največ pa v tako imenovanih ljudskih srednjih šolah, ki so bile posebnost tedanje Rusije in so se odlikovale po novih metodah vzgoje pod vplivom revolucije.

Ruski napredni izobraženci in pedagoški delavci so Filipovića zelo cenili in ga večkrat izvolili na pomembna vodilna mesta. S svojim kolegom V. Mročkom je napisal Pedagogiko matematike, ki pomeni v pedagoški literaturi svojevrsten dosežek. V tej knjigi, prežeti s težnjami po politehnizaciji znanosti, je pojasnjena zahteva po globoki nepretrgani povezanosti matematike z življenjem. Avtorja opozarjata, kako se je treba bojevati proti formalizmu pri pouku, na potrebno po nazornosti po povezovanju matematičnega gradiva z naravoslovnimi vedami in praktičnimi potrebami družbe, pa tudi na to, kako pomembno je, da upoštevamo psihologijo otrokovega razvoja.

Pisca sta objavila tudi 26 metodičnih učnih pripomočkov, ki jih je izdal Inštitut za učila »Pestalozzi« v Petrogradu. Znano je, da pisca pripravljata knjigo Reforma matematičnega pouka, Filipović pa se je ukvarjal tudi z metodiko matematičnega pouka.

Z NOVIMI TOKOVI

Pedagoška dejavnost Filipa Filipovića se časovno ujema s prehodom 19. v 20. stoletje; tedaj je v svetu dozorela misel, da je šola velik anarhizem ter da jo je treba korenito reformirati. Po naravi zelo revolucionaren, mlad in poln poleta, je Filip Filipović živahno sodeloval v težnjah naprednega izobraženstva, da bi šolo teoretično in praktično prilagodili novim tokovom.

Ugotavljal je, da vladajo v pedagogiki, kljub izpopolnjevanju tehnike in znanosti in bliskovitemu napredku civilizacije srednjeveški duh, metafizika in sholastika, da oblikuje pouk družbo uradnikov, duhovnikov in oficirjev. Filip Filipović poudarja, da mora šola sodobna dajati splošno izobrazbo, hkrati pa usposabljati tudi za »poklice znanstveno-praktične narave«. Prišel je čas, ko mora vsak državljan sodelovati pri reševanju socialnih, ekonomskih in političnih vprašanj zato mora že v šoli spoznati nove oblike dela.

Opozarjal je na težnjo šole po zapiranju in na to, da nalaga nenehen proces posodabljanja družbe nove naloge. Zavzemal se je za nov pouk, za tako izobraževanje, s katerim bi se učenci pripravili za življenje, za samostojno delo, da bi se njihovo znanje »zvarilo v njihovem telesu in krvi, da bi zraslo z njimi«. Pri tem je poudarjal, da se mora šola odreči »staremu meniškemu pouku« zato, da bi usposobila dijake za življenje.

MLADOST - ZLATI ČASI

Dokazoval je, da so učenci v šoli brez vsakršnih pravic in nedejavni ter se zavzemal za take medosebne odnose v šolskem kolektivu, da bo šola v glavnih načelih svoje organiziranosti spoštovala dijakovo osebnost in njegove pravice.

Govoril je, da je mladost zlata doba življenja, doba, ko dosežejo telesne in duševne lastnosti svoj vrh, hkrati pa je tudi »preskusni kamen« za starše in vzgojitelje. Zato priporoča, da je treba pri delu z otroki in mladino odpraviti »drsl«, in mehanično vzgajanje, da ne stremo osebnosti, temveč jih spodbujamo in vodimo, saj temelji vzgoja na občutku svobode, zanimanja in individualnosti.

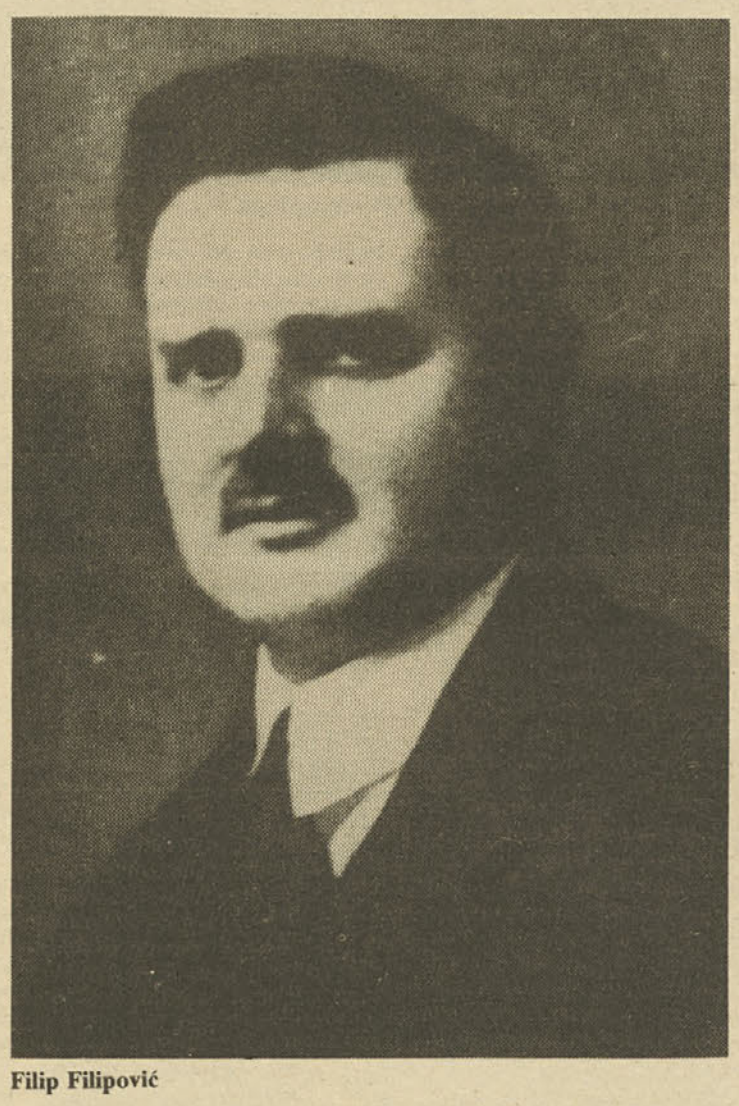

Filip Filipović

Ko je kritično ocenjeval vidike in prakso stare pedagogike, po kateri so se bili otroci prisiljeni učiti, je obsodil nepedagoško ravnanje pri pouku, uporabo zastraševalnih ukrepov in kaznovanje. Govoril je, da učitelji in starši s tem otroke zatirajo ter jih napravijo zlobne in surove. Izobraževanje in pravilen otrokov razvoj pa zavirajo tudi pohvale in nagrade, ker »povzročajo suženjsko služenje egoističnemu občutku«. Nasprotoval je tudi številčnemu ocenjevanju in se zavzemal za prakso, ki jo je sam uvajal v šoli: namesto ocen je dajal staršem dijakov ob vsakem tromesečju pismo karakteristiko, v višjih razredih pa podrobno pisno oceno iz vseh predmetov.

Ker je upošteval možnost hitrejšega razvoja in napredovanja otrok, je zagovarjal — prav tako iz svoje prakse — načelo, da se učenje ne deli na letnike in razrede, temveč na skupine in semestre. Učence je treba čim pogosteje razmeščati v skupine in semestralne razrede, sicer utegne postati šola »brezdušen stroj«. Trdil je, da so se te novosti izkazale v poskusnih oddelkih kot precej bolj uspešne od standardnih meril in ustaljene vzgojnoizobraževalne prakse.

ŠOLA JE ZARADI UČENCEV

Kot velik pobornik pedologije, vede o otroku, ki jo je populariziral na straneh Tucovićeve Borbe, je menil, da je ta veda neločljivo povezana z zamislijo reforme vzgoje in izobraževanja. Trdil je, da mora biti v sodobni družbi šola zaradi učencev, zasnovati pa jo je treba na proučevanju njihove psihofizične narave.

Strinjal se je s pedologi, njihovo stališče pa je bil svojevrsten odziv na vpliv tedanjih družbenih razmer na mladi rod. Delovali so kot opozicija proti tedanji vladajoči buržoazni pedagogiki in njenim prizadevanjem, da vzgoji mladi rod v svojem duhu ne glede na »naravo« gojencev. Filip Filipović pa se je zavzemal, da mora tudi naša vzgoja upoštevati psihološke dejavnike. Zato je poudarjal, a je nujno ustanoviti katedro za zgodovino pedagoških teorij, šolsko psihologijo, didaktiko in metodike posameznih predmetov, ker bi le tako »lahko zmanjšali tragedije po naših šolah«.

USTVARJALNO IZOBRAŽEVANJE

Ni priznaval logicizma in didaktičnega intelektualizma pri pouku. Kritiziral je precenjevanje učnega gradiva kot najpomembnejšega dejavnika pouka, podcenjevanje učenčevih psihofizičnih zmogljivosti, veliko količino učnega gradiva, ki vodi k didaktičnemu materializmu, s tem pa tudi k formalnemu znanju učencev. Zavzemal se je za to, da bi bil učni proces usklajen z zakonitostmi duševnega in telesnega razvoja učencev določene starosti, za upoštevanje učenčeve sposobnosti dojemanja, za spoštovanje učenčevih interesov, navad, izkušenj, in subjektivnega doživljanja celotnega učnega procesa.

Opazil je, da v šoli preobremenjujejo učenčev spomin z množico nepotrebnih podatkov, da je metoda učenja na pamet nesmiselna, da so za vedno minili časi živih enciklopedij, saj ni naloga sodobne šole, da bi učenčevo glavo spremenila v zbirnik podatkov. Učenec naj spozna tiste načine in formule, s katerimi se mu bodo odprla vrata vseh ved. Zavzemal se je za pedagogiko delovanja, za šolo samostojnega dela, za skladen razvoj vseh čutil, za praktično, znanstveno, tehnično in umetniško vzgojo, za ustvarjalno izobraževanje, za pouk, ki bo potekal v laboratoriju, muzeju, kabinetu, naravi, z ročnim delom, za dejavno učenje, »ker otroci, si morajo tako kot korenine rastlin sami poiskati popolno duševno hrano«.

Ko je načrtoval sodobno šolo v vizijah proletariata, šolo, v kateri knjiga ni več najpomembnejši vir znanja, je poudarjal, da se bo prihodnja, proletarska družba rešila večine pomanjkljivosti. Namesto trhlega in slabotnega rodu bo zrasel mlad, zdrav rod in »tedaj bodo potovanja po svetu zamenjala učenje zemljepisa na pamet, romane bo spodrinilo popolno gledališče, fonografi časopise...«

ENOTNOST DELA IN MISLI

Sledeč valu družbenih sprememb in vzponov in geslu »k življenju in za življenje« je pisal, da je sodobni svet ena sama velika delavnica. Način njenega dela mora poznati vsak, ki želi biti predstavnik naprednih idej. Čas zahteva, da se delo in misel združita, da bo vsak delavec mislec in vsak mislec delavec. Poudarjal je, da mora nova, reformirana šola temeljiti na spoštovanju dela.

Zastopal je stališče, da ima ročno delo pri pouku veliko moralno in vzgojno vrednost, pa tudi to, da bo socializem odpravil delitev ljudi na izkoriščevalce in izkoriščane ter spremenil družbo v zvezo svobodnih delavcev, ki ustvarjajo materialno in duhovno bogastvo. Glede na to je dokazoval, da je ročno delo v šoli ne samo stopnja v razvoju nazornega pouka, temveč da z ustvarjalnimi mislimi in zamislimi tudi spodbuja k tehničnim iznajdbam ter vzgaja in usposablja dijake za prihodnje javne delavce. Ročno delo ima to lastnost, da občutijo dijaki ob njem veliko zadovoljstvo, mladino uči spoštovati delo in onemogoča, »da bi otroci zrasli s spoznanjem, da so samo za državne upokojence«. Dijaka uči, da se zavedajo svojih obveznosti do družbe in »daje družbi stokrat več prosvetnih in kulturnih dobrin, kot pa jih je le-ta vložilo vanj.«

Ročno delo pa ima tudi druge pedagoške vrednosti: »Samo tam, kjer uvajajo ročno delo, lahko trdimo, da se razvijajo in utrjujejo občutja, povečuje se delovna moč, krepijo mišice, razvija se telesna prožnost, budi samostojno mišljenje, vzgajata se močna volja in značaj in daje polet za ustvarjalno delo.«

Filipovićeve trditve, da je treba odstraniti prepade med duhovnim in telesnim delom in opozorila na vlogo dela in njegovo vzgojno vrednost so našli svoj odsev tudi v programu KPJ, ki so ga sprejeli na vukovarskem kongresu. V sklepu o izobraževanju in vzgoji je zapisano, da je »šola dolžna... z ročnim delom pripraviti mladi naraščaj za sodelovanje v proizvodnem procesu...« To je prvi partijski kongresni dokument o tovrstni vzgojni dejavnosti.

Tudi na pouk telesne vzgoje in šolski šport je imel Filip Filipović sodobne poglede. Obsojal je švedsko in sokolsko telovadbo, ki je potekala dvakrat ali trikrat tedensko in ni vzdržala kritike z znanstvenega vidika. Nasproti umetelne šolske gimnastike in vadbe otrok na telovadnih orodjih je postavil načrtno telesno vzgojo, povezano s telesnim delom, ki izboljšuje zdravje, telesne in duševne sposobnosti učencev, pedagoške igre, proste telesne vaje, usklajena s psihofizičnimi zakonitostmi otrokovega razvoja. Vse to je sklenil z mislijo, nekega filozofa, da je »slab vsak, šolski mehanizem, ki kakorkoli ogroža telesno zdravje človeštva.«

SVOBODA, DELOVNA ŠOLA

Ko je poudarjal vpliv družbenih dejavnikov na šolo in govoril, da novi družbeni pojavi, pojavi proletariata, novi ekonomski in družbeni odnosi zahtevajo novo šolo in nov način pouka, je opozarjal, da je temeljna moralna dolžnost naše družbe, »ki stoji na granitnih temeljih, ustvarjenih z rokami delovnega ljudstva«, da uvede brezplačen pouk od ljudske šole pa do univerze. Socialistični proletariat mora voditi bolj za novo, svobodno, delovno šolo ter se bojevati v prvih vrstah »za ustvarjanje takih razmer, v katerih bodo naši otroci postali svobodni ustvarjalci življenja«.

Ukvarjal se je tudi z andragoškimi problemi in poudarjal, tako kot sta poudarjala Marx in Engels, da se s pojavom proletariata poraja tudi potreba po zbliževanju znanosti z delavci, da »znanost hiti na pomoč proletariatu, proletariat pa se v svojem zavednem gibanju opira na znanstvene temelje.« Filipović poudarja, kako pomembno je za proletariat, da se znanost demokratizira in pri tem navaja Liebknechtovo pismo: »Ne v pesti, temveč v možganih je tista moč, ki bo premagala svet; pest brez možgan lahko samo slepo podira; tam, kjer je potrebna pest, je morajo voditi možgani«.

Strinjal se je, da je treba ustanavljati ljudske univerze, ki morajo imeti pomembno vlogo pri dviganju ideološke zavesti, znanstvenih vidikov in kulture delavcev, hkrati pa se je zavzemal za take organizacije, ki — zato da bi se razvijal delavski razred samostojno — ne bi smele biti v rokah buržoazije.

Po notranji organiziranosti naj bi bila ljudska univerza nekakšen delavski klub, kjer bi prirejali dvakrat tedensko predavanja, koncerte s plesi in organizirali ekskurzije, vsak klub pa naj bi imel tudi čitalnico in knjižnico.

Hkrati je opozoril tudi na potrebo in možnost ustanavljanja vaških univerz, kjer bi se učiteljem odprlo široko področje dela. V teh univerzah naj bi prirejali poleg predavanj iz splošno izobraževalnih predmetov tudi predavanja o kmetijstvu, veterinarstvu, mlekarstvu, ženskih ročnih delih, kuhanju in vodenju gospodinjstva.

NIKODIJE TRUJIĆ

60 LET SKOJ

Glas vesti in upora

»Bili so junaki,
ko je bilo malo junakov«
(Moša Pijade)

●

Pred šestimi desetletji so se sestali v Zagrebu mladi komunisti z vseh krajev Jugoslavije in ustanovili Zvezo komunistične mladine Jugoslavije — politično organizacijo revolucionarne komunistične mladine. S tem je bil ustvarjen temelj tudi za današnjo Zvezo socialistične mladine.

Petdeset pogumnih mladeničev, predstavnikov prvih mladinskih komunističnih klubov, ki so začeli aprila, takoj po ustanovitvi KPJ vznikati po deželi, je proglasilo v Primorski ulici združenje vseh krajevnih organizacij mladih komunistov v SKOJ, izbralo začasno vodstvo, sprejelo orientacijska programska načela in se odločilo za svoje glasilo — Rdečo zastavo.

Leto dni zatem je bilo v vrstah SKOJ že okrog 3.000 članov, že sredi istega — 1920. leta ob prvem kongresu v Beogradu, na katerem so sprejeli program, statut in sklepe o vključevanju SKOJ v članstvo Komunistične mladinske internacionale — pa je bilo v Zvezi komunistične mladine Jugoslavije že okrog 8.000 članov.

Od tedaj pa do ustanovitve enotne mladinske organizacije leta 1948 je bila Zveza komunistične mladine Jugoslavije v prvih bojnih vrstah, pomagala je KPJ pri velikem delu — vodenju revolucionarnega boja. Niti »obznana« niti šestojanuarska diktatura, nasilje teror in uboji niso mogli omajati in prestrašiti mladih komunistov na njihovi poti. Na tej poti so pokazali blestеče in nadčloveške zglede junaštva, kakršne bi zaman iskali v naši dotedanji zgodovini.

Pod neposrednim vodstvom partije so člani SKOJ pogumno prenašali svobodnjaško bakljo boja proti buržoazni reakciji, za pravice mladine, za srečnejšo prihodnost narodov. Čeprav so jim nenehno grozile največje nevarnosti — izdaje, zapori in krvolčna mučenja v temnicah nekdanje Jugoslavije — so mladi komunisti, polni revolucionarnega zanosa in trdne vere v zmago, žrtvovali svojo mladost in svoja življenja v neenakem boju za pravico, za uresničevanje plemenitih idej socializma. Kot navedni in neustrašni sinovi svojega ljudstva so skojevci postali glas vesti in upora mladega rodu in najbolj dosledni zagovorniki njegovih upravičenih zahtev.

Člani tega najnaprednešega dela mladine so bili hkrati tudi najbolj trdna opora partiji v boju proti frakcijam. To je leta 1949 še posebej poudaril član politbiroja CK KPJ Moša Pijade: »V ostrih notranjih bojih, ki so se začeli v partiji lega 1921 ob njenem usposabljanju za ilegalno delovanje, ob zatiranju demokratičnih iluzij v vodstvu, ob obnavljanju partijske organizacije in sindikatov, ob premagovanju oportunizma v vrhu partije so bila osrednje vodstvo mladine in njena pokrajinska, ponekod pa tudi krajevna vodstva na strani istih, ki so začeli boj za obvladovanje dotedanje oportunistične linije skupine, ki se je zbirala okrog Sime Markovića. Posebno v letih 1923 in 1924, ko so se naelno različni pogledi v partiji jasno izkristalizirali in se je začel ster boj za njeno novo smer, je mladina veliko pomagala partiji pri reševanju nacionalnega, vaškega vprašanja in drugod...«

Isto je povedal tudi predsednik Tito leta 1969 v svojem govoru na veličastnem mitingu na Trgu republike v Zagrebu, ob 50-letnici SKOJ: »Rojena prav tedaj kot KPJ ni Zveza komunistične mladine nikdar kazala slabosti oportunizma. V njenih vrstah ni v nobenem obdobju njenega revolucionarnega boja primanjkovalo revolucionarne ostrine. Zato je bil SKOJ najmočnejša opora članom KPJ, proti frakcijam, ki so zavirale razvoj in slabile borbeno moč KPJ...

KPJ in SKOJ sta se odločno upirali politiki narodnostnega zatiranja, zato ju je reakcionarni režim divjaško napadal.

Najbolj so začeli preganjati KPJ in SKOJ ob proglasitvi vojaško-fašistične diktature leta 1929, ko so na tisoče komunistov in mladincev obsodili na večletno ječo. Člani SKOJ in partije so pokazali izredno junaštvo tudi tedaj, ko so kljubovali krvnikom kralja Aleksandra. Padle so na desetine in desetine članov partije in SKOJ, med temi tudi sedem sekretarjev SKOJ...« To je bil strahoten udarec za Zvezo komunistične mladine Jugoslavije in KPJ. V boju z razrednim sovražnikom so padli ti skojevci ponosno, s stisnjenimi zobmi. Najmlajši je bil star 23, najstarejši pa 29 let.

Čeprav so padli drug za drugin niso izpustili zastave iz rok.

»Policijske krogle so jih pokosile v najlepših letih, v vzponu ustvarjalnosti« — je zapisal Veljko Vlahović. »To je bil čas, ko se je začenjala mladost zgodaj, ker ni bilo brezskrbnega otroštva. Čas, ko so revolucionarji zgodaj dozorevali, zgodaj padali in umirali. Dnevi in noči so bili kratki, treba je bilo delati. Prav zato je bilo življenje sedmih sekretarjev SKOJ v primerjavi z življenji nekaterih drugih ljudi razmeroma dolgo, bogato in polno vsebine ...«

Konec julija leta 1929 so padli v spopadu s policijo: Janko Mišić, Mijo Oreški in Paja Marganović, avgusta 1930 Josip Kolumbo in Pero Popović-Aga, 1931 pa Zlatko Šnajder in Josip Debeljak.

SMRT SEDMIH SEKRETARJEV

Sedem navdušenih in neomahljivih bojevnikov — njihovo požrtvovalnost, pogum in žrtev sta obudovala največja duhovna velikana te dobe — Einstein in Romain Rolland — je zelo plastično, z veliko ljubeznijo in revolucionarnim zanosom opisal Veljko Vlahović.

Pero Popović — vojna sirota iz Užic. Namesto doma staršev spozna dom vojnih sirot in težko življenje vajenca v čevljarski delavnici. Prve skojevke naloge in funkcije dobi v Beogradu. Potem ga ujamejo, policiji pogumno kljubuje. S 23 leti postane član CK SKOJ, s 24 pa organizacijski sekretar. Dela v najtežjih razmerah ilegalnega dela. Spi po vinogradih. Potuje po vsej deželi. V Splitu ga skuša ujeti policijski agent, toda Pero ga pretepe in uide. Policija ga pričaka v zasedi, pade skupaj s Kolumbom.

Josip Kolumbo še kot deček zapusti revno kmečko ognjišče v vasi Kutjevo pri Osijeku, se uči ključavničarstva, odide v niško železniško delavnico, pride v vodstvo revolucionarnega boja niških delavcev, deluje med delavci Leskovca in Kruševca. Spozna niške in pirotske zapore.

Spomenik Sedem sekretarjev SKOJ v Samoboru

Zlatko Šnajder — iz vasi Obrež pri Slavonskem Brodu. Kot gimnazijec postane član SKOJ, opusti šolanje in se povsem preda revolucionarnemu delu. Vrstijo se zapori, drug za drugim: leta 1921 šest mesecev, leta 1925 nekaj mesecev. Konec leta 1926 spet zapor in obsodba, leto dni težke ječe in potem spet pet let težke ječe: 1927 — Ada Ciganlija, 1928 — Sremska Mitrovica, 1930 — Zenica, 1931 — Lepoglava. Policija ga vrže v samico, v zloglasno »jezusovsko« celico v Zenici in skuša zlomiti njegov revolucionarni duh. Nazadnje ga ubije.

Paja Marganović — čevljar iz Deliblata pri Kovinu, sindikalni funkcionar, sekretar centralne uprave usnjarskih delavcev. Sekretar SKOJ in član CK KPJ. Leta 1929 ga ujamejo in zverinsko mučijo na zagrebški policiji, 30. avgusta 1929 pa ubijejo. Moša Pijade je zapisal v ječi o Marganoviću tole: »Niti tedaj, ko so ga tepli po ledvicah in mu lomili noge — tako kot starim hajdukom in staremu Vujadinu — ni izdal niti enega tovariša niti ene partijske skrivnosti.«

Janko Mišić — uslužbenec, doma iz vasi Slani Dok pri Samoboru. Končal trgovsko akademijo in se šola tako, da se sam preživlja. Leta 1921 — zapor. Leta 1922 spet zapor in prav tako leta 1923. Urednik Borbe in Omladinske borbe. Eden od ustanoviteljev in vodja Zveze delavske mladine Jugoslavije. Pade v rojstnem Samoboru, 27. julija 1929. Ob pol petih zjutraj, prerešetan s streli revolverjev 50 žandarjev in agentov.

Mijo Oreški — zidar iz Zagreba. Sekretar mestnega komiteja SKOJ v Zagrebu, nato pokrajinskega komiteja SKOJ za Hrvaško, a od jeseni 1926 organizacijski sekretar SKOJ. Potuje po vsej Jugoslaviji. Za njim pošiljajo tiralice, iščejo ga policaji in agenti. Pade skupaj s svojim bratom, istega dne kot Janko Mišić.

Josip Debeljak — pek. Doma iz Orešja v Hrvaškem zagorju. Dela v sindikatih, v SKOJ, opravlja razne funkcije, hkrati z največjo funkcijo političnega sekretarja CK SKOJ in člana CK KPJ. Leta 1931 ga na nekem sestanku obkolijo, ranijo v roko, toda Debeljak ubije nekega policijskega agenta in srečno pobegne. Čez nekaj dni ga odkrije policija v stanovanju, kamor se je skril. Bojeval se je, dokler ga policija ni prerešetala. Ko je padel, je zaklical: »Živela KPJ« ...

Ti podatki skrivajo zelo bogato življenje — polno boja, trpljenja in nezlomljive moči, hkrati pa tudi velikanske vere v to, da delavski razred mora zmagati.

ZASTAVO PREVZAMETA BORIS IN LOLA

Zastavo revolucionarnega boja, ki so jo tako častno nosili legendarni sekretarji SKOJ v letih priprav na revolucijo in v težkih razmerah ilegalnega dela, sta prevzela sekretarja CK SKOJ Boris Kidrič in Ivo Lola Ribar.

Junaštvo Janka Mišića, Mije Oreškega, Paje Marganovića. Zlatka Šnajderja, Pera Popovića, Josipa Debeljaka in Josipa Kolumba je navdahnjevalo tudi nova sekretarja in na sto tisoče mladih komunistov in domoljubov.

Lola Ribar je bil komunist, ki je zaradi svoje zrelosti prišel v vodstvo naprednega študentskega gibanja beograjske univerze, kmalu pa tudi v vodstvo mladinskega komunističnega gibanja vse Jugoslavije.

Ko je Tito leta 1937 začel voditi KPJ in iz nje ustvarjati resnično marksistično-leninistično revolucionarno proletarsko partijo, je zaupal Loli vodenje mladinske komisije pri CK KPJ in skrb za utrjevanje, in širjenje SKOJ.

Tudi v tem pomenu je Lola Titov učenec. Odhaja v svet, kjer razlaga program mladega komunističnega in protifašističnega jugoslovanskega rodu, in tako kot predstavnik tega rodu in njegovega organiziranega naprednega gibanja prispeva k ustvarjanju in krepitvi protifašističnih sil med mladino sveta.

Pod Titovim vodstvom se tedaj Lola ognjevito prizadeva, da bi se razraslo široko mladinsko komunistično gibanje — kot mladinska organizacija, ki je bila s programom protifašističnega boja in preprečevanja fašistične nevarnosti in priprav na obračun s fašizmom odprta širokim plastem mladih delavcev, kmetov in izobražencev.

Lola je videl hkrati tudi moč protifašizma v svetu; tudi to je vplivalo na njegovo zavzeto sodelovanje v revolucionarnem gibanju naše dežele. Globoko je bil prepričan v moč delavskega gibanja in v zanesljivo prihodnost socializma v svetu; to mu je dajalo moč, trdnost in vizionarstvo — tisti sedaj legendarni način ravnanja s svojo generacijo, sposobnost, da jo vodi, navdihuje, in ji je v vsem zgled.

Med narodnoosvobodilnim bojem je bil Lola ena vodilnih osebnoti revolucije in eden najbližjih sodelavcev tovariša Tita. Gre za človeka, ki je znal izredno jasnovidno razčlenjevati kompleks vojaških problemov. Njegove razčlembe kažejo veliko sposobnost pri ocenjevanju možnosti osvobodilnega boja naših narodov in narodnosti v surovih vojnih razmerah.

Najmlajši član politbiroja CK KPJ ih vrhovnega štaba naordnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije Ivo Lola Ribar je doživel velikanske revolucionarno ustvarjalnost naroda in mladine v NOB ter pripomogel, da se je ta ustvarjalnost razplamtela. In konec koncev, tudi svoje življenje je vgradil v zmago te ustvarjalnosti.

Svojo življenjsko pot je končal kot nesporen in priljubljen vodja skojevcev in celotnega protifašističnega rodu tedaj, ko je bilo že jasno, da bo socialistična revolucija pri nas zmagala.

Padel je na bojišču, pri opravljanju naloge — na čelu SKOJ in USAOJ, ko so mu naše revolucionarno gibanje — Tito in partija zaupali eno prvih in občutljivih zunanjepolitičnih poslanstev, ki naj bi pripomoglo, da bi tudi tujina priznala naše v krvi in orožju izbojevane pridobitve revolucije.

Največja legenda jugoslovanske mladosti je padla za svobodo. Bil je eden od stotisoč skojevcev, ki so dali svoja življenja za revolucijo, za lepši jutri.

Lola je bil otrok svojega časa, bolje, otrok revolucionarnega mladinskega in komunističnega gibanja, v katerem je zrasel. Človek, ki je dal temu gibanju in času močan osebni pečat in je veliko pripomogel, da so bile že tedaj ustvarjene možnosti za vse, kar je prinesel razvoj naše socialistične revolucije v vseh kasnejših obdobjih.

JOZO PETRIČEVIĆ

Vzgoja in izobraževanje v dokumentih ZKJ

Nenehna skrb revolucionarne avantgarde

V raznih obdobjih svojega šestdesetletnega razvoja je Zveza komunistov Jugoslavije kot avantgarda delavskega razreda in vseh narodov in narodnosti naše dežele v boju za narodno in socialno osvoboditev, za osvoboditev od fašističnih zavojevalcev, v boju za obnovo in gradnjo nove socialistične države in samoupravno socialistično preobrazbo družbe, namenjala kdaj večjo drugič spet manjšo pozornost vzgoji, izobraževanju, znanosti in kulturi. Kot resnična revolucionarna partija, njena dejavnost je zasnovana na znanosti Marxa, Engelsa in Lenina, je KPJ ali ZKJ skrbela predvsem za organiziranje in aktiviranje najširših ljudskih množic, brez katerih ni mogoče revolucionarno gibanje za napredek družbe. Pokazalo pa se je, da so brez vzgoje in izobraževanja ljudstva, brez zviševanja njegove kulturne ravni, brez napredka znanosti, odločilnega vpliva delavskega razreda in neposrednega vključevanja delovnih ljudi v izobraževanje in usposabljanje možnosti za uspeh precej manjše. Socialistične preobrazbe vseh področij dela in družbe si ni mogoče zamisliti brez visoke stopnje izobraženosti delavskega razreda in vseh plasti prebivalstva. Zato se je Komunistična partija Jugoslavije že v prvih letih svojega obstoja odločila za najširše izobraževanje ljudstva.

V programu KPJ, sprejetem na II. kongresu v Vukovaru, junija 1920, je bil sklep najvišjega partijskega foruma jasen. Izpovedan je bil v 7. točki programa: »Obvezno in znanstveno vzgajanje mladine obeh spolov. Šola mora omogočiti otrokom vsestranski, harmonični duševni in telesni razvoj in pripraviti mladi rod s pomočjo ročnega dela za sodelovanje v proizvodnjem procesu in za uporabo znanosti, umetnosti in kulture.«

Že to stališče KPJ o izobraževanju kaže usmeritev, ki se je začela uresničevati pri nas po zmagi socialistične revolucije: vsestranski razvoj osebnosti, usposabljanje mladih rodov za delo.

IZOBRAŽEVANJE — PRVINA OSVOBODITVE

Na 3. kongresu KPJ na Dunaju leta 1926 je bila med drugimi dokumenti sprejeta tudi resolucija o nacionalnem vprašanju. Ker je bila temeljna značilnost tega časa narodnostno zatiranje ljudstva, si je partija zadala kot nalogo boj za narodnostno osvoboditev. Glede na razmere, ki so vladale tedaj pri nas, na gospodstvo in popolno prevlado srebske buržoazije, na zatiranje in nepriznavanje pravic drugih narodov, se je KPJ odločila za boj za narodnostno osvoboditev. V tem boju pa ni bila pozabljena vloga šolanja.

Med nalogami, ki so sledile boju za politično državljanjsko enakopravnost in svobodno uporabo materinega jezika, je naloga komunistov, da se bojujejo »za obvezno šolanje na državne stroške in v materinem jeziku«.

Četrti kongres KPJ v Dresdenu leta 1928 se je ukvarjal predvsem z odpravo frakcijskega boja in pridobivanjem večine delavskega razreda za boj proti hegemonističnemu režimu; zato o izobraževanju niso veliko razpravljali. Na 4. in 5. konferenci KPJ (leta 1934 in 1940) so govorili o delu partije med mladino, posebno med vajenci in srednješolci, študentsko gibanje pa je — pod močnim vplivom revolucionarnega SKOJ — vedno bolj vplivalo na zavest mladega rodu in na njegovo napredno usmerjenost v težkem času pred drugo svetovno vojno.

Beograjski srednješolci, komunistično usmerjeni in dobro vodeni, so izdali v začetku šolskega leta 1940-41 razglas v katerem kritizirajo tedanjo buržoazno šolo: »Namesto znanosti nam ponujajo v šoli besedila in štetje za guljenje, namesto volje za delo — brezdušno trdo disciplino, namesto nasveta — preteče pridige, namesto polnega mladinskega življenja — vsakdanje in najrazličnejše omejitve.«

Peta konferenca KPJ v Zagrebu leta 1940 je potekala tedaj, ko je fašizem napadel svet, in je postalo jasno, da se bo zdaj zdaj usul tudi nad našo deželo. Zato je bilo na tej konferenci v resoluciji sprejeto stališče o delu partije med mladino. Poudarjena je bila naloga, da je treba organizirati dejavnost med vajenci in študenti, da bi zagotovili vpliv na mlade rodove in onemogočili njihovo množično vključevanje v fašistične in druge reakcionarne organizacije.

Partija se je pripravljala na obrambo dežele in ustvarjanje lastne armade, ki bo v najtežjih zgodovinskih trenutkih osvobodilna sila na tem območju.

Čeprav med NOB ni bilo partijskih kongresov, je imela KPJ pod vodstvom tovariša Tita jasno stališče o organiziranosti izobraževanja mladega rodu, borcev enot NOVJ in POJ, o prosvetljevanju najširših plasti prebivalstva. O tem pričajo ljudske šole, izobraževanje učiteljev, partizanski abecedniki in drugi učbeniki, delo ljudskih univerz, tečaji za nepismene, domovi kulture, kulturno-umetniška društva in družine, izdajateljska dejavnost za otroke in mladino, odpiranje prvih srednjih šol, izobraževanje ljudstva v zatočiščih zunaj domovine (v Afriki, Italiji) itn.

Revolucija je razgibala ljudske množice in jim odprla poti vsestranskega razvoja, toda široko prizadevanje za izobraževanje je dalo državljanom možnosti, da so se začeli vključevati v sistem nove ljudske oblasti in množične družbenopolitične revolucionarne organizacije.

Izobraževanje je bilo demokratizirano, postalo je dostopno vsem državljanom, revolucionarno je preobražalo ljudstvo in ustvarjalo novo socialistično državo, ki je zrasla iz nenehnega boja Komunistične partije Jugoslavije za narodnostno in socialno osvoboditev vseh narodov in narodnosti.

Izobraževanje je bilo v tem boju zelo pomembno, v boju proti fašizmu pa je postalo nenadomestljivi dejavnik vsesplošne mobilizacije najširših ljudskih množic.

BOJ ZA OBVEZNO OSEMLETNO ŠOLANJE

Peti kongres KPJ je bil junija leta 1948, ob odkritem spopadu z Informbirojem. Kongres je pokazal monolitno enotnost partijskih vrst, odobril delo CK KPJ in podprl najvišje partijsko vodstvo v njegovem boju za pravice do svoje poti v socializem.

Čeprav ob tej priložnosti ni bilo posebnega poročila o nalogah KPJ v razvoju vzgoje in izobraževanja, so ta področja vseeno obravnavali v kongresnih poročilih in resoluciji 5. kongresa, in sicer v povezavi z gospodarskim razvojem. O tem je izčrpno poročal tovariš Boris Kidrič. Poudaril je, da se morajo kadri, ki jih potrebuje naše

mlado gospodarstvo izobraževati strokovno, marksistično-leninistično in ekonomsko.

Kidrič je poudaril, da je nujno primerno izobraževanje kadrov z visoko pa tudi s srednješolsko izobrazbo. Nekje je dejal: »Prav zato, ker je za naše gospodarstvo tako zelo pomembno dobro fakultetno izobraževanje na temeljih visoke kvalifikacije, ki zahteva daljše šolanje, moramo hkrati naglo usposabljati tudi srednje strokovne kadre v srednjih tehniških in vseh drugih srednjih šolah, za gospodarstvo, v katerih bi lahko ponekod šolanje še skrajšali, in vanje vključili še več mladine«.

V resolucijah 5. kongresa je navedena naloga KPJ, da okrepi »delo mladinskih organizacij v šolah in na fakultetah, zato da se bosta izboljšala učni uspeh in discipline da se bo vzgajala mladina vsestransko, marksistično-leninistično.«

Že konec leta 1949 je bil 3. plenum CK KPJ, na katerem so posebej obravnavali šolstvo in sprejeli resolucijo o nalogah KPJ v njegovem razvoju.

To je bil pomemben dogodek v zgodovini naše socialistične šole, ker je vodstvo KPJ po smernicah družbenega razvoja določilo strategijo nadaljnje graditve vzgojnoizobraževalnega sistema.

Eno od najpomembnejših stališč partijskega vodstva je bila zahteva, da se ustvarijo možnosti za uvajanje obveznega osemletnega šolanja vseh otrok. To je bil revolucionaren korak in velikanska obveznost mlade socialistične družbe, ki se je šele pred štirimi leti prenehala vojskovati, pred letom dni pa je sprejela nov boj — za samostojen socialistični razvoj v skladu z našimi razmerami.

V resoluciji 3. plenuma najdemo tudi tiste rešitve, za katere se bojujemo še sedaj: enotnost vzgojnoizobraževalnega sistema, prilagodljivost programov, gibkost sistema in njegova prilagojenost potrebam gospodarstva in družbe, smotri vzgoje in izobraževanja, kakovost učiteljev itn.

Oglejmo si nekoliko stališč iz resolucije: »Pri sistemu šolanja je treba paziti, da bomo gradili usklajeno celoto sistema šolanja in sistema vzgoje. Naš cil je, da čimprej ustvarimo možnosti za obvezno osemletno šolanje. Glede na to je treba od dosedanjih sedemletk postopoma preiti na obvezno osemletno šolanje. Tam, kjer ni mogoče ustanoviti osemletk, je treba podaljšati osnovno šolo tako, da prilagodimo učnih načrtov v teh nadaljnjih razredih tudi potrebam posameznim krajem. Učencem takih šol moramo omogočiti nadaljnje šolanje ob opravljanju dopolnilnih izpitov.«

»Naš šolski sistem naj bo dosledno zasnovan na načelu, da je iz vseh nižjih šol mogoče nadaljevati šolanje vse do univerze, prej pa morajo učenci, tam, kjer je to potrebno, opraviti izpite.

Naš šolski sistem mora biti ne samo enoten, temveč naj zadobi tudi tisto gibkost, ki je potrebna tako zaradi splošnega gospodarskega razvoja kakor tudi zaradi različne ravni in razvojnih možnosti republik.«

»Vzgajati v šolah novega, svobodnega in pogumnega in široko razgledanega socialističnega človeka, ki sta mu tuja birokratizem in utesnjenost misli. Če hočemo do doseči, moramo imeti take učitelje, ki bodo sposobni vzgajati vsestransko razvitega človeka — graditelja in branilca socializma. Take učitelje bomo dobili le z vztrajnim bojem proti birokratskim metodam v šolstvu in pouku, v boju za svoboden idejni razvoj na temelju socialistične demokracije in pogumnega razvijanja pobude vseh ustanov in organov, množičnih organizacij in posameznikov.«

PREMIŠLJENO VODENJE REVOLUCIONARNE DRUŽBENE AKCIJE

Vsi kasnejši kongresi so pokazali, da je Zveza komunistov Jugoslavije nenehno skrbela za vzgojo in izobraževanje kot za eno izmed strateško pomembnih nalog vse družbe.

Na 6. kongresu KPJ v Zagrebu 1952 (tedaj je KPJ postala Zveza komunistov Jugoslavije) so ugotavljali, da je razvoj šolstva, znanosti in kulture napredoval, kot temeljno vprašanje pa poudaril »zviševanje znanstvene ravni, utrjevanje in razvijanje demokracije, in še posebno povezovanje dela s stvarnostjo in gospodarstvom dežele«. Šesti kongres je poudaril, da pomeni slab materialni položaj šol še vedno resno težavo.

Resolucija 7. kongresa ZKJ, sprejeta v Ljubljani 1958, zelo natančno določa naloge družbe pri izvajanju šolske reforme.

»Izvesti šolsko reformo pomeni zgraditi take šole, ki bodo kot družbene ustanove socialistične skupnosti kar največ prispevale k oblikovanju strokovno sposobnih in socialistično vzgojenih državljanov, kakršne potrebuje naša skupnost.«

Kongres je poudaril, da je nujno izobraževati kadre za gospodarstvo, razvijati srednje strokovne šole, vse oblike dopolnilnega izobraževanja in izpopolnjevanja, skrajševati študij na fakultetah itn.

Tudi 8. kongres ZKJ v Beogradu, leta 1964. je posvetil del svoje resolucije vzgoji in izobraževanju, in sicer tam, kjer govori o problemih mladine.

»Naloga komunistov je, da namenjajo največjo pozornost izpolnjevanju sistema izobraževanja, ki bo postopoma omogočal delovnemu človeku izobraževanje med delom, nadalje povezoval pouk z družbenim delom in razvil take načine dela v šoli, ki bodo ustrezali njeni današnji družbeni vlogi. Največjo skrb je treba nameniti zviševanju kakovosti izobraževanja, bolj učinkovitemu in hitrejšemu šolanju in bolj prožnemu usklajevanju izobraževalnega sistema, posebno strokovnega, s potrebami modernega gospodarstva in družbenega razvoja«. Deveti kongres ZKJ v Beogradu l. 1969 je še nadalje razvijal politiko razvoja vzgoje in izobraževanja v skladu z družbenimi potrebami, in še posebej poudaril: »Zveza komunistov se zavezma za graditev vzgojnoizobraževalnega sistema, ki bo zasnovan na načelih nenehnega in celostnega izobraževanja in samoizobraževanja.

Zagotoviti je treba, da bo vsaka stopnja izobraževanja po osnovni šoli dala znanje in razvila sposobnosti, ki omogočajo vključevanje v delo in nadaljnje izobraževanje.«

Na 10. kongresu ZKJ v Beogradu, leta 1974, je bila sprejeta resolucija Naloge Zveze komunistov Jugoslavije v socialistični samoupravni preobrazbi vzgoje in izobraževanja, ki je postala temelj reforme vzgojnoizobraževalnega sistema v naši deželi.

Kongres je izhajal iz ugotovitve, da vzgoja in izobraževanje veliko prispevata k celotnemu razvoju družbe in iz »spoznanja, da lahko delavski razred kot temeljni nosilec družbenega napredka svojo zgodovinsko nalogo — osvoboditev dela in ukinitev razredov — uresniči le tedaj, če uvrsti vzgojo in izobraževanje v pretehtano vodenje svoje revolucionarne družbene akcije...«

Opredelitev 10. kongresa je jasno izražena v stališču, da mora združeno delo kot celota prevzeti neposredno odgovornost za politiko vzgoje in izobraževanja, za vključevanje v delo tistih, ki končajo šolanje na raznih stopnjah usmerjenega izobraževanja, pa tudi za nenehno izobraževanje delovnih ljudi za delo in samoupravljanje. Ker se vsa vzgojnoizobraževalna dejavnost opravlja z družbenimi sredstvi, odgovarjajo zanjo vsi dejavniki združenemu delu.«

Ta stališča je nadalje razčlenil in natančneje opredelil 11. kongres ZKJ v Beogradu, leta 1978; s tem je bila še bolj jasno in trdno usmerjena celotna aktivnost vseh dejavnikov naše družbe za samoupravno socialistično preobrazbo vzgoje in izobraževanja in vključevanje letega v združeno delo.

DJORDJE DJURIĆ

Pomembno poslanstvo naprednih učiteljev

Napredno učiteljsko gibanje se je pojavilo v na novo ustanovljeni jugoslovanski državi takoj po prvi svetovni vojni. Že avgusta 1919 so napredni srbski učitelji, do prve svetovne vojne zbrani v Klubu učiteljev socialdemokratov, ustanovili v Beogradu, na pobudo na novo ustanovljene Socialistične delavske partije Jugoslavije (komunistov) Klub učiteljev socialistov-komunistov. Klub je izdajal leta 1919 in 1920 tudi svoj časopis Učiteljska borba, ki ga je urejal Dragutin Mihajlović v Kragujevcu. Na pobudo partije so napredni učitelji v tem času organizirali tudi prva učiteljska zborovanja v Srbiji, Makedoniji in Črni gori ter se zavzemali za ustanavljanje prvih učiteljskih sindikatov. Črnogorskim učiteljem se je posrečilo leta 1920 ustanoviti svoje sindikate in učiteljski sindikdalni svet za Črno goro. Velika osemdnevna stavka črnogorskih učiteljev leta 1920, s katero so zahtevali povečanje dnevnic, pomeni prvo zmago učiteljskih sindikatov med vojnama.

V tem času je prišlo že več učiteljev — komunistov kot delegatov na vukovarski kongres partije leta 1920, veliko pa jih je sodelovalo tudi v predvolilni dejavnosti. Prizadevali so si za izvolitev komunističnih poslancev v ustavodajno skupščihno leta 1920. Na teh volitvah je bilo od 59 izbranih poslancev komunistov pet učiteljev (Mitar Trifunović, Pavle Žižić, Ratko Žunjić, Simo Miljuš in Ferid Bajram).

Po objavi »obznane«, decembra 1920, je bil Klub učiteljev komunistov prepovedan. Iz službe so odpustili pa tudi zaprli vse učitelje — poslanske kandidate za listo KPJ pa tudi čuvaje komunističnih skrinjic na volitvah. Veliko naprednih učiteljev so premestili kazensko ali zaradi »službene potrebe«, policija pa jih je tudi mučila.

Prepoved dela KPJ, idejni spori v ilegalni partiji in uvedba šestojanuarske diktature so zavrli dejavnost naprednega učiteljskega gibanja. In vendarle so napredni učitelji namesto prepovedane učiteljske borbe leta 1921 začeli izdajati nov časnik Učiteljsko iskro, ki je izhajala vse do šestojanuarske diktature (uredniki: Drag. Mihajlović, Djurdje Milenković in Dušan Vitorović). Novi napredni list Učiteljska straža se je pojavil leta 1935 in je izhajal do leta 1940. Tudi ta časnik je urejal Drag. Mihajlović. leta 1940 pa Djuro Guberinić.

Velikanski vpliv in vlogo pri oblikovanju idejno-politične usmeritve učiteljev med vojnama je imela pedagoška knjižnica Budućnost, ki jo je urejal Miloš Janković. Napredno učiteljstvo je širilo vzevke te knjižnice, ki je bila večkrat prepovedana in zaplenjena.

Med vojnama je bilo celotno učiteljstvo včlanjeno v Jugoslovansko učiteljsko združenje, katerega deželno in banovinsko vodstvo je bilo v rokah konservativnih pa tudi reakcionarnih in režimu predanih ljudi. V mnogih okrajnih odborih Učiteljskega združenja so bili napredni učitelji. Imeli so glavno besedo na deželnih kongresih učiteljev, predvsem pa na kongresih leta 1937 v Skopju, 1938 v Zagrebu, in še zlasti na na kongresu leta 1939 v Banjaluki. Tam so napredni učitelji nastopili kot tretja (komunistična) skupina, s svojim seznamom kandidatov za člane deželnega odbora Jugoslovanskega učiteljskega združenja.

Najpomembnejši trenutek v življenju in delu naprednih učiteljev med vojnama je povezan z obdobjem ustanovitve in utrditve KPJ, tedaj ko je začel voditi partijo tovariš Tito.

Ko so si prizadevali za boljši materialni in družbeni položaj učiteljstva, za učiteljevo stalnost, za pedagoško in idejno oblikovanje, za demokratizacijo šole in njeno reformo, so napredni učitelji poleg Jugoslovanskega učiteljskega združenja ustanavljali svoje precej bolj borbene, napredne legalne organizacije, ki so načrtno delovale pod vodstvom učiteljev komunistov, ob podpori KPJ. Prvo tako organizacijo so ustanovili slovenski učitelji, imenovala pa se je Slovenski učiteljski pokret. Mladi hrvaški napredni učitelji so ustanovili leta 1937 Učiteljsko kulturno-propagandno zadrugo Ivan Filipović, v kateri so bili polega hrvaških učiteljev tudi napredni učitelji iz vse Jugoslavije. Srbski in makedonski učitelji so ustanovili v začetku šolskega leta 1937/38 podobno Kulturno-prosvetno založniško zadrugo Vuk Karadžić, bosanski učitelji so ustanovili Zadrugo Petar Kočić, črnogorski pa Narodni učitelj. Vse te zadruge so organizirale pestre oblike dela za pedagoško in politično, predvsem marksistično izpopolnjevanje učiteljev tako, da so pripravile počitniške kolonije, pedagoške tedne, predavanja in izdajateljsko dejavnost. V počitniški koloniji Zadruge Vuk Karadžić je bil na pobudo partije ob pomoči Žarka Zrenjanina leta 1940 organiziran šesttedenski partijski tečaj, ki ga je vodil Svetozar Vukmanović — Tempo (tedaj »Toza«). Na tečaju so proučevali zgodovino ZKP (izvode je pripravil Žarko Zrenjanin), politično ekonomijo in praktično delo na vasi in v vojski.

Napredni učitelji med vojnama so vnašali v šolo novega duha, hkrati pa so svojo dejavnost razširili tudi na področje ljudskega prosvetljevanja, posebno političnega osveščanja ljudstva. To se je še posebno pokazalo v predvolilni dejavnosti naprednih učiteljev ob volitvah za poslance leta 1935 in 1938. Ob strankarskih bojih režimu, ki je zatiral ljudstvo in še posebno tedaj, ko je divjal nad Evropo fašizem, so bili napredni in zavestni učitelji pogosto tarča okrajnih načelnikov, policije, vladnih poslancev in prosvetnih ministrov, ki so jih premeščali v najbolj oddaljene in zapuščene vasi in zaselke. Vse to je ob zlomu stare Jugoslavije in okupacije dežele vplivalo na njihovo politično odločitev: odzvali so se klicu KPJ k uporu, da bi našli svoje mesto v narodnoosvobodilnem boju.

STEVAN VASILJEVIĆ

Velik dan v zgodovini Jugoslovanskega učiteljskega združenja

Najnaprednejši del jugoslovanskega učiteljstva je že leta 1920 — tedaj ko je bilo na tako imenovanem kongresu združitve, ki je bil v Beogradu, ustanovljeno Jugoslovansko učiteljsko združenje — vodil organiziran boj za večjo svobodo in samostojnost svoje organizacije. Z različnimi oblikami delovanja — organiziranjem klubov, izdajanjem časnikov in revij, ustanavljanjem kulturno založniških zadrug in skladov za pomoč preganjanim tovarišem — so se učitelji nenehno bojevali za demokracijo in svobodo, proti političnemu skrbništvu, za zaščito učiteljeve osebnosti, stalnost službovanja, izboljšanje svojega materialnega položaja in za druge pravice, ki so jim jih kratili tedanji režimi, usmerjeni proti ljudstvu.

V tem dolgotrajnem boju za svoje pravice se je jugoslovansko učiteljstvo razdelilo v tri skupine.

Prva — stanovska skupina je bila v zadnjih letih najštevilnejša, v njej pa so bili meščansko-demokratično usmerjeni učitelji Vodil jo je Ivan Dimnik.

Druga skupina — novo učiteljsko gibanje, ki jo je vodil Damjan Rašić, je bila izrazito fašistično usmerjena in je rabila za oporo režimu Petra Živkovića in Bogoljuba Jeftića.

Napredno učiteljsko gibanje med vojnama

Tretja skupina, izrazito komunistično usmerjena, je predstavljala najbolj napredni in borbeni del jugoslovanskega učiteljstva.

Ker se je dejavnost Komunistične partije Jugoslavije v zadnjih letih pred vojno naglo širila, je prihajalo v učiteljske vrste vedno več mladih ljudi, vzgojenih v revolucionarnem duhu; ti so kot skojevci ali člani partije seznanjali jugoslovansko učiteljstvo z naprednimi pojmovanji in stremljenji. S svojim sodelovanjem so dajali ton okrajnim učiteljskim skupščinam, njihov glas pa je postajal vsako leto močnejši tudi na skupščinah Jugoslovanskega učiteljskega združenja. Na banjaluški skupščini ali na kongresu učiteljev se je pojavila tretja skupina pod vodstvom Branka Rakića s svojo listo kandidatov.

Preden so odšli v Banjaluko, so se predstavniki tretje skupine s pomočjo Žarka Zrenjanina, ki mu je tedaj CK KPJ poveril za delo z učitelji, povezali z mestnim komitejem Komunistične partije v Banjaluki. Dan pred tem velikim shodom Jugoslovanskega učiteljskega združenja je bila videti Banjaluka zelo slovesna.

Že začetek kongresa, ki je bil 19. 20. in 21. avgusta 1939 v dvorani Banskega dvora (sedaj Dom kulture), je pokazal, da bo to zborovanje učiteljev zelo burno. Med povabljenimi odposlanci, ki so pozdravljali delo kongresa, se je vmešala tudi učiteljica Andja Miličević, sestra Žarka Zrenjanina. Nastopila je v imenu Zveze ženskega gibanja in svoj pozdrav končala takole: »Naj živi boj naprednih žena! Dol s fašizmom! Dol z osvajalnimi vojnami! Naj živi pravični mir!« Njen govor je spremljalo viharno ploskanje, posebno z galerije, kjer so bili napredni mladi učitelji.

Čeprav je bil čas za razpravo omejen na pet minut se je mladim učiteljem delegat tretje skupine, ki so se vse pogosteje pojavljali na govorniškem odru, posrečilo pogumno in odkrito prikazati slab položaj šol, otrok in učiteljev po vaseh Makedonije, Srbije, Črne gore in drugod. Zahtevali so, naj družba ustvari take možnosti, da se bodo lahko šolali vsi otroci, in se upre skrbništvu policije nad šolo in učiteljem, nastopi proti brezpravnemu kaznovanju in premestitvam učiteljev, ki se bojujejo za izboljšanje svojega materialnega položaja. Govorniki so poudarjali, da učiteljeva naloga ni samo učiti otroke branja in pisanja. »Učitelj je predvsem odgovoren za družbenopolitično zavest svojega ljudstva,« je rekel mladi makedonski učitelj Kosta Djukić (padel je kot politični komisar čete Prve proletarske brigade na Pjenovcu leta 1942). Posamezni pripadniki tretje skupine so govorili tudi o svobodi in demokraciji, o fašistični nevarnosti in o tem, da je treba braniti deželo. Z njimi je obračunavala policija tudi fizično tako, da so jih odstranjevali z govorniškega odra.

Med delom kongresa so se mnenja predstavnikov tretje skupine in predstavnikov stanovske linije vedno bolj razlikovala, dokončno pa so se razšli, ko je objavila tretja skupina svojo listo — njen nosilec je bil Branko Rakić — ker stara uprava Jugoslovanskega učiteljskega združenja ni pristala na to, da bi prišel predstavnik tretje skupine v novo upravo združenja.

Ob večernih demonstracijah učiteljev po banjaluških ulicah, ki so jih zadnji dan kongresa organizirali komunisti, predstavniki tretje skupine, v dogovoru z mestnim komitejem Komunistične partije, so se učitelji tesno povezali z banjaluškimi mladimi delavci, študenti in dijaki v odkritem boju proti služabnikom neljudskega režima.

Delegati tretje skupine in vsi

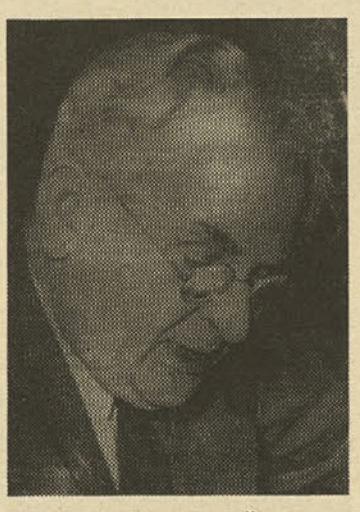

Nikola Kovačević — Črna gora

Djuro Potkonjak — Hrvaška

Ismet Shagivi — Kosovo

napredni učitelji, ki so sodelovali na banjaluškem kongresu Jugoslovanskega učiteljskega združenja, so se vrnili v svoje kraje obogateni z novimi spoznanji o tem, da je nadaljnji boj v učiteljskih vrstah nujen, pa tudi z zavestjo, da so neločljivi del tistih sil pri nas, ki se bojujejo ne samo za izboljšanje položaja nekega stanu, temveč zakorenito spremembo celotnega tedanjega družbenega sistema.

MILAN R. MARKOVIĆ

OPOMBA: Članek je napisan po referatu Dimitrija Bajalice Kongres učiteljev v Banjaluki leta 1939, ki je bil objavljen v zborniku del Banjaluka v novi zgodovini (1878—1945)

Pota slovenskega učitelja

Ob ustanovitvi Socialistične delavske stranke (komunistov) pred 60 leti je objavil Učiteljski tovariš članek »UREDNIŠKI PROGRAMI UČITELJSKEGA TOVARIŠA V DOBI 60 LET«. Urednik je v tem pregledu samokritično priznal, da se učiteljstvo ni dovolj zavedalo razrednega boja v preteklosti, prav zato je bilo toliko zmot v stanovski ideološki usmerjenosti organizacije. Poudaril je, da je učiteljevo mesto med proletariatom, v prihodnosti pa bo najpomembnejša socializacija in demokratizacija družbe. V takem tonu je izšlo nekaj člankov. Po razglasitvi Obznane in zakona o zaščiti države ni urednik več objavljal takih sestavko, ki bi mu utegnili naprtiti težave. Učiteljski list, ki je izhajal v Trstu kot glasilo slovenskih in hrvaških učiteljev pod Italijo, je mnogo bolj svobodno objavljal vesti o razvoju šolstva v Sovjetski zvezi — vse dokler ga niso ukinili leta 1926. Ta pogum je bil zasluga urednika Jožeta Pahorja, ki je deloval kasneje kot marksist med učitelji v Sloveniji.

Pozitiven vpliv pa je imela v tem času objavljena napredna razprava dr. Frana Žgeča Problemi vzgoje najširših plasti našega naroda, ki je izšla leta 1923. Vsebina te knjižnice je povzročila še isto leto na ptujski skupščini idejni spopad med učitelji demokrati in integralisti zagovorniki režima. Napredni učitelji so po navodilih, ki so jih dobili v tej razpravi, začeli prirejati samoizobraževalne tečaje in krožki med učiteljstvom, da dopolnijo strokovno izobrazbo in se hkrati seznanijo s študijem sociologije in začetki prizadevanj za šolske reforme v svetu.

Idejni boj je razgibal članstvo ene in druge učiteljske organizacije, kajti v obeh so bili posamezni člani, ki niso želeli, da je strokovna organizacija svetovnonazorsko ločena. Leta 1926 je bila na celjski skupščini UJU sprejeta deklaracija s katero se je organizacija depolitizirala in dobila novo naprednejše vodstvo. Katoliška učiteljska organizacija je bila odslej le kulturno društvo. S to odločitvijo je sekcija UJU za Slovenijo naredila napreden korak; to se je pokazalo tudi v letu 1941. To leto je bila ustanovljena v Mariboru pedagoška centrala, ki je usmerjala učiteljstvo v študij napredne pedagogike in proučevanje razmer, v katerih živi mladina. Plod tega študija je bila knjiga Karla Dobrška (Vpliv socialnih razmer na razvoj otroka v Prevaljah · 1929). Sledila ji je leta 1930 Jurančičeva razprava Iz šole za narod. Obe je natisnila Slovenska šolska matica.

Z ustanovitvijo Kluba prijateljev vaške kulture leta 1933 se je dejavnost učiteljev usmerila med kmečko vaško prebivalstvo. Mnogi člani tega kluba so sodelovali z Društvom kmečkih fantov in deklet, ki je bilo pozitivno in napredno, toda zaradi razmer pod diktaturo so morali skrivati prave namene. Med člani tega društva je bilo nekaj komunistov in veliko simpatizerjev partije, ki so se leta 1941 pridružili osvobodilnemu boju. V tem obdobju je založba Enka izdala posamezna dela Marksa, Engelsa, Pelhanova in Toneta Brodarja (Kardelja). Napredno učiteljstvo jih je proučevalo pa tudi širilo med prebivalstvom. To je bil čas, ko se je s Hitlerjevim nastopom v Nemčiji povečala nevarnost za obstoj slovenskega naroda, ki je bil zaradi obmejne lege najbolj izpostavljen v Jugoslaviji. V tem času je bil med učitelji aktiven delavec Stane Žagar na Gorenjskem.

V letu 1936 je začelo delovati napredno gibanje pod vodstvom učiteljev komunistov Učiteljski pokret, ki je zajel precej mladih učiteljev. Takrat je delovala tudi Zveza mladih intelektualcev, ki je združevala brezposelne učiteljske in profesorske kandidate. O njihovi vlogi in razmerah sta izšli brošurici. Učiteljsko gibanje je sodelovalo s sorodnimi gibanji — zadrugami. Tako z zadrugo Ivan Filipović na Hrvaškem, Vuk Karadžić v Srbiji, Petar Kočić v Bosni in Hercegovini in Narodni učitelj v Črni gori. Člani gibanja so raziskovali razvoj šolske mladine in življenjske razmere v industrijskih predelih. Svoje izsledke so objavljali v Prosveti, prilogi Učiteljskega tovariša. O vlogi in pomenu pozitivnih pedagoških tradicij je govoril leta 1950 France Kimovec na pedagoškem kogresu na Bledu. O vlogi »gibanj« je objavil razpravo Oskar Hudales pod psevdonimom Jože Remar. Progresivna prizadevanja učiteljstva v okviru ustanovske organizacije pred drugo svetovno vojno (Nova obzorja, št. 4. 1959, str. 183—191). Delovanje učiteljskega gibanja je bilo prikazano tudi na razstavi v Slovenskem šolskem muzeju leta 1959. Tov. Kimovec pravi v svoji razpravi: »Gibanje je postalo legalna afirmacija, torišče idejnega boja in praktičnega dela za smotre, ki jih je postavljala sektaštva in frakcionaštva očiščena partija pod Titovim vodstvom v interesu naših narodov. »Tega dejstva so se v tedanjem vodstvu gibanja premalo zavedali. Stevilni člani sodelavci gibanja so se zavedali pomembne vloge Sovjetske zveze in sami študirali marksistično literaturo. Spričo vloge, ki jo je imelo gibanje in sploh napredna prizadevanja, je zadnji čas, da bi nekdo napisal temeljito delo, ki bo prikazalo vlogo naprednega učiteljstva.

Napredno gibanje pa ni zajelo profesorjev, toda to še ne pomeni, da niso bili posamezniki člani Partije. Lidija Šentjurc, diplomirana filozofka, ni nikdar nastopila službe, zato, ker je bila članica partije. Med profesorji je bil brezposlen tudi Jože Češko v Kočevju.

V najtežji dobi od leta 1941 do 1945 je sodelovalo veliko prosvetnih delavcev v osvobodilnem boju. To je gotovo zasluga naprednih gibanj, ki so pripravili to razpoloženje. Med narodnimi heroji je tudi sedem prosvetnih delavcev. Edvard Kardelj, Stane Žagar, Vida Janežič, Jože Češko, Elvira Tomasini, Franjo Vrunč in Lidija Šentjurc.

FRANCE OSTANEK

Revolucionarni črnogorski učitelji

Črnogorski prosvetni delavci so odigrali zelo pomembno vlogo v razvoju revolucionarnega delavskega in komunističnega gibanja med vojnama ne samo v Črni gori, temveč tudi zunaj nje. Pri tem so bili še posebno pomembni napredni učitelji. Te so kot ljudske prosvetljence v Črni gori vedno spoštovali. V nekdanji črnogorski državi so bili učitelji tudi edini prosvetni delavci. Zato ker so ta poklic zelo spoštovali, deloma pa tudi zato, ker ni bilo možnosti za višje šolanje, so Črnogorci svoje otroke največkrat vpisali za učiteljice. Do prve svetovne vojne je bila v Črni gori Bogoslovska—učiteljska šola na Cetinju, med vojnama pa so bila učiteljišča občasno odprta v Beranih, Danilovgradu in nadaljno na Cetinju. Tik pred drugo svetovno vojno so ustanovili učiteljišče v Hercegnovem. Te šole so dale veliko učiteljev, največ levih pa je bilo levičarsko usmerjenih.

V letih 1919 in 1920 so v vsem mestih Črne gore in v nekaterih vaseh ustanovili organizacije Komunistične partije Jugoslavije. Med prvimi organizatorji in znanimi člani KPJ v Črni gori so bili učitelji: Marko Mašanović, Nikola Kovačević, Pavle Žižić, Miljko Bulajić, Ristan Pavlović

Milovan Andjelić, Mašan Šuković, Radule Ivanović, Savo Mujašković, Radoje Radojević, Gojko Žarić, Blažo Kovačević, Dušan Lopičić, Milo Popović, Ivo Rolović, Vaso Vukmirović, Stevan Bokan, Stevan Knežević in drugi.

Ti učitelji pa tudi drugi prosvetni delavci so imeli zelo pomembno vlogo pri ustanavljanju prvih komunističnih organizacij. Odlikovali so se ne samo pri organizacijskem, temveč tudi pri ideološkem in kulturno-prosvetnem delu s partijskim članstvom. Bili so med najpomembnejšimi organizatorji političnih akcij, kot so bile npr. prvomajske demonstracije, solidarnostne akcije s Sovjetsko Rusijo, revolucijo na Madžarskem idr. Posebno pomembno vlogo so imeli na občinskih in parlamentarnih volitvah leta 1920, kjer so se pojavljali kot komunistični agitatorji, posebno po vaseh, nemalokrat pa tudi kot komunistični kandidati. Na občinskih volitvah so komunistični kandidati zmagali v Podgorici, Petrovcu na moru, Ceklinu, Grahovu in drugod , na parlamentarnih volitvah pa so dobili od desetih poslanskih mest štiri mesta komunisti, dve republikanci in štiri mesta druge stranke. Po volitvah je režimski tisk napadel vse napredne učitelje, češ da so pred volitvami agitirali za komunistično partijo.

Učitelja Marko Mašanović in Nikola Kovačević sta bila pomembni osebnosti v Komunistični partiji Jugoslavije. Mašanovič je odšel po sklepu CK KPJ leta 1925 v Sovjetsko zvezo, kjer je postal predavatelj na partijski šoli. Sodeloval je na 4. kongresu KPJ v Vukovaru, kjer so ga izbrali za člana CK KPJ, nekoliko kasneje pa za člana politbiroja. Večkrat se je ilegalno vrnil v domovino in prenašal CK KPJ poročila o razmerah v partijskih organizacijah. Ko je prišel nazadnje aprila 1930 so ga ujeli in v okrajnem načelstvu v Cetinju ubili. Nikola Kovačević je bil v letih 1925 do 1928 sekretar PK KPJ za Črno goro, nato pa je po sklepu partije odšel v Sovjetsko zvezo. V tujini je živel do leta 1945 in opravljal razne partijske funkcije. Po osvoboditvi je bil prvi ambasador FLRJ v Bolgariji, potem pa član politbiroja CK KP Črne gore, član izvršnega komiteja CK ZK Črne gore in član CK KPJ. Umrl je leta 1965.

Leta 1920 so ustanovili črnogorski učitelji svoja okrožna združenja in pokrajinski učiteljski odbor, ki so bili organizirani na sindikalnih temeljih. V prvi polovici leta 1920 so organizirali črnogorski učitelji stavko, s katero so zahtevali izboljšanje položaja prosvetnih delavcev.

Potem ko sta bila sprejeta Obznana (konec 1920) in zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi (1921) so vse učitelječlane KPJ odpustili iz državne službe, tiste, za katere je bilo znano, da so levičarsko usmerjeni so pogosto premeščali ali pa so jih kazensko pošiljali na Kosovo in v Makedonijo, kjer so opravljali ne samo prosvetiteljsko, temveč tudi politično poslanstvo. V novem okolju so jih lepo sprejeli.

Tudi v Črni gori se je politična dejavnost učiteljev nadeljevala. Delali so v kulturno-prosvetnih združenjih, mnogi pa so bili naročeni na socialistično pedagoško knjižnoco Budučnost.

Čeprav so bile razmere težke, je bilo učiteljev- komunistov vedno več in le malo je bilo takih, ki so se izneverili delavskemu gibanju. V tridesetih letih se je pojavila nova plejada naprednih učiteljev komunistov in njihovih simpatizerjev. Med temi so se posebno odlikovali: Panto Mališić, Rade Vukovićč, Dušan Strugar, Jevrem Grbović, Rade Vuković, Lazar Bobičić, Djuro guberinić, Stanko Lopičić, Dušan Ivović, Mitar Kecojević, Miroje Jovanović, Zarija Stojović, Mirko Kalezić, Danilo Šorović in drugi. Zvesti tradicijam ljudskih učiteljev so napredni črnogorski učitelji sodelovali v osvobodilnem boju in revoluciji, mnogi od njih pa so v tem boju žrtvovali tudi svoja življenja.

RADOJE PAJOVIĆ

Napredno učiteljsko gibanje med vojnama

Svoboda je samo ena

Ismeta Šaćirija udeleženca vojne, člana Komunistične partije Jugoslavije od 1941 in nosilca partizanske spomenice 1941, smo naprosili, naj nam pripoveduje — kot udeleženec in priča — o predvojnem naprednem učiteljskem gibanju. Takole nam je pripovedoval: — Albanci se v stari Jugoslaviji niso smeli šolati v materinem jeziku, pa tudi sicer so bili brez vsakršnih pravic. V mojem rojstnem kraju, Djakovici, si na primer zato, ker si imel abecednik v albanščini, moral v zapor ali težko ječo. Bilo je zelo malo šol, ki so imele pouk v srbohrvaščini. Otroci albanskega prebivalstva so le malo obiskovali te šole, pa tudi tedanje oblasti niso naredile nič, da bi se razmere izboljšale. Ker so se želeli šolati v svojem materinem jeziku, so mnogi mladinci pobegnili v Albanijo. Tam smo dobili štipendije, nastali so nas po internatih — se spominja Ismet Šaćirija emigrantskih dni, ki jih je preživel v Albaniji od leta 1920 do 1941.

Začeli smo prebirati razne brošure in knjige v tujih jezikih, največ v francoščini, italijanščini, srbohrvaščini in grščini. Razpravljali smo o ateizmu, emancipaciji mladine, žensk in o družbi na splošno. Boj za iskanje novega, novih odnosov in za novo družbo, namesto te, ki je bila obremenjena s konservativnimi, versko—patriarhalnimi, fevdalnimi in monarhističnimi pojmovanji — se je razvijal po šolah in še posebno po internatih, kjer so včasih izbruhnili pravi upori šolskemu režimu.

Vse to je povzročilo, da sem zasovražil tedanjo družbo in družbene odnose, ki so nastali v Albaniji pod oblastjo Ahmeta Zoga, ki je vsak dan bolj pehal ljudstvo in deželo v kremplje italijanskega fašizma. Moja zavest in pojmovanje mladega idealista sta se začela upirati. Začel sem postavljati vprašanje, na katera nisem dobil odgovora. Izhod sem iskal v sebi, v šoli. Toda dotedanje šolsko znanje mi ni moglo dati rešitve niti nakazati poti.

Ko sem se nekoč pogovarjal s svojim rojakom Asimom Voksijem, ki je takoj zaslutil moje težave, sem zvedel tole: Iz zgodovine najbrž veš, da so bili v družbi že od nekdaj revni in bogati, vladajoči in zatirani, delavci in kapitalisti. Takih, ki delajo dan in noč, da bi zaslužili borno skorjo kruha zase in za družino — je ogromna večina. Na drugi strani pa je precej bogatašev, ki ne delajo nič, se sprehajajo od kavarne do kavarne, se širokoustijo in neusmiljeno zapravljajo denar za igro in zabavo.

Vidiš torej, da je človeška družba razdeljena na razrede. Razred bogatašev in kapitalistov, to pa so pri nas begi, fevdalci, zastavniki in trgovci, podjetniki, skratka, razred tistih, ki imajo v svojih rokah kapital in sredstva za delo — zemljo, delavnice in tovarne — in razred revežev, delavcev, tlačanov, ki nimajo ničesar razen svojih delovnih rok. Opazuj tlačane na vasi, delavce v mestu, ki delajo na cesti, v tovarni, delavnici, obrtnike in njihove delavce in učence (vajence), ki sestavljajo velikansko večino zaposlenih v mestu in na vasi. Ti dan in noč izdelujejo to, kar potrebujejo ljudje, sami pa živijo v pomanjkanju. Kapitalisti žive v izobilju in neusmiljeno izrabljajo njihovo delo. Ta dva družbena razreda imata povsem nasprotne interese. Manjšina živi, večina pa dela in se muči. Manjšina ima oblast v svojih rokah, tako kot pri nas, kjer vlada monarho-fevdalna klika, prodana fašistični Italiji, ter prisiljuje večino, da uboga in dela za vladajoči razred kapitalistov in velikih zemljiških posestnikov...

Asim mi je še nadalje razlagal o razredu in razrednem boju v zgodovini človeške družbe, govoril je o uporih sužnjev, kmetov, buržoazni in proletarski revoluciji. Omenil mi je francosko revolucijo in veliko oktobrsko revolucijo v Rusiji, in dodal:

— Glej, v ta razredni boj bi se morali vključiti tudi mi, in sicer na strani delavskega razreda proti buržoaziji in kapitalizmu, če želimo rešiti delovnega človeka in sebe.

Ta pogovor mi je odprl nova obzorja, toda še vedno nejasna. Asim mi je dal knjigo v francoščini Pot nekega boljševika. Toda, potreboval sem veliko časa pa tudi izkušenj, da bi dojel življenje tako, kot ga je razumel in pojmoval Asim.

Čez nekaj časa je odšel Asim v Španijo kot bojevnik mednarodnih brigad proti fašističnemu jarmu; tam je padel kot komandant bataljona mednarodnih brigad, do zadnjega neomajen in predan svojim komunističnim idejam in idejam internacionalizma.

Povsem sem se posvetil učiteljskemu poklicu in vzgoji mladega rodu. Vedno pa sem imel pred seboj lik Aksima Voksija, ki me je spremljal kot senca. Pot, po kateri je stopal je bila trnova, terjala je velike žrtve, toda bila je častna. Pri svojem nadaljnjem delu — tako kot učitelj in kot komunist sem si prizadeval slediti Asimu. Mislim, da sem se s svojim sodelovanjem v NOB in v socialistični revoluciji oddolžil njegovemu spominu.

Pogovarjal se je
JUSUF SELIMAJ

Povest o dejavnem življenju

Nekomu, ki ga po naključju sreča, se utegne zazdeti Djuro Potkonjak nezadovoljnež, trmoglavec in šaljivec. Rad karikira, ošvrkne z duhovitim humorjem, preseneti s pregovorom... Biti zna oster, toda vedno s pravo mero in spoštovanjem do človeškega v človeku. Posebno tedaj, kadar govori o znanih birokratskih in drugačnih na novo pečenih gospodih, ki so se v dnu duše poistili s foteljem in imajo papagajsko ponavljanje sklepov raznih organov za edino ustvarjalno nalogo in skrajni dosežek lastne pameti.

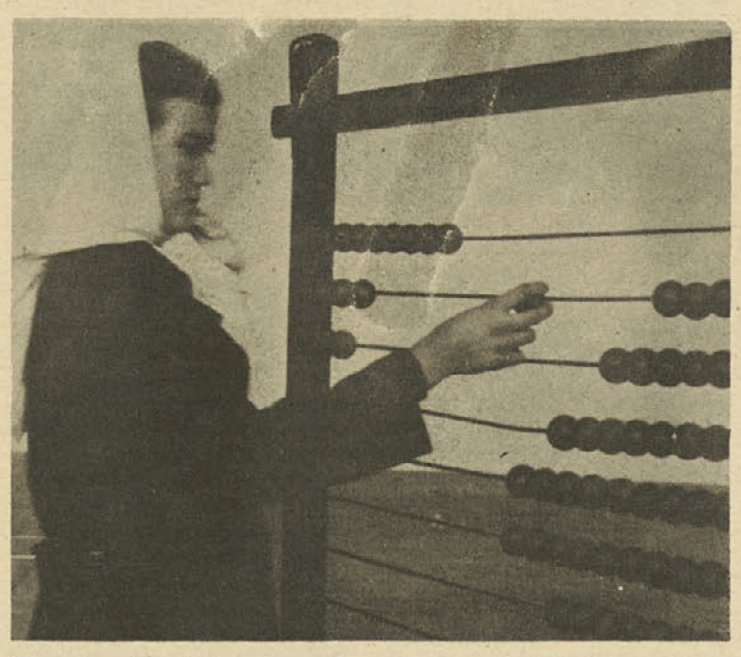

V partizanski šoli

Toda, to je samo ena stran njegove osebnosti.... Tiste druge ne razkazuje kar tako ob zgovornih srečanjih. Imenujemo je zavest o lastnem komunističnem prepričanju.

Ločen, rojen leta 1914 v Divoselu. V njem je pustil del mladosti, opravljal prve družbenopolitične akcije. O nemirnem in puntarskem Divoselu pripravlja tudi posebno monografijo. V Gospiću je končal učiteljišče (leta 1934), kasneje pa je pedagoško akademijo in absolviral zgodovino na Filozofski fakulteti v Zagrebu. Njegova prva učiteljska služba je bila v Divoselu (1936). Leto dni kasneje je postal sekretar partijske organizacije, ki jo je pomagal ustanavljati tudi sam. To pa je že pomenilo, da je izobčen. Kako zelo »všeč« je bil tedanjemu režimu, najbolje dokazujejo premestitve: po Divoselu Bastajski Brdjani (okraj Daruvar), pa spet Divoselo in takoj zatem Medari — Trnava (okraj Nova Gradiška), potem Turić (okraj Brčko) pa Bosanki Šamac in Sredanci v Slavoniji...

Potem odide v partizane, kjer postane član izvršnega odbora Narodnoosvobodilne fronte okraja Nova Gradiška. Jeseni 1944 mu pokrajinski partijski komite za Slavonijo zaupa, organizacijo dela za obnovitev zadrugarstva v Slavoniji.

Vse te premestitve, ob katerih je delila z njim usodo tudi njegova tovarišica, učiteljica Dušanka, niso bile naključne. Ovaduštvo, hišne preiskave, aretacije, naglo ustaško sodišče — vse to so bile samo posledice njegovega zavestnega komunističnega delovanja. To je bil lahko govor ob krsti zgodaj umrlemu kolegu — učitelju Gojku Ivančeviću (1937) v katerem je odkrito obtožil tedanji režim, ki je zatiral mlade učitelje (ne pa samo njih) ali politični spor v Gospiću (ob volitvah 1938) ali spor z banskim šolskim inšpektorjem, kateremu je napisal, »da ni pes čuvaj, ki bi v prostem času varoval šolske zidove, temveč ljudski učitelj, ki mora biti tedaj, kadar nima dela v šoli, med ljudstvom«. Ali pa tedaj, ob ustanovitvi skojevske organizacije (1938) ali ob sodelovanju na okrajni partijski konferenci za Liko na Plitvicah (1940) ali na partijski konferenci za gospiški okraj, ki je bila istega leta v Divoselu, ali ko je pomagal ustanoviti partijsko organizacijo v sosednjem Čitluku (1940), odbore ljudske fronte v Medarih, Trnavi in Turiću, partijski aktiv v Bosanskem Šamcu (1943) in partijsko organizacijo v Sredancih. Ali pa tedaj, ko je prenašal partijsko propagandno gradivo iz Gospića v Otočac ali ko je odkrito sodeloval z gospiškim HSS in SDK (Murković, dr. Bujić), ko je delal po neposrednih navodilih sekretarja okrajnega komiteja J. Blaževića, ali ob dejavnem sodelovanju v stanovski učiteljski organizaciji v Gospiću, Daruvarju in Novi Gradiški, ali ob sodelovanju na prvi konferenci liških učiteljev in učiteljev severne Dalmacije v Kninu (1937) ali na učiteljskem kongresu v Zagrebu (1938) in v Banjaluki (1939).

Kadar govori o učiteljskem gibanju in boju demokratičnih sil, v njem, ne mara pavšalnih ocen. Poudarja, da bi morali pri ocenjevanju tega gibanja izhajati iz razrednega in ideološkega položaja.

Tik pred vojno je objavil članek Hrvaško učiteljstvo v boju za mir, kruh in svobodo (v Učiteljski straži, ki je pod vplivom komunistov izhajala v Kragujevcu), v katerem razčlenjuje politične razmere in razpravlja o vlogi naprednih učiteljev v združenju in družbi.

Razumljivo je, da ob tej priložnosti ne bomo razlagali posameznih zgodovinskih dogodkov, v katerih je Potkonjak sodeloval kot komunist in učitelj, pa tudi do nikakršnih splošnih ocen se ne nameravamo dokopati. Gre za ponazoritev nekega odnosa in opredelitve v nekem težkem in nemirnem času pri nas. Za prgišče oznak — skic iz nekega življenja, ki združuje v sebi tudi splošne značilnosti predvojnih in povojnih revolucionarnih pojavov v Jugoslaviji. Gre za človeka, ki je bil leta 1941 eden izmed 12 tisoč Titovih komunistov in je imel tedaj 27 let. In je bil učitelj.

In nazadnje: kadar govoriš o Potkonjaku (in s Potkonjakom) je težko strogo izločiti (omejiti) eno temo. Kajti: Lenin, Balzac, Zola, Trocki, Stalin, Cvetković-Maček, zdrava kmečka duša s kremenitega liškega kmeta, partija, birokracija, zakon o združenem delu, učiteljsko gibanje in..... (o čem vsem se nisva pogovarjala) pa uspehi in napake — vse to se prepleta in povezuje s pogoji, trdi in zanika. Seveda, kadar gre za dejavno življenje.

ANTE SELAK

Pouk v prepovedani makedonščini

Čeprav so poučevali v makedonskih šolah po letu 1918 v srbskem jeziku, je ljudstvo zelo zaupalo ljudskemu učitelju, bojevniku iz ilindenskega obdobja. To zaupanje je dokazalo ponekod tudi ob volitvah v ustavodajno skupščino leta 1920, ko je glasovalo za listo komunistične partije in izvolilo za ljudska poslanca učitelja Rista Mahova iz Kavadarcev in Ratka Žunića iz Bitole.

Napredno učiteljsko gibanje se je posebno razvilo po letu 1920, ko se je začel boj za posvetnost pouka in za spremembo izobraževalnega sistema. Na kruto stvarnost v šolah se je na različne načine odzval vsak pošten učitelj, ki ni hotel izvajati šovinistične velikosrbske politike. Zato je bilo veliko naprednih učiteljev v težkem položaju, pogosto so jih premeščali »zaradi službenih potreb«.

Tudi makedonski učitelji so živeli in delali v takih razmerah, zato so začeli organizirano in javno nastopati z resolucijami, v katerih so zahtevali gradnjo šol, stanovanj, boljše materialne razmere za delo šol, organiziranje nabavnoprodajnih zadrug, zamenjavo zloglasnih šolskih nadzornikov itn, (Resolucija učiteljskega združenja v Prilepu 1923 in resolucija učiteljskega združenja v Kavadarcih leta 1926).

Napredni učitelji so v tem času prizadevno delovali med ljudstvom: organizirali so zbore, orkestre, diletantske skupine, bojevali so se proti krivici, ki so jo prizadejali ljudstvu občinski uradniki, policijski pisarji, žandarji. S takim delom so si učitelji pridobivali zaupanje in ljubezen makedonskega kmeta.

Z uvedbo šestojanuarske diktature je bilo paralizirano tudi delo naprednih učiteljev, ker so oblasti zavrle vsako njihovo dejanje. Zato so bila leta od 1929 do 1932 eno od najtežjih obdobij naprednega učiteljskega gibanja v Makedoniji.

Ogorčen boj ljudskih množic na Hrvaškem, v Sloveniji, Dalmaciji in Črni gori je po letu 1932 zajel tudi Makedonijo. V teh letih so se obnovile in povezale partijske organizacije skoraj v vseh makedonskih mestih. Hkrati s tem so se začele urejati tudi učiteljske vrste. Napredni učitelji so se organizirali in začeli izdajati svoje pedagoško glasilo Učiteljski pokret, ki je izhajalo v Skopju. To ni bil le strokovni časopis, temveč tudi glasilo, ki je ostro bičalo nazadnjaška stališča. Učitelji so se organizirali po skupinah in povezali po okrajih. Branje marksistične literature je bilo ena temeljnih dejavnosti teh skupin. Dobra organiziranost učiteljev je pripomogla, da so v nekaterih učiteljskih združenjih prevzeli vodstvo napredni učitelji. Posebno pomembna je bila prilepska konferenca učiteljev, ki je bila leta 1936. Na njej so sprejeli resolucijo proti izdajalcem v učiteljskih vrstah. Upor se je kmalu razširil med vse napredne makedonske učitelje.

Na predvolilnih shodih leta 1935 so napredni učitelji v nekaterih makedonskih okrajih zahtevali rešitev makedonskega narodnega vprašanja, demokratizacijo šolstva in ločitev šole od dejavnikov, ki so ovirali njen razvoj.

Delovanje naprednih učiteljev v letih od 1937 do 1941 je bilo tesno povezano z učiteljsko kulturno-prosvetno zadrugo Vuk Karadžić, v kateri so bili vsi napredni učitelji. Ta zadruga je pomembno vplivala na usmeritev učiteljske stanovske organizacije, v kateri so se izoblikovale tri skupine. Tretja skupina — skupina naprednih učiteljev, je bila sicer majhna, vendar pa je imela velik ugled med makedonskimi učitelji.

Izmed bogate dejavnosti naprednih učiteljev je bila posebno pomembna ustanovitev nabavno-prodajnih zadrug, ki so bile kraj za množično propagando — branje letakov in širjenje pesmi znanega makedonskega pisca in revolucionarja Koste Racina. Po mnogih vaseh so organizirali učitelji prostovoljno delo za gradnjo zadružnih domov in čitalnic, v katerih je bilo veliko marksističnih knjig in časopisov.

Precej naprednih učiteljev je velikokrat poučevalo v makedonščini. Pri pouku so obravnavali pesmi makedonskih pesnikov, ki so jih potem recitirali tudi na javnih prireditavh in šolskih proslavah.

Po letu 1939 so začeli napredni učitelji sodelovati pri ustanavljanju partijskih aktivov in organizacij po vaseh in mestih. Pri tem so se posebno izkazali učitelji prespanskega, bitolskega in brodskega okraja.

V zgodovino naprednega učiteljskega gibanja v Makedoniji so se v tem obdobju zapisali mnogi učitelji: Žarko Zrenjanih, Lenko Zdravkovski, Dimkata Gaberot, Zdravko Šestić, Dimitrije Bajalica, Todor Angelovski, Ana Obučina, Obred Čičmil, Nebojša Jerković, Milan in Dragica Jerković, Jelica Četković, Djuro Gubarić, Mika Jovanović — Brada, Veljko in Nata Dugošević, Kosta Djukić, Ilija Jankulovski, Rade Vuković, Boža Prokić, Nikola Minčev, Vukajlo Kokalj, Aleksandar Gradački, Mitko Iliev, Boro Lekevski, Blagoj Kondarko, Dragoslav Veljković Djordji Ivanovski in drugi, ki so se pogumno bojevali — nekateri od njih pa tudi žrtvovali svoja življenja za svobodo.

N. DIMITROV

Velika šola revolucije

Tedaj, ko se je začela španska državljanska vojna, so nastale v vodstvu Komunistične partije Jugoslavije velike spremembe. Skoraj vse staro vodstvo je odšlo, zaostril se je boj proti frakcionaštvu in sektaštvu, že v začetku leta 1937 pa je prevzel vodstvo partije tovariš Tito. To je tudi ustvarilo tememelje partiji, ji omogočalo, da se je osamosvojila in opravila razne napačne usmeritve. Komunistična partija je izoblikovala smer razvoja naprednih sil in pripravila deželo za obrambo.

Zdi se, da noben dotedanji svetovni dogodek ni tako zelo razdelil človeštva na dva tabora, kot španska državljanska vojna. Na eni strani so se znašle napredne sile, na drugi pa nazadnjaške — tiste, ki so pomagale fašizmu in Franku.

Španska državljanska vojna je bila za našo partijo prihodnost in za narodnoosvobodilno vojno od leta 1941 do 1945 izredno pomembna. Noben dotedanji dogodek ni tako zelo razgibal jugoslovanskih množic in tako zelo aktiviral partijskega dela. Partija je razvila veliko, vsestransko dejavnost za pomoč španskemu ljudstvu. Njene akcije so bile najboljši povod za mobilizacijo množic. Čeprav je živela tedaj v izredno težkih razmerah ilegale (komuniste so preganjali, obsojali in ubijali), je komunistična partija kljub temu razvila široko dejavnost.

Glas partije je imel izreden odmev. Ljudstvo mu je sledilo.

Velikanska večina Jugoslovanov, posebno mladih je bila na strani španske revolucije in je želela pomagati naprednim španskim silam. Naša partija, ki je vse to upoštevala, je začela spodbujati ljudi, naj se aktivno vključijo v špansko državljansko vojno in pomagajo republiki.

Jugoslovanski komunisti so storili to iz dveh razlogov: da bi pomagali španskemu ljudstvu v njegovem boju proti fašizmu, pa tudi zato, da bi pripravili kadre za prihodnje dogodke, ki so se napovedali v naši deželi. Kazalo pa je, da bo Hitler napadel Jugoslavijo in da bo naše ljudstvo postalo žrtev fašizma. Zato je bilo treba poslati ljudi v Španijo, kot v veliko vojaško revolucionarno šolo.

NA DESET TISOČ PROSTOVOLJCEV

Prijavilo se je na deset tisoče prostovoljcev. In če bi lahko odločali sami, bi se jih tudi na deset tisoče bojevalo na španskih tleh. Hoteli so množično v Španijo. Vse to je bila posledica organiziranega delovanja partije. Res, da sta se dva poskusa, da bi odšli po morju — iz Splita in Budve ponesrečila in je policija prostovoljce ujela — toda to ni moglo zaustaviti jugoslovanskih komunistov. Največ jih je odšlo v Španijo organizirano — iz Beograda in Zagreba pa tudi iz drugih mest čez Pariz in Pireneje. Odšli so ilegalno, njihova pot je bila izredno tvegana.

Odhod prostovoljcev v špansko državljansko vojno pa je na srečo sovpadel z nekim velikim dogodkom: v Parizu je bila mednarodna razstava. Nekateri so dobili potne liste zato, da bi jo lahko obiskali. Razumljivo je, da so jih dobili samo tisti, ki niso bili »kompromitirani«. To možnost pa so izrabili številni prostovoljci. Zelo tvegano pa je bilo tudi potovanje skozi hitlerjevsko Nemčijo in Francijo (po organizirani poti naše partije ob pomoči francoske partije).

V naši skupini, ki je prišla tedaj v Španijo, je bilo 1668 ljudi. To je bila ena izmed večjih skupin. V njej niso bili samo Jugoslovani, ki so prišli iz Jugoslavije, temveč tudi naši politični begunci od drugod posebno iz Sovjetske zveze. Te vojne so se udeležili tudi naši delavci, ki so delali v drugih deželah.

Posebej je treba poudariti temeljno stališče naše partije: Pravi kadri se oblikujejo samo na bojišču. Tudi kadar prideš v Španijo — tako so tedaj menili — je treba na bojišče, se tam bojevati in pokazati, kaj se »skriva« v človeku in za kaj bo jutri sposoben.

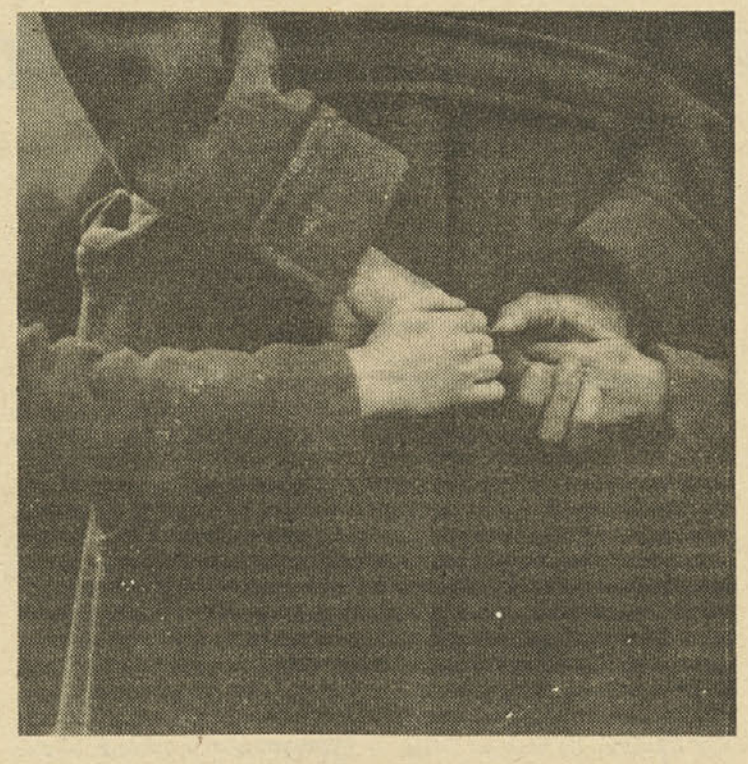

V Španiji je padlo več kot polovica naših prostovoljcev. Drugi so morali v francoska taborišča. To je bilo »nadaljevanje« španske vojne.

Francoska vlada nas je zaprla v taborišča, stara Jugoslavija pa nas nikakor ni hotela sprejeti nazaj. Prepovedali so nam vrnitev v Jugoslavijo. Res pa je, da o tem nismo niti spraševali.

Ena izmed skupin v kateri je bilo od osemdeset do sto ljudi, je že leta 1941 prebrodila vse zapreke, se javila v Jugoslaviji in poročala o španski državljanski vojni tole: »Naloga je opravljena, Na voljo smo«.

VLOGA »ŠPANCEV« V NAŠEM BOJU

Znano je, da so imeli udeleženci španske državljanske vojne v naši vojni zelo pomembno vlogo. Zaupali so jim glavne dolžnosti — v brigadah, divizijah, korpusih in armadah. To najbolje potrjuje, kako velika šola je bila španska vojna. Na primer: ko so bile ustanovljene vse štiri armade, so vsako vodili »španci«. Štiri generale, usposobljene za najvišje dolžnosti, je dala »španska šola«. Tovariš Tito je posvečal »špancem« še posebno pozornost.

Kakšnega pomena je bila španska revolucija je za našo prihodnost?

Velikanska. Na špansko bojišče so prihajali posamezni partijski voditelji, da so bili s prostovoljci. Med temi je bil tudi Rodoljub Čolaković. »Španci« so se prepričali o izredni mobilizacijski moči naše partije, pa tudi o tem, da lahko patrija odločno vpliva na prebujanje narodne zavesti. Po drugi strani pa so bile izkušnje, ki so si jih naši ljudje pridobili v Španiji, izredno pomembne za narodnoosvobodilni boj.

Bili smo na španskem bojišču, hkrati pa smo nenehno mislili na svojo domovino, na svojce, tovariše. Težko je bilo dobiti pismo. Bili smo povsem odtrgani od domovine. Bojevali smo se frontalno in bili nenehno na položaju.

IZJEMNO POGUMNI LJUDJE

V teh bojih sem srečal veliko Jugoslovanov (bil sem v bataljonu Djuro Djaković.). Največ prostovoljcev, ki sem jih dobro poznal, je padlo v Španiji. To so bili sami izredni pogumni mladi ljudje iz vseh krajev Jugoslavije. Za mnoge, ki še danes žive, še vedno ne vem, kakšne narodnosti so. V vrstah mednarodnih brigad je bilo to povsem brez pomena. Te brigade pa so bile v resnici mednarodne, saj so bili v njih bojevniki iz 56 dežel.

To kar je Špance najbolj prevzelo, je bil odnos Jugoslovanov do španskega ljudstva, ki je ostal kot nepozaben spomin.

Španci so nas ljubili in spoštovali. Dojeli so, da so mednarodne brigade njihova edina pomoč v svetu. V Španiji je bilo okrog 35 tisoč bojevnikov teh brigad. To ni bila toliko vojaška pomoč kot pa moralna, ki je razbijala zaprtost republike in pripomogla, da je le-ta tri leta vzdržala v boju proti hitlerjevski Nemčiji in Italiji, proti Franku in španski reakciji. Kamorkoli smo potovali ali prehajali z bojišča na bojišče ali v zaledju, povsod so bili ljudje do nas izredno pozorni. Dajali so nam rože in darila ter izkazovali neverjetno ljubezen. Večkrat se je dogajalo, da si prišel v lokal in naročil jedačo in pijačo. Ko pa si hotel plačati, so ti odgovorili: Plačano je. Po govoru so spoznavali bojevnike mednarodnih brigad in nam govorili: To plačujete s svojo krvjo. Edina pomoč ste nam.

V Španiji sta bila posebno znani osebnosti: Blagoje Parović, ki je bil član politbiroja KPJ in Vladimir Ćopić, ki ga je dal ustreliti Stalin. Že tedaj sta bila velikana naše partije. Blagoje Parović je padel kot komisar brigade. Naša partija je izredno verjela v pomen španske vojne. Zato je rada pošiljala tja najboljše ljudi, da bi se usposobili za prihodnje vojskovanje in si pridobili revolucionarnih izkušenj. V Španiji so bili tudi Veljko Vlahović, Branko Krsmanović, Vlado Popović, Marko Orešković, Božidar Maslarić, Žikica Jovanović, Franc Rozman, Vlado Ćetković in Ratko Pavlović. Vsi ti so bili že tedaj izjemni ljudje, kasneje pa so postali priznana in znana imena naše vojne, ki še živijo v našem ljudstvu.

Španska državljanska vojna je tudi za današnje mlade Jugoslovane trajen spomenik revolucionarne preteklosti. Je del naše partije, naše preteklosti, eden od temeljev naših prihodnjih stremljenj.

Dandanes postaja Španija spet zanimiva. Z njo smo povezani s krvjo ne samo mi, temveč na tisoče in sto tisoče ljudi, ki so živeli za Španijo in bdeli nad njo. In po štiridesetih letih človeka še vedno prevzema vse, kar se dogaja v tej deželi. Ima jo za svojo bližnjo deželo.

VELJKO KOVAČEVIĆ

Na partijski straži

Malo jih je, ki še niso slišali za Miloša B. Jankovića, upokojenega učitelja, urednika in izdajatelja napredne pedagoške knjižnice Budućnost, častnega predsednika Zveze pedagoških društev Jugoslavije in prvega dobitnika nagrade »Dositej Obradović« (1962). Povejmo še tole: Miloš B. Janković je naš prvi prosvetni delavec, ki je doživel, da so o njegovem delu in prizadevnosti priredili znanstveno posvetovanje (1975). Gre torej za izjemno osebnost in izjemno delo, ki se ga spominjamo s spoštovanjem tudi sedaj, ko proslavljamo jubilej partije, sindikatov in mladine.

Rojen je bil 9. maja 1885 v Užicah (sedaj Titove Užice). Bil je otrok revščine, ki je že zgodaj ostal brez staršev: najprej je izgubil očeta in nato mater. Oče je bil hlapec v mestnem mlinu, o tem, v kakšni revščini je živela družina, pa najbolje govori podatek, da so morali jesti korenje. Denarja je bilo tako malo, da so le včasih lahko kupili najbolj cenen kruh, tako imenovani komis. Bosonogi in lačni otrok je iskal svojo pot v življenje...

Kot učenec užiške realke se je družil z najnaprednejšimi učenci, ki so bili od njega kako leto starejši (Radovan V. Dragović in Dimitrije Tucović). Tudi sam je sprejel socialistične ideje.

Učiteljišče je obiskoval v Aleksincu. Na tradicionalni svetosavski prireditvi (1905) je pozdravil rusko revolucijo; to je presenetilo vse udeležence svečanosti. Leto kasneje — čeprav še učiteljiščnik — je izdal prvo knjigo Misli iz socialistične literature (1906), ki mu je prinesla nova presenečenja in neprijetnosti. V Srbiji so tedaj govorili, da širi med učitelji ateizem in socialistične ideje — to pa je skrbelo ne samo upravo šole, temveč tudi prosvetno ministrstvo in duhovništvo. Nemirnega duha, toda željan, da prispeva k zmagi napredne misli, pošlje maturant Jaković pozdrav ruski revoluciji tudi na straneh Radničkih novina v Beogradu.

Pristojnim je zmanjkalo potrpežljivosti, zato so sklenili, da bodo Miloša B. Jankovića za vedno izključili iz vseh internatov. Socialističnemu poslancu Dragiši Lapčeviću, se je komaj posrečilo ublažiti kazen, zato je omogočil B. Jankoviću, da privatno opravi maturo in tako konča svoje šolanje.

PRVI PREDAVATELJ V SINDIKALNI ŠOLI

Ko so v Šabcu leta 1906 odprli sindikalno šolo, je bil njen prvi predavatelj M. B. Janković. Obiskovalcem te edinstvene šole je ostal v spominu zato, ker jim je govoril ne samo o tem, kar je v učnem načrtu, temveč tudi o življenju in o krivicah, ki so tedaj vladale v družbi.

Ker je bila v Srbiji tedaj že ustanovljena srbska socialno demokratska stranka (1903), je postal njen član tudi Miloš B. Janković (1907); to je bil tudi začetek njegove neposredne politične dejavnosti na bojišču boja za socializem. Po njegovi zaslugi sta bila ustanovljena tudi klub učiteljev socialdemokratov (1907) in knjižnica Budućnost — dragoceno bogastvo.

Samo leto dni kasneje je začel kot mlad učitelj v vasi Kobilju — 27 kilometrov oddaljeni od Petrovca na Mlavi izdajati pedagoško knjižnico Budućnost — tedaj je izšel njen prvi zvezek. Knjižnica je izhajala — tedaj vse do aprilskih dni leta 1941. Tej pedagoški knjižnici, prvi in edini, ne samo v Jugoslaviji, temveč tudi na Balkanu, prvi in edini, je bilo posvečeno tudi znanstveno posvetovanje, ki ga je organiziralo Pedagoško društvo Srbije (1975). Šele tedaj je pet referatov, osem koreferatov in devet pričevanj ponazorilo, kako zelo pomembna je bila naša prva marksistična pedagoška knjižnica, ki je vsebovala 82 zvezkov v nakladi 200.000 izvodov. Ko je govoril na tem znanstvenem posvetovanju o pomenu knjižnice Budućnost, je dr. Vladeta Tešić, predsednik Pedagoškega društva Srbije, med drugim dejal: »Ne motimo se, če rečemo, da predstavlja knjižnica Budućnost — od drugih socialističnih pedagoških publikacijah, ki so izhajale tedaj pri nas — na primer Učiteljska borba (1911—1914, 1919—1920), Učiteljska iskra (1921—1928), Učiteljska straža (1935—1941) itd. — predstavljajo dragoceno blago naše revolucionarno-pedagoške preteklosti, v katerem je mogoče še sedaj najti misli, ki spodbujajo, navdihujejo, navdušujejo tudi za bolj kakovostno sodobno družbeno-pedagoško delo, saj so temeljne težnje, za katere se je bojevala knjižnica Budućnost v marsišem aktualne tudi danes in bodo prav gotovo take še dolgo«.

Na straneh te knjižnice so se pojavila tudi prva besedila Karla Marxa in Friedricha Engelsa že leta 1909, Leninova 1928, prvi zvezek te knjižnice po prvi svetovni vojni pa je bil posvečen zmagi oktobra v Rusiji. Da bi doumeli težave, ki so nastajale le pri urejanju in izdajanju knjižnice, se moramo spomniti, v kakšnih razmerah (političnih in družbenih) je knjižnica izhajala. Če se spomnimo Obznane (1920), zakona o zaščiti države (1921) in šestojanuarske diktature (1929), lahko rečemo, da so bile politične ovire večje in hujše od materialnih. Ko so ga nekoč povprašali o takih in drugačnih težavah, je Miloš B. Janković (1968) dejal: V Kobilju sem imel 60 din plače in prav toliko je dobivala tudi žena. Tiskanje enega zvezka je stalo 100 din. S knjigami sem imel samo izgubo, toda saj nisem izdajal knjižnice zato, da bi z njo zaslužil.

NA NOVO, SVOBODNO, REFORMIRANO ŠOLO

Listamo po prvih delih Miloša B. Jankovića in beremo: — Kadar je pouk zgodovine, nima

Miloš B. Janković

bog v šoli kaj iskati! Ta stavek je zapisal in objavil v daljnem letu 1910, v svojem delu List iz zgodovinskega pouka.

Sledile so knjige: Šola brez boga (1912), Zakaj zahtevamo posvetni pouk (1919), Proti klerikalizmu (1924) in druge. V njih se je avtor zavzemal za pouk, ki je posveten in upošteva potrebe življenja.

Potem ko je preživel kar 35 let kot učitelj v odročnih srbskih vaseh (Ranovac, Kobilje, Rašanac, Majilovac, Borča, Žabalj) je nazadnje prišel v Beograd, kjer si je tudi prislužil pravico do pokojnine. Pri vseh opravilih v šoli in zunaj nje, predvsem pa pri knjižnici Budućnost, je imel Miloš B. Janković izvrstno sodelavko in somišljenico — ženo Milico (rojeno Kravljanac) učiteljico, ki je prevedla tudi nekaj zvezkov knjižnice Budućnost. Tako sta učiteljski in zakonski par Milica in Miloš postala edinstven pojem ne samo za učitelje, temveč tudi za napredno, predvsem učiteljsko gibanje.

JANKOVIĆEV DOM — ZATOČIŠČE ILEGALCEV

Od leta 1907 pa vse do druge svetovne vojne (1941) je bil dom Milice in Miloša B. Jankovića najzaneslivejše zatočišče mnogim ilegalcem, ki jih je preganjala policija. Prvi tak ilegalec je bil novinar Ljubo Savić, tedanji glavni urednik časnika Radničke novine, ki se je tako v odaljenem Kobilju ognil zaposleni kazni. Od tega leta so se vedno znova vračali k Jankovićevim mnogi prosvetni in politični delavci: prihajali so po prepovedano pedagoško in politično literaturo ali pa zato, da bi se skrili pred policijo.e

V Jankovićevem domu je bilo poskrbljeno za prenočišče in hrano pa tudi za gradivo, ki ga je po tej poti razpošiljala partija. Kadar so morali priti v Beograd na pomemben političen sestanek Žarko Zrenjanin, Veljko Dugošević, Drinka Pavlović, Nebojša Jerković, Željko Djurić, Ivo Lola Ribar in mnogi drugi — so imeli s seboj tale naslov: Svetomira Nikolajevića, št. 12 (danes Dušana Dugašiča št. 1 ali v Zečevićevi št. 6). Gesla in odziva se jim ni bilo treba zapomniti. Vedeli so za dom Jankovićev, za sedež »rdeče pomoči«, kraj, kjer so si opomogli ter dobili nove informacije in naloge. Povedali smo že, da je postal Janković leta 1907 član srbske socialnodemokratske stranke, leta 1920 član KPJ in nato spet leta 1945 (po nalogu je bil nekaj časa zunaj partijskih vrst zato, da bi najlaže in kar najbolje zanesljivo opravljal partijske naloge).

Sodeloval je skoraj na vseh kongresih srbskih sociaistov do prve svetovne vojne, izbrali pa so ga tudi za delegata za zgodovinski vukovarski kongres KPJ 1920. Čeprav so ta kongres primerjali z opravljanjem izpita v šoli, je morala partija misliti na vse — celo na to, da morajo biti učitelji tudi na svojih delovnih mestih. Da ne bi učenci ostali neocenjeni, saj bi tako policija lahko zlahka opazila odsotnost M. Jankovića, ta ni odšel na kongres. Organizacija Melenaca — njen delegat je bil Janković — je zapisala njegovo ime na kongresno listo (to so objavile tudi Radničke novine, 18. junija 1920).

Tedaj ko je bil v partiji in tedaj, ko je bil po nalogu partije zunaj njenih vrst, je bil Miloš B. Janković vedno na partijski strani in straži — dosleden in brezkompromisen bojevnik za socializem. Tak je bil tudi med drugo svetovno vojno kot izgnanec na Banjici in v Mauthausnu in tak je ostal tudi po osvoboditvi, ko je opravljal številne dolžnosti: 16 let je bil urednik Sodobne šole, 12 let predsednik Zveze pedagoških društev Jugoslavije itn.

O Milošu B. Jankoviću pa ne bi povedali vsega, če ne bi navedli vsaj nekaj njegovih povojnih del. To so: Pedagoške zamisli Leva Tolstoja (1946), Prve socialistične pedagoške zamisli v Vojvodini (1952), Šola in religija (1952), Pedagoški pogledi prvih srbskih socialistov (1952), Sosialistični pedagoški časopisi v Srbiji (1953), Dijaška socialistična gibanja v Srbiji (1954), Učiteljska gibanja (1959) in Pedagoške razprave in članki (1967).

Jubilej patrije, sindikatov in SKOJ je praznik vseh nas, predvsem pa starih borcev — pogumnih in vztrajnih.

MILOJKO P. DJOKOVIĆ

Imeli smo ljudi v poljani cvet

SR Bosna in Hercegovina

Dober tovariš, dober komunist

Sedaj bi imel sedemdeset let. Padel pa je star petintrideset let, potem ko so prebili sovražnikov obroč na Zelengori, v Miljevini, 13. junija 1943.

— Vedno je bil miren, veder in razpoložen, se spominja svojega brata Vlajko Kovačević. Spominja se narodnega heroja, člana prvega zasedanja AVNOJ v Bihaču, revolucionarja in komunista, komisarja Šćepana.

— Bilo nas je šest. Boriša je bil tretji otrok. Oživijo dogodki iz otroštva, ki sta ga skupaj preživela v rojstnem Duvnu, o zgodnji mladosti, o Borišinih odhodih in prihodih domov ob praznikih. Bil je dijak sarajevske Velike realke, Vojaške akademije v Beogradu (ki jo je zapustil), študent beograjske Filozofske fakultete in profesor slavistike — ruskega in srbohrvaškega jezika in jugoslovanske književnosti.

— Velikokrat je prihajal domov skrivaj. Moral se je skrivati pred policijo, ker so vedeli, da je komunist. Boro se je vse od leta 1929, ko je postal študent, sam vzdrževal. Da bi se preživel, je poučeval dijake, prodajal knjige in razvažal mleko. Ni bil navaden slušatelj univerzitetnih predavanj. Nenehno si je prizadeval za svojo rast, znan je bil »zaradi svojega znanja, kulture in napredne opredelitve«. To je bil čas šestojanuarske diktature, čas surovega in krvavega obračuna s komunisti. Uglješa Danilović piše v enem izmed del knjige Sarajevo v revoluciji o Boriši Kovačeviću tole: Na univerzi sem delal kot komunist, ko je Boro že odšel z univerze na delo k pokrajinskemu komiteju Srbije ali mestnemu komiteju Beograda. Vem, da je bil zelo aktiven med naprednimi izobraženci in da je zavzeto delal z delavci v partijskih celicah. Zelo smo ga cenili, veljal je za dobrega tovariša, razgledanega marksista in dobrega komunista.

Boriše pa niso cenili le napredni študentje in prosvetni delavci, temveč tudi njegovi dijaki v prilepski gimnaziji in brški trgovski šoli. Velikokrat jih je branil pred napadi reakcionarnih profesorjev. Učencem je vedno priporočal napredno literaturo in prevedena marksistična dela. Redno je poučeval, kako so dojeli in doživeli prebrane knjige. Borivoje Žeškovski, sin gospodarja, pri katerem je Boriša stanoval v Prilepu, se spominja, da mu je profesor Boriša tedaj, ko je bil še dijak petega razreda gimnazije, podaril Engelsov Anti-Dühring.

— Prevajal je iz ruščine. Nekoč, med vojno sem prišel v Duvno in vzel s seboj nekaj knjig, da bi jih shranil. Odnesel sem jih v neko kmečko hišo. Kmalu zatem sem zvedel, da je ta vas bila požgana...

Boro je bil nekaj časa v Krajini, kjer je imel razne politične dolžnosti. Bil sem ranjen. Ko sem odhajal iz livenske bolnišnice, sva se srečala v vasi Vrba pri Glamoču, v novembru 1942. To je bilo najino zadnje srečanje.

MAJDA VODENIČAREVIĆ
SRBIJA — HEROJ

Boris Kovačević — Bosna in Hercegovina

Blaž S. Janković — Črna gora

Ognjen Prica — Hrvaška

Emin Duraku — Kosovo

Dušan Jerković — Srbija

SR Hrvaška

Profesor partijskih univerz

Prosvetni delavci Hrvaške so dali revolucionarnemu gibanju in narodnoosvobodilnemu boju na stotine aktivistov, borcev na idejnem področju in s puško v roki. Trije izmed teh, ki so padli v NOB, so prejeli za svoje izjemne zasluge največje priznanje — red narodnega heroja. To so: Ivo Marinković iz Sutivana na Braču, Smilja Pokrajac-Radošević iz Metka pri Gospiću in Ognjen Prica iz Titove Korenice.

Predstavili bomo osebnost Ognjena Price, izobraženca in revolucionarja, ki je veliko prispeval k širjenju marksistične misli pri nas in s tem k zaostritvi razrednega boja, k razreševanju revolucije in njeni končni zmagi.

Prica se je rodil v liških strminah, na Vrpilih nad Korenico leta 1889. Na srečo ali nesrečo je odšel, tako kot mnogi drugi, po svetu sreče iskat. Že kot gimnazijec je znal nekaj tujih jezikov, študij je končal na Dunaju in v Zagrebu. V šolskih klopeh se je posebno zanimal za filozofske teme, pa tudi za marksistično filozofijo in za njeno razlago sveta in človeka. Pogosto je na filozofskih seminarjih odkrito nastopal in branil trditev, da je revolucija nujna, in prevlado nove, pravičnejše družbe nad buržoazno. Zelo načitan in teoretično pripravljen je ovrgel stališča tedanjih idealističnih zahodnih filozofov in dokazoval, da v bistvu niso prispevali nič novega po Heglu. Za njegove »izpade« se je zanimala tudi policija. Zato je Ognjen večkrat prespal v stavbi fakultete, varen pred policisti, ki so ga čakali pred vrati. Po končanem študiju se je Prica zaposlil kot profesor naravoslovja v Sarajevu. Nenehno se je izpopolnjeval na področju filozofije, estetike, matematike in jezikoslovja. Bil je pravi ljudski tribun, ki mu ni bilo nikdar žal časa in truda za to, da je mladim pojasnjeval marksistični svetovni nazor. Šolsko in delavsko mladino je zlahka pridobival za revolucionarne ideje, saj je znal dokazovati in biti izjemno prodoren.

Policijska država, kakršna je bila stara jugoslovanska, še posebno pa Aleksandrova diktatura, ga nista pustili pri miru. Poslali so ga za sedem let v kaznilnico v Sremsko Mitrovico in Lepoglav. Tudi tukaj se druži z intelektualci, tudi z delavci in s kmeti. Razlaga, preprečuje, širi ideje partije in tako deluje kot pravi profesor »partijskih univerz«, kjer so se kalili mnogi predvojni komunisti. Nemiren in neuklonjiv pripravlja s tovariši celo male stavke v zaporih. Največkrat jih krvavo zadušijo. Nekdo se spominja, da je videl ob taki priložnosti Prico z »okrvavljeno glavo pri kupu drv, toda niti udarci, niti kri niso mogli zbrisati njegovega prezirljivega nasmeha okrog ust.«

Policija ne miruje niti potem, ko izpustijo Prico iz zapora, in da bi zmanjšala njegov vpliv in ga osamila, ga internira v rojstvno Liko. Toda Prica se ne preda in ne omaga. Vsako najmanjšo možnost izrabi za delo z mladino. Jovo Bogdanović piše o tem tole: »Ognjen Prica je veliko prispeval, da so začeli tamkajšnji komunisti proučevati marksistično literaturo. Kot znanega revolucionarja ga je Šubićeva policija internirala leta 1940 v Korenico. Čeprav je bilo vsako Ognjenovo gibanje nadzarovano (določeno je bilo, da se mora vsako jutro ob devetih osebno zglasiti pri okrajnem načelniku), je veliko politično delal. V hiši, kjer je stanoval, pa tudi v stanovanju takratnega predsednika občine Mladena Lukića, je imel Ognjen skoraj vsak dan male marksistične seminarje za študente. To je bil njegov način: razprava o določenih tezah, izčrpno okrepljena z Marxovimi citati iz raznih del, po spominu. Ognjen je bil zelo družaben in zabaven človek; vsak trenutek, ki smo ga preživeli z njim, je bil pravi užitek.«

Ognjen Prica je prevajal marksistično literaturo iz tujih jezikov. Prevedel je Lenina (Materializem in empiriokriticizem, Imperializem kot zadnja stopnja kapitalizma in dr.), pisal je filozofske razprave v marksističnem duhu (Sodobna filozofija in naravoslovne vede), bil je sodelavec in urednik časnikov in revij, ki so popularizirali te ideje. Sodeloval je pri naprednem časopisu Izraz z Bakarićem, Keršovanijem in Adžijem. Z Adžijem je urejeval časopis Znanost in življenje. Bil je urednik Borbe, za delavske izobražence je izdal Slovar tujk itn. Sodeloval je v predvojnih razpravah o namenu in nalogah književnosti. Književnik Čedo Prica prikazuje v knjigi Za svobodo njegova stališča takole: »Jasno je bilo, da je bil njegov cilj razčistiti zmedo in izbrati določene teme in ideološke teze, da bi pripravili trdna tla za revolucijo, ki je bila na pragu.

Da bi se izoblikovala potrebna zavest izobražencev, delovnih ljudi in mladine, je od umetnosti zahteval resnico o življenju, preprosto izražanje in jasnost misli brez formalističnega halucinativnega opevanja, ki je bil, po njegovem mnenju, nenehna nevarnost za ponarejanje duhovnih in materialnih resnic.«

Bogata ustvarjalna pot tega vidnega komunističnega izobraženca se je končala takoj po začetku druge svetovne vojne. Ustaši so ga ujeli in ga ustrelili v Zagrebu leta 1941.

ANTE BEŽEN

SAP Kosovo

Zgled rodovom

Skorajda ni povojnega rodu, ki ne bi poznal revolucionarne pesmi, posvečene narodnemu heroju, borcu in revolucionarju Eminu Duraku. Ljudstvo poje o Eminu. Ob vsaki priložnosti, skupaj s svojim tovarišem iz otroških let in kasneje šolskim tovarišem Fadilom Hoxho, je Emin Duraku že med vojno postal sinonim svobode.

Duraku se je rodil v kmečki družini v Djakovici leta 1917. Leta 1933 je emigriral v Albanijo in nadaljeval šolanje v tiranski gimnaziji. Takratna gimnazija je v glavnem šolala prosvetne delavce. Emin je vzljubil učiteljski poklic in se odločil zanj že v zgodnji mladosti. Razmere v rojstni Djakovici pa mu niso omogočile šolanja v materinem jeziku. Zato je odšel v Albanijo skupaj s Fadilom Hoxho. Po nekaj težkih mesecih, ki jih je prebil brez vsake pomoči, se mu je končno posrečilo dobiti štipendijo za redno šolanje.

Emin je začel zelo zgodaj sodelovati v naprednem mladinskem gibanju in sicer že leta 1939, ko je začel organizirati komunistično mladino, ki jo je povezal s tako imenovano skadarsko komunistično skupino.

Ob koncu leta 1938 ga je ujela Zoguova policija in ga mučila, toda vse je pogumno prenašal. Obsodili so ga na tri leta težke ječe. Ob vdoru italijanske fašistične vojske v Albanijo, leta 1939, je izrabil zmedo in zbežal iz zapora. Skupaj s Fadilom Hoxho je prišel v Jugoslavijo z nalogo, naj se poveže s KPJ, dobil je tudi partijsko gradivo. To je bil prvi stik komunistov Albanije s KP Jugoslavije.

Emin Duraku je ostal v Jugoslaviji dva meseca. Ta čas se je povezal s člani OK KPJ, ki so ga seznanili z bojnimi in organizacijskimi izkušnjami KPJ, potem pa se je spet vrnil v Albanijo. Na dan albanske zastave, 28. novembra 1938, je bil Emin eden izmed organizatorjev demonstracij proti italijanskemu fašističnemu zavojevalcu in domačim izdajalcem. Po tem dogodku so ga ujeli fašisti in internirali na italijanski otok Ventotene, kjer je ostal dve leti.

Fašisti so na Kosovem odpirali šole v materinem jeziku in se predstavljali tamkajšnjemu ljudstvu kot osvoboditelji. Naloga revolucionarnega mladinskega gibanja, ki mu je pripadal tudi Emin, je bila razkrivati ljudstvu okupatorjeve zvijačne namere. Ta naloga ni bila lahka. Ljudstvo, ki že stoletja ni imelo šol v materinščini, se je težko ločilo od »osvoboditeljev«. Šele kasneje, zahvaljujoč vztrajnemu delu naprednih mladincev in komunistov, je spoznalo past.

Ob koncu leta 1941 je prišel Emin v Djakovico po nalogu sekretarja OK KPJ za Kosovo Miladina Popovića in začasnega vodstva KP Albanije. Tu je nadaljeval boj proti okupatorju in njegovim hlapcem. Postal je član KPJ, decembra istega leta pa je bil izbran za organizacijskega sekretarja MK Djakovice. Ob koncu maja 1942 so ga izbrali za političnega sekretarja MK, čez nekaj mesecev pa za člana biroja OK KPJ Kosovo. 28. novembra 1942 so ga fašisti odkrili v vasi Gracke pri Liplanu. Ko je poskušal pobegniti, so ga težko ranili in ujeli. Ker so ga poznali kot enega izmed vodij narodnoosvobodilnega gibanja na Kosovem, so ga fašisti mučili, toda izdal ni ničesar. Umrl je v prizrenski bolnišnici 5. decembra 1942.

SR Črna Gora

Uporniška pot

Ko so ga vprašali, česa se najbolje spominja iz vojne, je profesor matematike in partizanski komandant Blažo S. Janković odgovoril: »31. maja 1945 so me obvestili, da bo tovariš Tito pregledal 17. vzhodno bosansko udarno divizijo. Ta dan si bom zapomnil, dokler bom živ, ker sem takrat prvič od blizu videl našega komandanta. Tega dne je bilo že navsezgodaj vse pripravljeno za sprejem tovariša Tita, ki so ga spremljale visoke osebnosti: Kardelj, Kidrič, Leskošek, Maček, Šentjurčeva, Drapšin in drugi. Raport sem predal komaj 31. maja, ker je bil za 17. udarno divizijo, ki sem ji poveljeval, to konec vojne. Divizija je bila razvrščena, tovarišu Titu pa sem poročal: »Tovariš maršal, vojna je končana. Sedemnajsta udarna divizija je pripravljena.« »Ta dan se mi je najbolj vtisnil v spomin.«

Blažo Janković spada med tiste črnogorske izobražence, ki so se že v dijaških dneh opredelili za marksizem.

Otroštvo Blaža J. Jankovića je spremljalo siromaštvo. Štiriletno osnovno šolo je obiskoval v vasi Družići, kjer se je rodil leta 1910. Ker je bil odličen učenec, se je mati odločila, da bo nadaljeval šolanje. Najprej v Cetinju, nato v Podgorici (Titogradu) in končno v Beranah (Ivangradu), kjer je maturiral leta 1931. To je bila velika žrtev za mater sedmih

Blažo Janković je bil odličen matematik, zelo pa se je zanimal tudi za književnost. Ni bral le obveznega gimnazijskega berila, temveč tudi sodobne pisatelje. Najraje je prebiral socialno literaturo, ki ga je uvedla v svet srednješolskega in študentskega gibanja. Na fakulteto se je vpisal leta 1934. Kot študent matematike je postal član SKOJ, leta 1935, naslednjega leta pa član KPJ. Po aprilski okupaciji leta 1941 je prišel v svojo rojstno vas, kjer je sodeloval pri pripravah za vstajo. Ob prvi zarji vstaje črnogorskega ljudstva 13. julija 1941 je profesor matematike poveljeval družiško-prevlaskemu odredu. Profesor matematike je bil partizanski komandant, ki je vodil svojo enoto v krvavih, toda slavnih bojih po vsej Jugoslaviji. Od vstaje do pljevalske bitke, do Rudega 1941, od bojev v Črni gori v prvi polovici leta 1942 do sodelovanja pri boju proletarskih brigad za Bosansko krajino, od bojev v Bugojnu, Kupresu, Jajcu, Kninski krajini do osvoboditve Livna in Duvna v drugi polovici 1942, od bojev na Neretvi, od Drežnice in Jablanice do konjica in številnih drugih bojev v naslednjih letih vse do Dravograda v maju 1945. Tam se je končala pot profesorja matematike, partizanskega komandanta, narodnega heroja general-polkovnika in pisatelja Blaža S. Jankovića.

Dr. JOVAN R. BOJOVIĆ

SR Slovenija

Ljubil je mladino in svoje ljudstvo

Stane Žagar — ime heroja, ki ne bo nikoli umrlo. Vedno znova oživi v srcu kot vera v človeka, v prepričanje. Učenec, učiteljišnik, učitelj, borec, heroj in vedno znova človek, »naš človek« kot so ga imenovali delavci in kmetje. Mladina mu je sledila in zaupala, ker je zbudil v njej vero v pravico in v zmago. Za svoje ideje, svojo vero v človeka je dal tudi življenje. Padel je v boju na Rovtu pri Planici nad Žabnico pri Škofji Loki, 27. marca 1942. Pokopan je na Dobravi nad Kropo, ob njem sta pokopana njegov starejši sin Stane in hčerka Nadica, ki sta prav tako padla v junaškem boju na drugih bojiščih.

Prezidij Ljudske skupščine FLRJ je z ukazom z dne 5. 7. 1951 proglasil Staneta Žagarja za narodnega heroja.

Stane Žagar se je rodil na Žagi pri Bovcu; njegovi starši so se kmalu po njegovem rojstvu preselili v Gorico, kjer je preživel Stane svojo mladost. Tu je obiskoval osnovno šolo, gimnazijo in nato učiteljišče do leta 1915. Za mladega, nadarjenega fanta

Nadaljevanje na 12. strani

Nadaljevanje s 11. strani

je bila ta doba odločilna za ves njegov intelektualni in moralni razvoj.

Dijaki moškega učiteljišča v Gorici so imeli revolucionarno tradicijo, ki so jo prinesli iz Kopra, saj so tam že leta 1905 krepko sodelovali pri delavskih demonstracijah. Dijaki so bili zelo delavni, imeli so svoj pevski zbor in orkester, ki sta prirejala uspešne koncerte v mestu in na podeželju, leta 1912 pa sta nastopila tudi v Narodnem domu v Ljubljani. Po maturi leta 1915 je odšel Stane Žagar v vojsko. Njegova življenjska pot ga je kasneje vodila v boj za osvoboditev Koroške, po sklenjenem premirju pa je nastopil učiteljsko službo najprej v Žrelcu pri Celovcu, nato v Leskovcu pri Krškem, v Gorjah pri Bledu. Pomagal je delavstvu, zaradi stavk je moral spet v drug kraj, v Dobrovo pri Kropi, kjer je delal od leta 1922 do 1940, ko so ga odpustili iz učiteljske službe. Julija 1941 je bil izbran za člana glavnega poveljstva partizanskih čet v Sloveniji. Kot poverjenik CK KPS je odšel na Gorenjsko, kjer je z drugimi komunisti organiziral in vodil splošno ljudsko vstajo. Ves čas je bil odgovoren in požrtvovalen borec in tovariš.

Žagar — učitelj je imel izredno sposobnost, da je znal razumeti človekove težnje in potrebe, imel pa je tudi veliko znanja, ki ga je nenehno bogatil s študijem gospodarske in politične literature in leposlovja.

Kot upravitelj šole na Dobravi pri Kropi si je zelo prizadeval za kulturni in gospodarski napredek kraja, ustanavljal nadaljevalno šolo, razna društva in dosegel, da so okoliške vasice dobile elektriko. In še bi lahko naštevali.

Zgodovina NOB nam potrjuje, da je bilo njegovo vzgojno delo zelo temeljito in uspešno, saj sta dali Dobrava in njena okolica številne borce že v prvih letih revolucije, mnogi pa so svoje prepričanje potrdili in plačali z življenjem. Stane Žagar si je vedno prizadeval, da bi šolo povezal z življenjem v šolskem okolišu. Bil je samostojen in kritičen duh, pa tudi svoje učence je navajal na samostojno in kritično mišljenje.

Lahko trdimo, da je Žagar že tedaj uvajal v svojem razredu, samoupravo saj je del svoje »oblasti« prenesel na učence same: izvolili so šolski odbor, knjižničarje, itn. To pove, da je imel Žagar veliko zaupanje v mladino, v otroka.

Z najglobljo ljubeznijo do mladine in ljudstva je vztrajno iskal pota in načine za izboljšanje svojega učnega in vzgojnega dela. To je bilo iskreno, hotenje, ker je sam trpel in občutil, kaj potrebujejo mladi, zavedal pa se je tudi svoje odgovornosti do skupnosti. Njegova odkritosrčnost, neposrednost in trdnost v osebnem prepričanju, ki je v skladu z vsem njegovim delom v šoli in njegovim življenjem zunaj šole, so močno vplivale na mladino.

Žagar ni pisal o svojem delu, toda njegovi učenci, posebno pa vsa NOB pričajo, da nam je s svojim šolskim delom odkril nekatere nove strani pedagoškega dela, ki zaslužijo, da jih uporabimo v današnji samoupravni socialistični družbi.

Imeli smo ljudi v poljani cvet

SR Srbija
Junak s Kadinjače

Predsedstvo AVNOJ je na predlog vrhovnega komandanta Josipa Broza Tita 23. septembra 1944 sklenilo, da prejme za junaška dejanja v boju s sovražnikom red narodnega heroja tudi Dušan Jerković. Bil je prvi izmed 38 učiteljev, ki so prejeli to najvišje vojaško odlikovanje. Vse do vojnih dni leta 1941 je pripadal tretji učiteljski komunistični skupini. Bil je član znane napredne učiteljske prosvetno kulturne zadruge Vuk Karadžić. Bil je popularizator in poverjenik socialistične pedagoške knjižnice Budućnost in aktiven družbenopolitični delavec.

Rodil se je 12. februarja 1914 v Ogarju pri Rumi v Sremu. Tudi njegov oče je bil učitelj.

Dušan je končal osnovno šolo v Ogarju, realno gimnazijo v Rumi, učiteljišče pa v Šabcu leta 1934. Ko se je začela vojna, je bil v Bosni. Julija 1941 se mu je s težavo posrečilo oditi čez Drino v Srbijo. Zavzeto je sodeloval v pripravah za vstajo. Avgusta leta 1941 se je udeležil sestanka komunistov račanskega okraja, kjer so sprejeli sklep o ustanovitvi Račanske partizanske čete Užiškega partizanskega odreda. Dušana so izbrali za njenega prvega komandirja. Pod njegovim vodstvom je četa izvedla številne zelo pomembne akcije, med temi, tudi napade na Bajino Bašto, Čajetino, Ivanjico, Arilje, Požego, 23. septembra pa so osvobojene Užice. Tako je nastala Užiška republika, ki je živela 67 dni v srcu zasužnjene Evrope.

Ko je nemško poveljstvo začelo v novembra 1941 napadati svobodno ozemlje zahodne Srbije, je vrhovni štab NOV in POJ sprejel sklep, da je treba svobodno ozemlje kar najbolje braniti s primernih položajev, in sovražnika čim dlje zadržati ob vhodih v Užice. Tako bi se del partizanskih enot lahko umikal proti Sandžaku brez večjih izgub, drugi del pa bi izza hrbta napadel sovražnika. Eden izmed takih položajev, od koder je bilo mogoče najbolje in najdlje braniti Užice, je bila Kadinjača, hrib ob poti Užice—Bajina Bašta. Iz te smeri so ob Drini prodirale številne nemške kolone, na Kadinjači pa jih je bilo treba počakati in zadržati. To težko nalogo sta dobila komandant Užiškega partizanskega odreda Dušan Jerković in prekaljeni Delavski bataljon, ki so ga sestavljali krojači, čevljarji, tkalci in peki. Bataljon je na predvečer 29. novembra krenil na Kadinjačo.

Bilo je hladno novembrsko jutro. Nemci so napadali v »valovih«. Šele ob 14. uri se je boj na Kadinjači polegel. Ena za drugo so padale oporne točke. Junaška obramba Kadinjače se je redčila. Umolknili so tudi zadnji streli. Padel je skoraj ves Delavski bataljon in z njim tudi njegov komandat Dušan Jerković.

Junaško dejanje Delavskega bataljona in njegovega komandanta je postalo legenda, Kadinjača, na kateri so padli, pa kraj, kjer se sestajajo mladi in poslušajo predavanja iz zgodovine narodnoosvobodilnega boja.

RADE VUKOVIĆ

Žarko Zrenjanin Uča s svojimi učenci

SAP Vojvodina
Rdeči general

Kratek življenjepis: Rojen leta 1902 v Izbištu v Banatu. Kot sin bogatih kmetov ni poznal pomanjkanja in izkoriščanja. S srcem in razumom se je opredelil za proletariat in socialistično revolucijo, globoko prepričan, da le svoboda in pravica za vse lahko zagotovita svobodo in pravico posamezniku. Tako so ga učili in tako se je vzgajal že na učiteljišču v Somboru.

Član KPJ je postal leta 1927, komunist po svojem prepričanju pa je bil že mnogo prej. Med najhujšim terorjem šestojanuarske diktature kralja Aleksandra, je postal Zrenjanin sekretar komiteja KPJ za okraj Vršac. Marca 1932 so ga na okržni partijski konferenci izbrali za sekretarja okrožnega komiteja za južni Banat. Na njegovo pobudo je okrožni komite sklenil, da bo začel izvajati ilegalni partijski list. Žarkovo učiteljsko stanovanje je postalo tiskarna »Leninist« njegov pisalni stroj in šapirograf — tiskarska tehnika, on sam pa največkrat pisec vsega časopisa. Kmalu so v tej »tiskarni« razmnoževali list beograjskih aktivistov KPJ z imenom Udarnik.

Policija je odkrila ilegalno tiskarno v začetku marca 1933. Žarka Zrenjanina-Učo so zaprli 6. aprila 1933. Obsodili so ga na tri leta temnice v v Sremski Mitrivoci. Za rešetkami mitrovske kaznilnice se Zrenjanin druži, bojuje z Mošom Pijadejem, Jovanom Veselinovim, Papo Palom, Otokarjem Keršovanijem, Ivanom Milutinovićem in z drugimi. »Rdečo univerzo« za rešetkami je končal z odličnim uspehom. Teoretično podkovan in moralnopolitično prekaljen v nenehnih spopadih z upravo zaporov in v gladovnih stavkah, je prišel končno na prostost aprila 1936. Najprej je bil v Izbištu, nato v Vršcu.

Poleti 1936 postane spet sekretar Okrožnega komiteja KPJ za južni Banat. Avgusta 1936 ga kooptirajo v pokrajinski komiteje KPJ za Vojvodino. Od novembra 1936 do junija 1937 je v preiskovalnem zaporu, toda ker ni dovolj dokazov, ga izpustijo. Na pokrajinskem partijskem sestanku ga ob koncu 1938 izvolijo v začasno partijsko vodstvo KPJ za Vojvodino. Od tedaj pa do svoje smrti je Žarko Zrenjanin v vodstvu pokrajinskega komiteja. Junija 1939 sodeluje na posvetu za vodilne kadre KPJ. To je prvo neposredno srečanje Uče s Titom. Zrenjanin je takoj občutil Titovo moč in njegov novi način vodenja partije. Navdušeno ga je pozdravil leta 1937.

Od takrat je vedno z ljubeznijo govoril o »delavcu«, novem voditelju KPJ. Sodeloval je pri delu pete konference KPJ in imel referat o stanju KPJ v Vojvodini. Bil je organizator vstaje v Vojvodini, neposredno je vodil boj v Banatu, kjer je bilo narodnoosvobodilno gibanje najmočnejše v Vojvodini leta 1941. Okupator je zaman iskal bivališče »rdečega generala« vojvodinskih partizanov. Uča se je uspešno izogibal vsem zasedam in pastem.

Ko je odhajal na prvo zasedanje AVNOJ so Žarka Zrenjanina-Uča ujeli. Bojuje se. Ranjen je v roko in nogo. Ker se ne more prebiti iz obroča se ustreli v usta. Pade 6. novembra 1942.

Revolucionar učitelj: Kot učitelj pripravnik je služboval leto dni v vasi Busur v okraju Petrovac na Mlavi. Po maturi so ga poslali v samotno vas Kanatlarci, kjer so živeli po večini Turki. Žarko Zrenjanin poučuje prve ure v državnem srbohrvaškem jeziku turške otroke v Makedoniji. Hkrati se uči, hitro in za vse čase, o nesmiselnosti in nečloveškosti buržoazne narodne ozkosrčnosti. Veliko svojega časa posveča narodnemu vprašanju, ki ga takrat KPJ pod vplivom zgrešene politike Sima Markovića šteje za drugotno. Prizadeva si, da bi se kar najbolje naučil jezika svojih učencev. V svoj slovar beleži turške besede, druži se z makedonskimi in s turškimi kmeti. Z meščani se fotografira v turški narodni noši. Obiskuje hiše kmetov, spoznava njihove težave in skrbi. Vse dela dostojanstveno, vztrajno in dosledno.

V zatirani Makedoniji, kjer je bil Turek dvakrat zatiran, je opravil srbski učitelj Žarko Zrenjanin svoj veliki izpit iz internacionalizma. Opravil ga je z odliko. To dokazuje podatek, da ni imel prijateljev med srbskimi oblastniki, prebivalci vasi Kanatlarci pa so ga z žalostjo spremljali, ko je po treh letih službovanja odšel učiteljevat v svojo rojstno vas Izbište.

»Dragi Uča« nadaljuje delo narodnega učitelja v svojem rodnem Banatu. Učence in njihove starše uči branja in pisanja. Obnovi čitalnico v Izbištu in ustanovi ljudsko univerzo, kjer tudi sam predava. Bojuje se proti poraznoverju, verski zakrknjenosti in narodnostni ozkosrčnosti. O svojem idealu — avtonomni Vojvodini enakopravnih narodov in narodnosti govori zanosno in prepričljivo. Svoji okolici razlaga teoretična Leninova dela o agrarnem, kmečkem in narodnostnem vprašanju in jih dopolnjuje s podatki in zgledi iz Vojvodine. Svoja spoznanja o agrarnem in narodnostnem vprašanju napiše v Leninista in jih da na voljo vsem komunistom Vojvodine.

Veliko njegovih stališč je še danes aktualnih, saj izpričujejo svežost ustvarjalne, nedogmatske osebnosti Žarka Zrenjanina.

Permanentno izobraževanje je bilo za Žarka zakon, ki ga je dosledno spoštoval. Da bi čimbolje učil svoje učence in koristil širšemu družbenemu okolju, kjer je deloval, se je nenehno izobraževal in iskal nova spoznanja v pedagoških in v marksističnih vedah. Tudi danes, sedemintrideset let po njegovi smrti, sta pedagoška samoodpoved in revolucionarni zanos Žarka Zrenjanina zgled vojvodinskim in jugoslovanskim pedagogom in komunistom.

Dr. DJERDJ GAL

Polovica Jugoslovanov v Titovi hiši

»Na skrivaj sem prišel v Kumrovec, tik pred sončnim zahodom. Prikradel sem se do sadovnjaka blizu moje stare hiše in od tam opazoval Kumrovčane, kako končujejo svoj dan. Vas je bila videti prav taka, kot tedaj, ko sem bil še otrok. Pred mano se je razprostiral Kumrovec, z blatnimi ulicami in modro obarvanimi hišami. Čez travnike, kjer sem nekoč pasel živino, se je vila Sotla, pred mojimi očmi so hodili kmetje v svojih težkih čevljih, v razdrapanem oblačilu, ki ga je uničilo težko delo. Tako so živeli tudi moji predniki iz roda v rod, v tem blatu in revščini...«

Tako je pripovedoval Josip Broz leta 1937 Miroslavu Krleži o svojem skrivnem obisku dragega rojstnega kraja, kjer je bilo za življenje premalo prostora, kjer je skopa zemlja rodila premalo, revščina pa je zahtevala od zagorskega kmeta, da krene po blatnih poteh v svet in poišče srečo, skorjo kruha in nekakšne možnosti.

Nekega dne je odšel iz Kumrovca Josip Broz, deček radovednih oči, nemirnega pogleda. Zapustil je rojstno hišo, s seboj pa ponesel hrepenenje po ljubljenem kraju, kjer na večer tako žalostno pozvanjajo zvonovi iz cerkvic, ki se belijo na domačih gričih.

Zapustil je mali Joža poti svojega otroštva zato, da bi se nekega dne na skrivaj vrnil in še enkrat podoživel žalostno življenje svojih Kumrovčanov.

Toda Josipov odhod je bil hkrati začetek gradnje poti, ki so Titovo rojstno vas povezali s svetom in v njegovo hišo privedli milijone obiskovalcev.

TITOV KUMROVEC RASTE

Ko je bil Tito še otrok, je bilo v Kumrovcu 30 hiš s približno 260 prebivalci. Sedaj pa Kumrovec, Titov in naš Kumrovec raste in se razvija na vseh področjih. Posebno pozornost namenjajo gradnji objektov, ki spominjajo na preteklost, in sodobnih prostorov, ki bodo omogočili, da bo lahko Kumrovec sprejel na milijone ljudi, ki si bodo prišli ogledat kraj, v katerem je bil rojen eden največjih ljudi tega stoletja.

Spominski park Kumrovec bo iz več celot, ki bodo sestavljale skladno kompozicijo funkcionalno povezanih prostorov, zrcalile zaustavljeno preteklost, spodbujale k raznim dejavnostim in odpirale možnosti jutrišnjega razvoja tega jugoslovanskega središča, ki je postalo eno najbolj obiskanih krajev naše dežele.

Muzej Staro selo — v sestavu le-tega je tudi rojstna hiša tovariša Tita — bo ohranil in prepričljivo prikazal okolje, v katerem je živel tovariš Tito v otroštvu. Zdaj obnavljajo stare zagorske hiše in postavljajo zbirko bogatega etnografskega muzeja. V teh hišah bodo zbirke o prehrani, delu in drugih komponentah življenja zagorskih kmetov ob koncu preteklega in v začetku tega stoletja.

Jedro tega dela Kumrovca je Titova rojstna hiša.

Ob muzeju Staro selo je v Kumrovcu tudi Muzej revolucionarnega delavskega gibanja in NOB Hrvaškega zagorja, Dom borcev NOV in mladine Jugoslavije. Graditi so začeli športno-rekreacijsko središče, Dom krajevnih skupnosti Jugoslavije, Politično šolo ZKJ Josip Broz Tito in gostinske objekte, načrtujejo pa tudi gradnjo Muzeja Titovih spominov, Muzeja revolucije, igrišča, prostore za izvidnike in mladinskega središča.

Kumrovec postaja veliko jugoslovansko gradbišče in raste iz male vasi Titovega otroštva v mesto, v katerega prihajajo vsi Jugoslovani in na sto tisoče ljudi z vsega sveta.

NA MILIJONE UČENCEV

Statistiki so zabeležili, da obišče Kumrovec vsako leto okrog petsto tisoč obiskovalcev — 80 odstotkov teh pa so učenci vseh dob in stopenj izobraževanja.

V Kumrovcu so nam povedali, da je doslej obiskalo Titovo rojstno hišo okrog deset milijonov ljudi — to pa je skoraj polovica Jugoslavije.

Največ prihajajo učenci osnovnih šol, ki iz najbolj oddaljenih krajev naše domovine organizirajo šolske ekskurzije v Hrvaško Zagorje, kjer želijo videti hišo, o kateri so toliko poslušali in brali — hišo svojega Tita.

Šolske ekskurzije so največkrat ob koncu šolskega leta — to pa pomeni za Kumrovčane, ki morajo v enem dnevu sprejeti od pet do šest tisoč obiskovalcev, veliko težav. Profesor Stjepan Krpan, ravnatelj Muzeja Staro selo, nam je povedal, da je maja 1977 sprejel Kumrovec 121.224 gostov, samo v enem dnevu pa so imeli 25 tisoč obiskovalcev.

Zato si prizadeva muzejska uprava preusmeriti ekskurzije v različen čas. Upa, da jo bodo pri tem podprle tudi šole, ki naj bi obiske načrtovale vnaprej in najavile vsako ekskurzijo.

V ta namen bodo ustanovili posebno službo, v kateri bodo prosvetni in turistični delavci, njena naloga pa bo strokovno vodenje ekskurzij skozi Kumrovec. Tako bo mogoče še bolje kot doslej doseči vzgojnoizobraževalne smotre, ki so predvideni ob načrtovanju obiska Titovega rojstnega kraja.

Poleg strokovno-pedagoškega vodstva bo muzejska služba dala šolarjem tudi veliko primernih publikacij. Knjige o Kumrovcu, turistični prospekti, kakovostne razglednice spominki, značke — vse to bo pripomoglo k še popolnejšemu doživetju Titove rojstne vasi.

Če bodo šole sodelovale z muzejsko upravo in če bo vsaka ekskurzija pravočasno načrtovana in dobro pripravljena, bodo imeli obiski Kumrovca še večjo vlogo v vzgoji in izobraževanju naših učencev, učenci pa bodo še močneje doživeli kraj, v katerem je rojen voditelj naših narodov.

Učenci bodo lahko obiskali tudi spominsko območje Trebče v Sloveniji, kjer je hiša Titove tete, v kateri je Josip Broz pripravljal 5. državno konferenco. Tudi tu je Josip Broz preživel del svojega otroštva.

Kumrovec in Trebče sestavljata resnično spominsko celoto, zato ju je treba skupno obiskati in doživeti.

DJORDJE DJURIĆ

ZAPISI OBISKOVALCEV

Knjige vtisov, ki so v rojstni hiši tovariša Tita, so zanimiv mozaik zapisov ljudi z vsega sveta. Kakorkoli so le napisani v arabščini, kitajščini, hebrejščini ali v angleščini so ti zapisi priče iskrenega spoštovanja in občudovanja tovariša Tita, priče prijateljstva, ki ga uživa na vseh celinah in veselja obiskovalcev, da so videli hišo, v kateri je bil rojen veliki človek.

Zapisi naših ljudi, posebno učencev pa so izrazi ljubezni in vdanosti ustvarjalcu naše skupne sreče.

SR Bosna in Hercegovina
Dnevi, spomini

Spomini na prvi učiteljski tečaj na osvobojenem ozemlju v Hercegovini v Trebinju 1944. leta

Bilo je pred petintridesetimi leti. Takrat ko je vojna še trajala, čeprav se je bližala koncu. Takrat, ko so ljudje umirali na bojiščih, ko so goreli domovi, sedem mesecev pred dokončno osvoboditvijo domovine, v začetku novembra 1944. Takrat je začel delovati prvi učiteljski tečaj v svobodnem Trebinju v Hercegovini. Obiskovali so ga mladi, dvajsetletni in še mlajši fantje in dekleta. Skoraj vsi so bili skojevci in skojevke, ki so prišli iz narodnoosvobodilne vojske, iz osvobojenega ozemlja ali iz zaledja. Bilo nas je trideset iz raznih krajev Hercegovine. Pouk smo imeli v prostorih gimnazije, kjer smo tudi stanovali. Za tečaj je skrbel pokrajinski narodnoosvobodilni odbor za Hercegovino, še posebno pa prosveni oddelek in profesor Salko Nazečić. Tečaj je vodil Mihajlo Lalićević.

Na tečaju smo poslušali, predavanja iz pedagogike z metodiko, srbohrvaščine, zgodovine, naravoslovnih ved idr.

Posebej se spominjam prof. Tabora, ki nam je predaval pedagogiko. Njegove ure o pedagoških teorijah in njihovi uporabi so bile vsebinsko bogate in privlačne, vodile so nas v nov, neznan svet. Za nas je bila to prava pedagoška akademija. Tudi drugi, stalni in občasni predavatelji so nas z veliko prizadevnostjo in žarom uvajali v poklicne naloge. (Marko Vego, Anka Nazečić, Husnija Kurt in drugi). Na žalost je čas marsikaj prekril s pozabo in verjetno bi mi vsi (če bi se srečali) lahko obudili celotno podobo takratnega življenja v tečaju. Prav gotovo pa bi marsikaj pozabili.

V tistem času je bilo zelo razvito družabno življenje. Delovali sta skojevska in partijska organizacija. Mnogi izmed nas skojevcev smo prav na tečaju, dokler je vojna še trajala, postali člani partije. Živeli smo tako, kot se je pač dalo živeti v vojnem času. Še danes se spominjam zime v letu 1944—45. Mrzel veter zavija okrog gimnazije in se krade skozi okna. Mrak je v sobi, kjer sedimo tesno skupaj, da bi nam bilo topleje. Toda, smo v svobodnem Trebinju. V daljavi grmijo topovi. Tu pa se lahko v miru učimo.

Res je, da je bila hrana vojaška, spali smo na slamnjači, obleka je bila pestra, od »civilnih« jop do angleških bluz. Povedati pa je treba, da je povsod prevladoval duh tovarištva, partizanski žar, vedro in prisrčno ozračje s pesmijo, humorjem in z drobnimi navihanostmi, ki jih premore mladost. Vsi smo bili željni znanja, da bi bili čim bolje pripravljeni za poklic. Za delo v porušenih šolah, ki se obnavljajo in čakajo na nas in otroke. Že odrasle otroke-mlada bitja, polna globokih brazgotin, ki jih je zapustila vojna. Marca 1945 smo opravili končne izpite. Poslali so nas v razne kraje Hercegovine. Tadinko Samardžić, prihodnjo arhitektko, in nas je dočakala šola v Nevesinju. Drugi tovariši: Blažo Mandić, Dragiša Ivković, Muja Udovičić, Mida Šabanac, Nadja Djikić, Risto Babić, Jasna Guzina, Razija Lagumdžija, Tihomir Ivković, Rade Dželetović, Smilja Čabak, Orhan Zubčević. Branko Dželetović, Mustafa Ridjanović, Dobrila Rajević in drugi (žal mi je, ker ne morem našteti vseh).

Kasneje nas je veliko nadaljevalo šolanje, končalo študij in zapustilo poklic.

Danes so ti, nekdanji tečajniki ljudje v zrelih letih-zgodovinarji, profesorji na univerzah, doktorji znanosti, direktorji knjižnic, zdravniki, književniki, novinarji, arhitekti, politični in državni delavci na odgovornih mestih... Vsi so veliko prispevali k napredku naše skupnosti.

Tiho in z zanosom, v katerem je vedno živel plamen nekdanje romantike. Pozneje, kjerkoli sem služboval v Ljubuškem, Sarajevu, Beogradu, Parizu, Varšavi, in spet v Sarajevu — sem se velikokrat spominjal trebinjskega tečaja. Zaživela je podoba mladosti, ki se je morala marsičemu odpovedati, toda, oplemenitena z ideali revolucije je bila pripravljena vzgajati mlajše v takih razmerah, ki si jih sedanji rodovi le težko predstavljajo. Zavedam se, da je vse kar sem napisal o teh davnih dneh bledo in nepopolno. Toda, ko bodo oživeli svoje spomine drugi tečajniki bo prav gotovo še bolj nazorno oživel čas naše trebinjske mladosti.

ČEDO KISIĆ

SR Črna Gora
Tako se je začelo...

Najzgodnejše oblike prosvetnega dela v Črni gori leta 1941—1942 so zajemale bistvene prvine politike vzgajanja človeka z novimi moralnimi vrednotami. Izhodišče za delo je bil znani Leninov rek, da »se mora v Sovjetski zvezi vsaka kuharica usposobiti tako, da lahko vodi državo.« Povedano drugače: kar najbolj smo si prizadevali za kulturni preporod ljudstva. Prav v teh dneh je Omladinski pokret pisal, da je NOB hkrati tudi boj za kulturo, ki se že začenja, svoj pravi polet pa bo dobila takrat, ko bo boj za svobodo končan. Knjiga nam pomaga izbojevati svobodo, svoboda pa nam bo omogočila, da osvojimo knjigo... Zato morata knjiga in kulturno delo nenehno spremljati naš boj za svobodo.

Razen kulturnega razvoja naroda v predvojnem času, za katero sta bili značilni velika nepismenost in močan vpliv religije in praznoverja, je močno oviralo tako usmeritev. »Omejiti svobodo duha — je pisalo v Omladinskem pokretu 1. februarja leta 1942 — ne dovoliti ljudstvu, da iz knjige spozna resnico o svojem življenju in življenju drugih narodov, prepovedati tisku, da piše o narodnih potrebah in nesrečah, dušiti težnjo jugoslovanskih narodov po razvoju nacionalne kulture — to so bila sredstva, na katerih je temeljil sistem ekonomskega in nacionalnostnega zatiranja.«

Takšna kulturna raven naroda je bila resna nevarnost, da okupator z zatiranjem kulture zaduši boj in odtuji mladino ljudstvu.

Poleg tega, da je reševala vprašanja organiziranosti življenja na osvobojenem ozemlju, je KPJ organizirala tudi množično kulturno-prosvetno delo. To delo so organizirale vojaške enote in organi nove ljudske oblasti, veliko pa so pomagale tudi množične politične organizacije, predvsem AFŽ in mladine.

Partizanske enote so bile organizirane tako, da so lahko čim bolje vodile sprejeto kulturno-prosvetno politiko. Ena najvažnejših nalog političnih komisarjev je bila kulturno zabavno življenje in kulturno prosvetno delo enot. V enem izmed dokumentov izdanih v začetku leta 1942 piše: »Glavno orožje političnih komisarjev sta beseda in knjiga... Politični komisar mora skrbeti za to, da se vsi borci naučijo brati in pisati. Določiti je treba tovariše, ki bodo skrbeli za to. Ti učitelji morajo izrabiti vsako možnost, da izobražujejo svoje sotovariše. Zato, da bodo priskrbeli potrebna sredstva za šolanje, se naj povežejo politični komisarji z ljudskimi odbori in pri njih poiščejo pomoč.«

Pri izpolnjevanju te naloge so komisarjem veliko pomagale partijske celice, ki so skrbele za politično in kulturno izobraževanje borcev.

Iz partizanskega šolstva

V vsaki četi je bil kulturni odbor, njegovo delo je bilo tesno vezano s političnim delom. Večje vojaške enote so imele kulturne ekipe, ki so pripravljale vse kulturne prireditve, zabave in manifestacije.

Kulturno prosvetno delo v vojaških enotah je bilo usklajeno z delom narodnoosvobodilnih odborov, ki so vodili kulturno prosvetno politiko na vsem osvobojenem ozemlju. Ker se je ob koncu leta 1941 in v začetku leta 1942 osvobojeno ozemlje v Črni gori čedalje bolj širilo in bilo precej varno predvsem v durmitorskem okraju, so začeli odpirati nove šole in analfabetskimi tečaji kot osnovno in preskušeno obliko prosvetnega dela. Prve šole na osvobojenem ozemlju Črne gore so bile v cetinjskem okraju, v Dobrskem selu ob koncu leta 1941. Na posvetu okrajnega vodstva KPJ v Žabljaku v prvih dneh novembra istega leta, so sprejeli sklep, da je treba povsod, kjer je le mogoče, odpreti osnovne šole.

Organi ljudske oblasti so pripravili vse potrebno za delo prvih partizanskih šol. Sredi januarja leta 1942 je začelo delovati veliko šol v durmitorskem okraju. Njihovo delovanje so prekinjale težavne razmere, pomanjkanje učbenikov in učil, zime in nevarnosti bližnje fronte.

V organizaciji vaških in občinskih narodnoosvobodilnih odborov in s pomočjo mladine so v vseh okrajih osvobojenega ozemlja Črne gore delovali tečaji za nepismene. Takrat je bilo osvobojenega že več kot polovica črnogorskega ozemlja. V teh tečajih se je naučilo brati in pisati precej prebivalstva, povečini ženske. Anafalbetski tečaji so bili obvezni za vse borce, mlajše od štirideset let. Kulturno prosvetno delo na osvobojenem ozemlju je potekalo tudi drugače, v oblikah, ki so bile vedno prilagojene vojaškim razmeram in razmeram ljudske revolucije.

Narodnoosvobodilno gibanje je prav z organiziranjem take vsebine in takih oblik prosvetnega dela uresničevalo svoj cilj — potrditev novih odnosov v kulturi in novih kulturnih vsebin, ki bodo osvobodile človekovo osebnost predsodkov, praznoverja in neprosvetljenosti, razvile njegovo samozavest o lastni moči, da ustvarja z lastno, skupno in družbeno zavzetostjo.

Oblike kulturno prosvetnega dela so ostale skromne in preproste zaradi vojnih razmer, bile pa so začetek bolj organiziranega dela na tem pomembnem področju. Ne smemo pozabiti, da so prav ti začetni uspehi na nekaterih področjih Črne gore bili prvi in edini, saj do takrat ni bilo še ničesar storjenega na kulturno prosvetnem področju.

DR. ZORAN LAKIĆ

SR Hrvaška
Slutnja nove šole

Med posebnosti šolstva na Hrvaškem med narodnoosvobodilnim bojem spada tudi ta, da je bil del tega šolstva organiziran zunaj hrvaškega in celo zunaj jugoslovanskega ozemlja. In vendar je bil najtesneje povezan s prosvetnim delom in bojem v domovini. To je bilo šolstvo v begunstvu El Shatt in še v nekih taboriščih v sinajski puščavi, kamor so pribežali otroci, žene in starci iz najbolj ogroženih krajev Dalmacije v začetku leta 1944. V tem času se je, potem ko je Italija kapitulirala in so partizani zasedli večino Dalmacije, začel nemški teror z jasnim namenom: ponovno podjarmiti te kraje, uničiti partizane in ljudski odpor. Ker niso Nemci nikomur prizanašali, je pripravila ljudska oblast evakuacijo mladoletnega prebivalstva in za bojno nesposobne prek Hvara in Visa najprej v italijansko pristanišče, odtod pa v Egipt. Tam so jih pod varstvom zavezniške vojske odpeljali v begunska taborišča. Ta taborišča so posebnost naše NOB glede na njihovo organizacijo in tudi glede na prosvetno in kulturno življenje v njih (delovale so osnovne in srednje šole, kjer so delili tudi spričevala).

Dr. Josip Pivec

Izjemne razmere, v katerih je narod živel in se bojeval za svoj obstoj, so narekovale način dela v šolah. O tem smo se pogovarjali z enim izmed nekdanjih stanovalcev El Shatta, s sedanjim profesorjem na Filozofski fakulteti v Zagrebu in predsednikom Pedagoško književnega zbora Hrvaške dr. Josipom Pivcem. Josipa Pivca so evakuirali z Visa v Italijo v transportu, ki je krenil na dan starega leta 1943. Begunci so prispeli v Afriko 2. januarja leta 1944, nato pa so jih namestili v zapuščenem taborišču angleške vojske. Takrat je bilo Josipu Pivcu petnajst let. Redno šolanje je prekinil leta 1942 v rojstni Podgori blizu Makarske. Že tam je aktivno delal v pioniski organizaciji in v zvezi mlajše generacije, saj je bil kraj ves čas pod partizanskim nadzorstvom.

Pripadal je starejšemu rodu mladih v El Shattu, saj je obiskoval tretji razred ljudske srednje šole (danes sedmi razred osemletke). Nekaj mesecev po prihodu v tujino, v mesecu juniju se je začel pouk tudi za njegov razred. Začetka šolskega leta niso določali po običajnem času, temveč glede na možnosti za oblikovanje posameznega razreda.

— Težke razmere so narekovale način dela — pravi naš sogovornik. — Otroci so se spominjali vseh tegob vojne v domovini in hkrati prenašali težavno begunsko življenje v puščavi. Vse to je vplivalo na naše naglo dozorevanje, tudi to je bilo treba upoštevati pri vzgojnoizobraževalnem delu. Učitelji in učenci so bili begunci in v enakem položaju, zato tu niso bili možni avtoritativni ali hierarhični odnosi. Vsi — učenci in učitelji smo nosili enake titovke s peterokrako zvezdo, jedli smo enako hrano, trpeli zaradi enakih težav.

Spominjam se ravnatelja Tomislava Gvozdanovića, razrednika Andrije Stanojevića in posameznih učiteljev. Sodelovanje med nami je bilo zelo pristno, učitelji so se čutili odgovorne za naš uspeh. Vsi pa smo čutili, da pripadamo veliki sili, ki se v domovini bojuje za svobodo. Aktivnost in disciplina pri enih in drugih sta bili zgledni — na ravni, ki je že nakazovala podobo nove šole. Pristno sodelovanje je pospeševal tudi način dela v skupinah, ki so bile manjše od današnjih razredov.

Obstajali so sveti učencev v razredu, kjer smo gojili kritiko, samokritiko in pomagali slabšim učencem. Porajale so se tudi nekatere prvine samoupravljanja učencev. Vse delo v šoli je preveval demokratični duh.

Čeprav je bil učitelj skoraj edini izvir znanja, saj je bilo na voljo le malo gradiva, ki smo ga prejeli iz domovine ali od Angležev, smo kljub pomanjkanju učnih sredstev imeli zelo razvite svobodne dejavnosti, pionirske delavnice, gledališče, športne in kulturne manifestacije. Poudarjena je bila ustvarjalnost, mnogi so pisali pesmi, pogosto so se menjali stenski časopisi posameznih razredov — z vedno novimi deli. Najboljši izmed teh so bili objavljeni v Pionirski prilogi, v Našem listu in drugih časopisih. Zaradi vsega tega smo ob vrnitvi v domovino nastopili odločno, odgovorni in pripravljeni na obveznosti.

Takšni odnosi in ozračje med šolanjem v El Shattu so seveda plod posebnih življenjskih razmer. V tujini smo bili drug drugemu opora, da smo lahko preživeli, in da bi se hkrati izobraževali in odhajali v domovino na bojišče (mladina starejših letnikov). Organiziranost vsega življenja in dela, kjer je šola le en vidik homogenizacije, je močno vplivala na zgojo in izobraževanje in na oblikovanje mlade osebnosti. Po tem je vzgojnoizobraževalno delo v El Shattu fenomen, saj so se prav tu uresničile nekatere zamisli, ki si jih prizadeva doseči taudi sodobna šola. Zanimivo bo slišati tudi podrobne obrazložitve te teme na simpoziju, kot nam je povedal dr. Pivac, ki ga bo ob 35-letnici prosvete v El Shattu in 60-letnice ZKJ v Podgori pripravil Pedagoško-književni zbor v sodelovanju s Pedagoškim društvom v Splitu.

ANTE BEŽEN

SR Makedonija
Neuklonljiva mladost

»Mi, sinovi makedonskega naroda...«
Iz resolucije učencev-stavkarjev

Makedonija je bila 1941. leta spet razdeljena — tokrat jo je, skupaj z nekaterimi deli Srbije, zasedla fašistična Bolgarija. In spet teror, raznarodovanje, zanikanje vsega, kar je makedonsko. Vse je podrejeno okupatorjevi oblasti in uresničenju njenih veščih »sanstefanskih sanj...« Da bi čimprej raznarodila Makedonijo, je bolgarska oblast uvedla prisilne tečaje bolgarskega jezika in bolgarske zgodovine; leta 1941 pa je odprla okrog 800 osnovnih in 50 srednjih šol.

Stališče Komunistične partije in tovariša Tita je enotno: upreti se je treba okupatorju, pripravljati vstajo, utrjevati bratstvo in enotnost z drugimi jugoslovanskimi narodi in narodnostmi ter se bojevati proti bolgarskim osvajalcem in hitlerjevim hlapcem na Balkanu. Posebno vlogo pri tem naj ima SKOJ...

Tako je tudi bilo.

V začetku okupatorskega šolskega leta 1941—42 v Komanovem so 27. septembra, le nekaj mesecev po okupaciji, gimnazijci organizirali množično stavko, ki je imela velik odmev ne le v Makedoniji, temveč tudi v ministrstvu bolgarske prosvete. Pripravili sta jo KPJ in SKOJ. To je bil hkrati pravi odgovor bolgarskim okupatorjem. Postalo jim je jasno, da jim ne bo lahko v »novoosvobojenih« krajih in da ne bodo mogli uresničiti raznarodovalne politike v Makedoniji, čeprav so v ta namen pripeljali iz Bolgarije nekaj sto najbolj fašistično usmerjenih prosvetnih delavcev.

Že od začetka okupacije so kumanovski srednješolci spoznali vso okrutnost in brezvesnost okupatorjeve oblasti, še bolje pa so jo dojeli v gimnaziji. Bolgarski učitelji so bili zelo grobi, in ker so želeli pospešiti raznarodovanje, so prisilno vpisovali dijake v organizacijo Branik, ustanovljeno po zgledu hitlerjeve Jugend. Uvedli so visoke in nespremljive šolnine, dijaki so se morali striči, in nositi posebne znake. Okupator je sežigal vse knjige, tiskane v srbohrvaškem jeziku, prepovedal zborovanja in sestanke, da se mladina ne bi partijsko organizirala in pripravljala na revolucijo. Za prestopnike so uvedli visoke kazni... Vsi ti ukrepi so bili le še kaplja bencina na prižgani plamen, povod, da so se dijaki še hitreje pripravili veliko, množično stavko v gimnaziji. Priprave so se začele v gimnazijski organizaciji SKOJ pod vodstvom KP Makedonije, ki se je strinjala s pripravo stavke in tudi sama usklajevala akcijo.

Stavka se je začela 27. septembra 1941 trajala pa je tri dni... Eden izmed organizatorjev in piscev resolucije o stavki, takratni komunovski gimnazijec in prvoborec Jordan Cekov-Dakie, se takole spominja stavke: — Bilo je razumljivo, da se bo napredna mladina uprla okupatorju. Čakali smo le na pravi trenutek. To je bilo takrat, ko je nek profesor, izrazit fašist, žalil narodnostna čustva dijaka v 6. razredu. Učenci in mi, njegovi tovariši smo odločno ukrepali: vstali smo in zapustili učilnico. Isto so storili učenci 7. in 8. razreda naše gimnazije.

Na ukaz, naj se vrnemo v šolo, se nismo odzvali... Ustanovili smo odbor stavkarjev, ki je pripravil resolucijo za ravnatelja«. V njej smo zahtevali, naj profesorji nehajo prisilno vpisovati učence v fašistične mladinske organizacije, šolska oblast naj prekliče ukaz, da moramo nositi uniforme in na desni roki številko, ukiniti morajo visoke takse za vpisnino, ne smejo več uničevati knjig, tiskanih v srbohrvaškem jeziku...

Kumanovski učenci so zapustili gimnazijo in se tri dni niso vrnili v šolo. Bolgarski ravnatelj je skupaj z okupatorsko šolsko oblastjo poiskal zaščito policije in vojske ter ustanovil odbor fašističnih prosvetnih delavcev. Njihova naloga je bila ugotoviti, kdo je pripravil stavko, zvedeti, ali so organizatorji člani KPJ ali kake druge organizacije. Ravnatelj se je pritožil predsedniku bolgarske vlade in ministrstvu prosvete Bogdanu Filipovu. V pismu predsedniku poudarja, da so kumanovsko mladino organizirali komunisti, da ne spoštuje šolskih zakonov in da ne morejo uresničiti raznarodovanja in vseh profašističnih ukrepov, ker ima KPJ na mladino velik vpliv.

In kako se je stavka nadaljevala? Učenec in prvoborec Dane Cekov: pripoveduje.

— V stavki je sodelovalo več kot dvesto srednješolcev. Po prvem dnevu stavke smo se dogovorili in ustanovili stavkarski odbor, ki je pripravil resolucijo. Prebrali smo jo vsem stavkajočim učencem, da so jo potrdili, in smo jo lahko predali ravnatelju. Živahno so pozdravili sklep, naj predavatelji in profesorji prenehajo žaliti naša narodnostna čustva in vsega makedonskega naroda, ker mi nismo Bolgari, temveč Makedonci.

Stavkarji so se zbrali v mestnem parku. Potem ko so prebrali resolucijo, sta se vmešali bolgarska policija in vojska. Grozili so nam z orožjem in zahtevali, naj se vrnemo v šolo in nadaljujemo s poukom. Nismo se vrnili ne drugi, ne tretji dan...

Stavka kumanovskih gimnazijcev je bila rdeči znak za mobilizacijo mladine raznih šol, delavska mladina je stopila v vrste naprednega gibanja, stavka je postala znamenje pripprav oboroženega upora makedonskega naroda. Prekinjena je bila 29. septembra, po treh dneh prošenj in obljub bolgarskih oblasti, da bodo sprejeli vse zahteve resolucije. Ko pa so se dijaki vrnili v šolo, se je začel lov na organizatorje, sledila so zasliševanja, veliko jih je bilo obsojenih, zaprtih in preganjanih. Ob stavki je PK KPJ za Makedonijo izdal letak, kjer piše: »Bolgarska oblast ni naša oblast, makedonsko ljudstvo se ne strinja s politiko bolgarskega okupatorja. Izraz tega je tudi stavka kumanovskih gimnazijcev«. To je bil hkrati znak za začetek drugih takih stavk srednješolcev v okupirani Makedoniji. Svoj uporniški glas so

Nadaljevanje na 15. strani

VZGOJNOVARSTVENI ZAVOD PRULE

razpisuje dela in naloge:
— **dveh vzgojiteljic za nedoločen čas**

Začetek dela: 1. septembra.

OSNOVNA ŠOLA HEROJA MILKE KERIN
KOMISIJA ZA DELOVNA RAZMERJA
LESKOVEC PRI KRŠKEM

razpisuje prosta dela in naloge:
— **učitelja fizike in tehnične vzgoje — predmetni učitelj v COŠ**

Kandidati naj pošljejo prošnje z dokazili o izobrazbi v 30 dneh po objavi razpisa.

GLASBENA ŠOLA
VINKO VODOPIVEC, AJDOVŠČINA

razpisuje prosta dela in naloge
— **učitelja klavirja**
— **učitelja pihal in trobil**
— **učitelja harmonike**
— **učitelja nauka o glasbi**

Prošnje z dokazili in življenjepisom pošljite v 15 dneh po objavi. Vsa mesta so razpisana za nedoločen čas.

CENTER ZA GLASBENO VZGOJO KOPER

razpisuje prosta dela in naloge:
— **učitelja violine za Glasbeno šolo v Kopru, PRU ali P**
— **učitelja klavirja in nauka o glasbi za Glasbeno šolo v Izoli, PRU ali P**
— **učitelja kitare za Glasbeno šolo v Piranu, PRU.**

Prošnje z življenjepisom in drugimi dokazili pošljite na upravo Centra za glasbeno vzgojo Koper, Gallusova 2.
Stanovanje po dogovoru.

Odbor za medsebojna delovna razmerja
OSNOVNE ŠOLE ANTON VELUŠČEK-MATEVŽ, KANAL

razpisuje za nedoločen čas dela in naloge
— **učitelja matematike in fizike — PRU ali P**
— **učitelja telesne vzgoje — PRU ali P — moški**
— **dveh učiteljev v oddelku podaljšanega bivanja — U ali PRU**

Začetek dela 1. 9. 1979.
Prijave sprejema odbor 15 dni po objavi.

MLADINSKI DOM TONE KOZEL FRAM

razpisuje za nedoločen čas dela in naloge
— **dveh vzgojiteljev za delo z gojenci v skupini**

Pogoj: Višja strokovna izobrazba — PA — smer specialni pedagog za motnje vedenja in osebnosti z diplomo.
Prijave z dokazili o strokovnosti dom sprejema 15 dni po objavi razpisa.

KOMISIJA ZA KADROVSKA
IN ADMINISTRATIVNA VPRAŠANJA, VOLITVE
IN IMENOVANJA SKUPŠČINE OBČINE
MURSKA SOBOTA

razpisuje naslednja dela in naloge:

— **ravnatelja Osnovne šole Gornji Petrovci**
Pogoj: kandidat mora izpolnjevati pogoje, določene v zakonu o osnovni šoli.

— **ravnatelja Osnovne šole Rogašovci**
Pogoj: kandidat mora izpolnjevati pogoje, določene v zakonu o osnovni šoli.

— **ravnatelja Osnovne šole Tišina**
Pogoj: kandidat mora izpolnjevati pogoje, določene v zakonu o osnovni šoli.

— **ravnatelja Glasbene šole v Murski Soboti**
Pogoj: kandidat mora izpolnjevati pogoje po veljavnih predpisih o glasbeni šoli

Prijave pošljite Skupščini občine Murska Sobota, komisiji za kadrovska in administrativna vprašanja, volitve in imenovanja, v 30 dneh od dneva razpisa.

Prijavi priložite:
— potrdilo (spričevalo, diplomo) o strokovni izobrazbi in
— življenjepis.

Prijave je treba kolkovati s 4 din.

ČZP »PROSVETNI DELAVEC«
Poljanski nasip 28 Ljubljana

razpisuje za nedoločen čas prosta dela in naloge

— **računovodje**

Pogoji: višja strokovna izobrazba ekonomske smeri z dveletno prakso ali srednja izobrazba ekonomske smeri s petletno prakso pri opravljanju delovnih nalog; moralnopolitične vrline.
Pri opravljanju del ima delavec posebna pooblastila in odgovornosti.

Komisija za volitve, imenovanja in kadrovske zadeve pri občinski skupščini Celje, objavlja po zakonu o srednjem šolstvu (Ur. list SRS, št. 18/67 in 20/70)

RAZPIS

za prevzem nalog ravnatelja
Šolskega kovinarskega in metalurškega centra Štore

Za ravnatelja je lahko imenovan, kdor izpolnjuje poleg splošnih pogojev tudi tele:
— da ima visoko strokovno izobrazbo in izpolnjuje pogoje za učitelja srednje šole,
— da ima 5 let delovnih izkušenj na področju vzgojnoizobraževalnega dela,
— da je družbenopolitično aktiven in pri svojem delu uveljavlja načela socialističnih samoupravnih odnosov,
— da predloži ustrezen pisni predlog o načinu uresničevanja programske usmeritve in nakaže svojo vlogo pri uresničitvi tega programa.

Rok za prijavo je 30 dni od objave dalje.

Komisija za volitve, imenovanja in kadrovske zadeve pri občinski skupščini Celje objavlja po zakonu o srednjem šolstvu (Ur. list SRS, št. 18/67 in 20/70)

RAZPIS

za prevzem nalog ravnateljev v delovni organizaciji
Dijaški domovi Celje
— TOZD Dom Dušana Finžgarja in
— TOZD Dom Vere Šlandrove

Za ravnatelja TOZD je lahko imenovana oseba, ki ima poleg splošnih pogojev tudi tele:
— da ima visoko strokovno izobrazbo ustrezne smeri
— 5 let delovnih izkušenj na vzgojno-izobraževalnem področju
— da je družbenopolitično aktiven in pri svojem delu uveljavlja načela socialističnih samoupravnih odnosov
— da predloži ustrezen pisni predlog o načinu uresničevanja programske usmeritve in nakaže svojo vlogo pri uresničitvi tega programa.

Rok za pripravo je 30 dni od objave dalje.

Komisija za delovna razmerja
OSNOVNE ŠOLE MAKSA BRAČIČA, CIRKULANE

razpisuje dela in naloge:
— **učitelja glasbene vzgoje, PRU za nedoločen čas s polnim delovnim časom**
— **učitelja telesne vzgoje, PRU, za nedoločen čas s polnim delovnim časom**
— **učitelja likovne vzgoje, PRU nepopolni delovni čas**
— **učitelja tehničnega pouka, PRU za nedoločen čas s polnim del. časom**
— **učitelja za razredni pouk, U ali PRU za nedoločen čas s polnim delovnim časom, pogoj: seminar MOM**
— **dveh učiteljev za delo v oddelku PB, pogoj seminar MOM**

Za delovno enoto Zavrč
— **dveh učiteljev razrednega pouka, U ali PRU za nedoločen čas s polnim delovnim časom, pogoj: seminar MOM**
Začetek dela 1. 9. 1979. Prijave sprejema komisija za delovna razmerja 15 dni po objavi razpisa.
Stanovanj ni, dobre avtobusne zveze s Ptujem.

Komisija za delovna razmerja na
OSNOVNI ŠOLI 7. MAJA DOBROVA PRI LJUBLJANI

razpisuje proste delovne naloge
— **učitelja angleškega jezika**
pogoj: PRU ali P.

Delo sklenemo s 1. 9. 1979 za nedoločen čas s polnim delovnim časom.
Pri OD se učitelju v COŠ prizna 25% dodatek.
Z Ljubljano so dobre avtobusne zveze.
Prijave sprejemamo 15 dni po objavi, ki jih skupno z dokazili o izobrazbi pošljite na naslov šole.

CENTER STROKOVNIH SLUŽB SIS
ZAGORJE OB SAVI

razpisuje dela in naloge

— **strokovnega delavca za področje izobraževanja**
Pogoji: višja izobrazba pravne, ekonomske ali pedagoške smeri, pet let delovnih izkušenj, organizacijske sposobnosti, družbena aktivnost.

Ponudbe pošljite na Center strokovnih služb SIS v 15-dneh od dneva objave razpisa.

PRVA GIMNAZIJA V MARIBORU

razpisuje proste naloge in opravila:
— **učitelja matematike, P**
— **učitelja fizike in matematike, P**
— **učitelja samoupravljanja s temelji marksizma, sociologije in filozofije, P**
— **učitelja telesne vzgoje — ženski program, P**
— **učitelja psihologije, P (nepoln delovni čas)**
— **učitelja osnov umetnostne vzgoje — glasbeni del (nepoln delovni čas)**

Kandidati morajo imeti diplomo iz predmetov, ki jih bodo poučevali.

Svet osnovne šole
ŠLANDROVE BRIGADE DOMŽALE

razpisuje za šolsko leto 1979/80 dela in opravila:
— **učitelja gospodinjskega pouka za nedoločen čas**
Pogoj: predmetni učitelj gospodinjskega pouka
— **treh učiteljev razrednega pouka za določen čas od 1. 9. 1979 do okvirno 15. 4. 1980 (nadomeščanje delavk, ki bodo na porodniškem dopustu)**
Pogoj: končana pedagoška akademija — smer razredni pouk.

Prošnje z dokazili naslovite na Osnovno šolo Šlandrove brigade Domžale, Bistriška 19 v 15 dneh po objavi razpisa.

Delovna skupnost
GLASBENE ŠOLE SLAVKO OSTERC LJUTOMER

razpisuje dela in naloge
1. — **učitelja flavte polovični delovni čas**
2. — **učitelja trobil polovični delovni čas**
3. — **učitelja za delo na podružničnem oddelku v Križevcih (Harmonika, kitara, violina,** flavtica)
4. — **učitelja za delo na podružničnem oddelku v Razkrižju (Harmonika, kitara, klavir, NOG)**

Dela in naloge pod 1., 2. so za polovični delovni čas in tako primerne za študente (študij ob delu).

VVZ ANGELCA OCEPEK, LJUBLJANA ZVEZNA 24

razpisuje prosta dela in naloge:
— **dveh učiteljev — vzgojiteljev v PB šolarjev (pogoj: PA — razr. pouka ali učiteljišče)**
— **dveh vzgojiteljic za delo s predšolskimi otroci (pogoj: vzgojiteljska šola)**
Rok za prijave 15 dni po objavi razpisa.
Začetek dela 1. 9. 1979.

OSNOVNA ŠOLA LJUBLJANA-POLJE

objavlja spremembo rednega razpisa za leto 1979, in sicer:

OBJAVLJENO: 10 vodij odd. podaljšanega bivanja na razredni stopnji, U ali PRU — določen čas
SPREMEMBA: 3 vodij odd. podaljšanega bivanja, U ali PRU nedoločen čas
7 vodij odd. podaljšanega bivanja, U ali PRU določen čas

GRADBENI ŠOLSKI CENTER IVANA KAVČIČA

V LJUBLJANI, TITOVA C. 98/a
DOM UČENCEV

razpisuje prosta dela in naloge vzgojitelja

Kandidat mora imeti višjo ali visoko izobrazbo pedagoške smeri.
Delo združuje za nedoločen čas s polnim delovnim časom od 1. septembra 1979.
Prošnje sprejema komisija za delovna razmerja Gradbenega šolskega centra Ivana Kavčiča DOM učencev 15 dni po objavi razpisa.

Svet delavcev
VI. GIMNAZIJE LJUBLJANA-MOSTE,
ZALOŠKA C. 49

razpisuje prosta dela in naloge:

za nedoločen čas
— **učitelja umetnostne vzgoje (glasbena in likovna smer) P**
— **učitelja fizike P**
— **učitelja obrambe in zaščite P**

za določen čas
— **učitelja slovenskega jezika P**
— **učitelja telesne vzgoje (ženski program) P**
— **učitelja fizike P**
— **učitelja za pouk samoupravljanja s temelji marksizma (za 8—10 ur tedensko).**

Kandidati naj pošljejo vloge s kratkim življenjepisom in dokazili o izobrazbi v 15 dneh po objavi razpisa.

Popravek besedila v razpisu Vzgojnoizobraževalni zavod Jesenice TOZD Osnovna šola Žirovnica. Besedilo 6. alinea se pravilno glasi »vodenje šolske prehrane in interesnih dejavnosti za nedoločen čas s polnim delovnim časom.
Pogoj: PRU ali P oziroma ustrezna **višja ali visoka šola«**

adaljevanje s 13. strani

gnili tudi srednješolci iz Skop-, Štipa, Velesa, Prilepa, Bito-, Strumice in drugih krajev. To bil poziv okupatorju, naj zapu- Makedonijo in se enkrat za lej odreče svoji želji po po-armljenju in raznarodovanju akedonskega ljudstva.

Najboljši odgovor je bil 11. po odjarmljenju in raznarodova-ju makedonskega ljudstva.

Najboljši odgovor je bil 11. oktober, ko so se v Prilepu in Kumanovem oglasili streli znamenje za začetek revolucije makedonskega ljudstva za končno osvoboditev. V stavkah je padlo veliko srednješolcev. Njihova mladost je bila neuklonljiva, njihova kri je zaznamovala pot naše svobode.

M. KITANOSKI

SR Slovenija

Partizanske šole odgovor na nasilje

Napad na Jugoslavijo, 6. aprila 941, ki je bil posledica odpora eprednih ljudskih množic na odpis pakta 25. marca 1941, je ovzročil veliko spremembo tudi organizaciji šolstva na slovenem ozemlju.

Že mnogo let prej je ugasnilo ovensko šolstvo na Primor-em, kjer je bilo še leta 1914 ar 321 šol s 677 razredi, 46.671 enci in 1007 učitelji. Ob fašiični okupaciji leta 1941 je po-bna usoda doletela tudi druge ele Slovenije. Najhujši pritisk so vajali Nemci in Madžari, ki so koj po okupaciji uvedli svoj lski sistem, izselili slovenske itelje in zaposlili nemške in adžarske; nekateri od teh niso neli niti primerne pedagoške obrazbe. Poleg uvajanja svo-ga šolskega sistema so okupa-rji skušali odtujiti mladino od oma in naroda z raznimi potuj-evalnimi organizacijami. Toda potujčevalni načrt se jim ni po-rečil — naleteli so na odpor hladine, ki je šla v boj proti oku-atorju. Žarišča mladinskih or-anizacij so bila po vsej Sloveni-, v tovarnah, šolah, mestih in aseh. O tem zgovorno pričajo evilni spomeniki in spominski aji po vsej Sloveniji.

Ob pripravah na odpor proti kupatorju so ustanovili OF slo-enskega naroda, kajti CK KPS pravilno uvidel, da bo uspeš-ost osvobodilnega boja odvisna d čim večje enotnosti sloven-ega naroda. OF je bila tista or-anizacija, ki je združila sloven-o ljudstvo in ga popeljala v boj oti okupatorju.

Kot odgovor na okupatorjevo asilje so na osvobojenem in po-svobojenem ozemlju odpirali ovenske šole. IOOF je z odlo-om z dne 27. junija 1942 usta-ovil poverjeništvo za prosveto. artizanske šole so odpirali takoj, je bila temeljna možnost za to osvobojeno ozemlje. Značil-ost teh šol je bila improvizacija, uk pa je bil v glavnem usmer-n na jezikovno področje, zlasti branje slovenskih knjig in ladinskih glasil, ki so jih tiskale artizanske tiskarne. K mladin-emu tisku štejemo Mladino, ovenskega pionirja, Gorenj-ega pionirja, Primorskega pio-rja, Našim pionirčkom, Mla-ega puntarja, Glas mladine, ašo pest in druga glasila.

Razmah partizanskih šol sega drugo polovico leta 1943. Pred apitulacijo Italije so delovale le edke šole na osvobojenem emlju Dolenjske in Bele krajiie. Po kapitulaciji Italije je tudi rimorska po 25-letnem fašistič-em zatiranju dobila prvo slo-ensko šolo. Tako je v šolskem etu 1943-44 obiskovalo več kot 6.000 učencev 340 šol.

Pouk je zelo oviralo pomanj-anje učiteljev, saj je z Gentili-evo šolsko reformo leta 1923 stalo slovensko učiteljstvo brez lužb. V novo odprtih partizan-kih šolah so večinoma poučevali neusposobljeni učitelji, ki pa so o pomanjkljivost nadomestili z redno požrtvovalnostjo in lju-eznijo.

Mnogo težji je bil položaj slo-enskih šol na Gorenjskem in tajerskem, ki naj bi bili po Hit-erjevem ukazu priključeni ajhu. Kljub temu so tudi tukaj dpirali slovenske šole. Junija 944 so odprli vrata prve sloven-ke partizanske šole na Spod-jem Štajerskem — v vasici na evernem pobočju Lisce na He-ini. Leta 1944 je v tem predelu lovenije že delovalo 31, na Go-iskem pa 68 šol.

Medtem ko so osnovne šole ustanavljali in odpirali tam, kjer so bili partizanski odredi, so bile srednje šole le v večjih krajih. Po kapitulaciji Italije so bile obnovljene meščanske šole v Ribnici, Črnomlju in Kočevju. Na novo so ustanovili gimnazije v Metliki, Starem trgu pri Ložu in Loškem potoku, kjer so redno šolo spremenili v tečaj. Gimnazije je obiskovalo 365 dijakov, kar je za takratne razmere vsekakor zanimiv podatek.

Na vseh partizanskih šolah je po statističnih podatkih poučevalo približno 900 učiteljev in učiteljic, ki niso klonili niti v najtežjih trenutkih. V zaporih, internacijah ter bojih je izgubilo življenje okoli 250 učiteljev in 50 profesorjev. Okupatorjev srd se je močno znesel prav nad učiteljstvom. Pri napadih na posamične kraje je mnogokrat padlo po več učiteljev, na primer v Loškem potoku. Narodni heroji — prosvetni delavci Stane Žagar, Franjo Vrunč, Elvira Tomasini, Jože Seško, Vida Janežič, Jože Kerenčič, in Miha Pintar-Toledo so bili svetal zgled drugim borcem.

Okupator ni prizanašal niti otrokom, saj je bilo ubitih in umrlo v taboriščih okoli 1000 otrok, okoli 12.000 pa jih je bilo preseljenih v Šlezijo, Srbijo in druge kraje.

Odsek za prosveto pri predsedstvu SNOS je tedaj, ko okrožnice niso mogle povedati vsega, in je bila živa beseda najbolj prepričljiva, izredno priporočal stike med učitelji. Učiteljske konference so bile organizirane po okrajih in okrožjih, mnogokrat združene s praktičnimi nastopi in sklenjene s pogovori o organizacijskih vprašanjih in smernicah za prihodnje delo. Ker so potrebovali veliko učiteljev so razpisali posebne pedagoške tečaje, v katerih je okoli 200 mladincev in mladink dobilo najosnovnejšo učiteljsko izobrazbo. Na Primorskem so bili trije tečaji: v Gorenji Tribuši, Višnjeviku in v Soči. V Svetem pri Komnu je bil tečaj leta 1945, dva tečaja pa sta bila v Dobličah v Beli krajini in v Ljubnem ob Savinji. Na teh tečajih so poučevali najboljši pedagogi in predavatelji.

Za povezavo med učitelji na učiteljskih konferencah in skrb za pripravo pedagoških tečajev, oskrbo prostora za pouk, priprave za začetek rednega pouka in pisanje poročil — so morali skrbeti šolski nadzorniki, ki so hodili iz kraja v kraj in bili nenehno v stikih z učitelji. Bodrili so jih in jim vlivali poguma, da so laže vzdržali. Z navdušenjem je bila sprejeta odločba SNOS o ustanovitvi roditeljskih svetov (leta 1944), ker so s tem dobili starši možnost za najširše sodelovanje s šolo. Tudi šolski nadzorniki so imeli v nanovo ustanovljenih svetih močno oporo za svoje delo. Vsi problemi, ki so spremljali to delo, so bili februarja 1945 tudi zakonsko urejeni z odlokom o sestavi, nalogah in poslovanju roditeljskih svetov.

Učitelji na partizanskih šolah so kljub nenehnim bojem in negotovosti vodili šolsko administracijo. Pisali so priprave, vpisovali učence v razrednice, pisali tedenska in mesečna poročila, pripravljali proslave in tekmovanja, vodili šolske kronike in redno zapisovali dogodke, ki so bogat vir za proučevanje zgodovine partizanskega šolstva na Slovenskem.

SLAVICA PAVLIČ

Iz partizanskega šolstva

SAP Kosovo

Učbenik bratstva in enotnosti

Učitelja Mehmet Gjevori i Stati Kostari sta prevzela pisanje prvega abecednika v albanskem jeziku, tiskanega na Kosovem. Abetare (abecednik) za prvi razred osnovnih šol je izšel v 50.000 izvodih leta 1947 v Beogradu. Abecednik je zgodovinski dokument, saj je prvi učbenik s sodobno vzgojnoizobraževalno vsebino in idejno vrednoto.

— Abecednik sva napisala po zgledu ne ravno najboljšega albanskega abecednika, ki so ga uporabljale šole na Kosovem od šolskega leta 1944-45 do šolskega leta 1946-47, se spominja Gjevori.

V njem je veliko humanih sporočil, zato bi ga lahko upravičeno poimenovali učbenik bratstva in enotnosti. Tudi z didaktičnega vidika je tako posodobljen, da zasluži vso pozornost, predvsem glede metode učenja črk in uvajanja novih pojmov.

Avtorja prvega abecednika sta našla najboljše rešitve glede nazornosti poučevanja črk. Učenci in učitelji prvič spoznavajo pojem partizan (poosebljenje borca, junaka, prijatelja in osvoboditelja, peterokraka, pionir, udarnik, tekmovanje itn.

Drugi del Abecednika z 29 besedili, od teh je 14 proznih del in 15 pesmi za otroke, je pravo malo berilo. Kaže, da so avtorji pri izbiri besedila upoštevali sodobne razmere in sporočila, ki so jih izpovedovala izbrana pesniška dela. Pesmice nas osvojijo s svojo neposrednostjo in rodoljubnimi sporočili, izraženimi z revolucionarnim zanosom, čeprav so včasih verzi neokretni.

Besedila v prozi poudarjajo bratstvo, enotnost in skupno življenje narodov in narodnosti, ki živijo na Kosovem in v širši domovini Jugoslaviji, zato je Abecednik s svojimi izbranimi temami zvest tolmač stvarnosti takratne dobe.

Ko se danes pogovarjamo z avtorjema tega Abecednika, nam povesta, da jima ni šlo delo lahko od rok. Veliko sta delala, poleg tega pripravljala še pedagoške tečaje, da bi usposobila malo bolj pismene, za prve učitelje.

Leto dni kasneje — 1948, potem ko je bil tiskan Abecednik, je izšel poseben Abecednik za odrasle. Po oceni Abecednika sta avtorja pripravila drugo izdajo tega Abecednika leta 1950, ki so ga šole uporabljale vse do leta 1955.

Na Kosovem je bilo v začetku leta 1944-45 135 osnovnih šol, 202 učitelja in 12.497 učencev, danes pa je okrog 900 osnovnih šol s 310.000 učenci, V srednjih šolah je več kot 80.000 učencev, na fakultetah pa študira okrog 30.000 rednih študentov. Skoraj vse učbenike za osnovno šolo in za prvo fazo srednjega usmerjenega izobraževanja so napisali avtorji s Kosova. Prizadevajo si, da bi pripravili tudi ustrezne učbenike za drugo fazo usmerjenega izobraževanja in univerze.

JUSUF SELIMAJ

SR Srbija

Pomlad učiteljice Dobrinke

Pomlad v Toplici, vojna. April pod ranjenim nebom. Leto 1944, svoboda prihaja.

V vasi Belogoš v prokupskem okraju je drugo posvetovanje s prosvetnimi delavci tega dela Srbije. Okrog petindvajset učiteljev bo že jutri prvič poučevalo v partizanskih šolah.

Pomlad v Novem Beogradu. Spet je april, vendar v topli zenici neba. Leto 1978. V znamenju revolucije za človeka.

Govori nam Dobrinka Tripković-Jevtić, partizanska učiteljica...

Po treh letih

— V neki vaški hiši, morda je bila to šola, na hribu v hrastovem gozdu, se je zbralo petindvajset tovarišev in tovarišic. Na posvetovanju, ki ga je vodil Radoš Jovanović-Selja, so razpravljali o tem, da bo treba odpreti šole v vaseh pod Jastrebcem, šole, ki so ostale brez učiteljev. Veliko šol se je med vojno zaprlo, nekatere kar za tri leta. Veliko učiteljev je odšlo v partizane. Na posvetovanju so sklenili, da bodo takoj pripravili pedagoški tečaj in sprejeli merila o tem, kdo ga lahko obiskuje, kdo je lahko partizanski učitelj. Spominjam se, da je moral tisti, ki je želel postati partizanski učitelj, biti udeleženec osvobodilnega boja, skojevec na terenu, imeti je moral vsaj malo maturo in ni bil sposoben za operativne enote.

— Tečaj je vodil in hkrati na njem tudi predaval Tihomir Stojanović, imenovan Dragan, politični komisar Ozrenskega partizanskega odreda. Po poklicu je bil učitelj. Tečaj smo imeli v vasi Velika Plana. Za nas je skrbel narodnoosvobodilni odbor, precej pa so nam pomagale tudi enote, ki so bile takrat na tem območju. Ob koncu tečaja smo opravili izpit pred komisijo.

Dobrinka je bila dodeljena kot učiteljica v vas Spodnja Bresnica, kjer je bil takrat glavni štab za Srbijo. Po treh polnih letih se je spet oglasil šolski zvonec.

V učilnici

Za šolo so izbrali zapuščeno kmečko hišo. Preuredili in pobelili so je učenci in njihova partizanska učiteljica. Našlo se je nekaj klopi, prinesli so stole, in od nekod so privlekli celo šolsko tablo. Dovolj, da je šola lahko začela delati.

Šola je spominjala na kasarno. Zraven table so bile zložene puške. Seveda, lesene. Otroci so poznali temeljna pravila ravnanja s puško. Pred šolo je vedno stal učenec in stražil. Kadar je sporočil, da prihajajo partizani, je »oborožena« četa s pesmijo pričakala borce. Če pa so zaslišali, da prihaja sovražnik, so zapustili šolo in odhajali »tja, kjer je gosto drevje«.

— Neverjetno, kako hitro so se takrat otroci učili

Pedagoška slika

V spominu mi je ostala tudi tale pedagoška slika.

V učilnico pride učenec — stražar. Prekine pouk. Raportira komandirju. Ne učiteljici, saj je ta le vojak v šolski četi. Sporočil je, da prihaja volovska vprega, in pelje ranjenega partizana. Povelje: V vrsto! Pozdrav borcem. Četa učencev odhaja s pesmijo na ustih. Pozdravljajo ranjenca. Ranjenec jim vrne partizanski pozdrav in zapoje z njimi. Na vozu sedi junakova mati. Tudi ona poje.

Dom kot učilnica

Po narodnoosvobodilnem boju je Dobrinka Tripković-Jevtić delala kot prosvetna inšpektorica, bila je na vodilnem mestu. In vendar, nekaj let pred upokojitvijo se je spet vrnila v učilnico, vrnila se je k otrokom.

Upokojenja je bila leta 1970. Njen dom je še danes učilnica. V njej je vedno prostora za pridne deklice in dečke.

Dobrinka Tripković-Jevtić si želi le eno; v krajevni skupnosti bi rada odprla šolo za mlade starše.

April je. Pred nami je pomlad učiteljice Dobrinke. Partizanske učiteljice!

DJOKICA PETKOVIĆ

SAP Vojvodina

»Ni več moje učiteljice!«

S strtim srcem smo nadaljevali delo. Pogovorili smo se o prihodnjih nalogah kulturno prosvetnega dela in ponovili, kaj vse je bilo narejeno do ofenzive. Učitelji, ki niso imeli odgovornih dolžnosti, so zapustili vojaške vrste in se pridružili svojim kolegom na osvobojenem ozemlju; skupaj so se udeležili posvetovanja, 10. septembra istega leta v Miškovcih. Na posvetu so sprejeli učni načrt, ki so ga prej pripravili nekateri učitelji; med temi je bil, kot sem zvedela kasneje, tudi Pera Mirić.

Tedaj se niso pogovarjali o sesestavljalcih načrta, saj je bil to učni načrt stare Jugoslavije, prilagojen novim razmeram. Po končanem posvetovanju so odšli učitelji na svoja delovna mesta in se dogovorili, da se bodo sestali novembra; tedaj bodo izmenjali izkušnje in sprejeli nadaljnje usmeritve. Toda sovražnikova ofenziva je škodovala tudi njihovemu delu, zato so se odločili, da bodo najprej ugotovili, kaj je še ostalo po celomesečnem opustošenju vasi. Takrat v šolah ni bilo pouka, po ofenzivi pa smo se spraševali, kako bomo spet lahko usposobili šole za delo. Mira in jaz sva dobili nalogo, naj greva čimprej na teren in skupaj s tovariši poiščeva možnosti, da bi tudi v uničenih vaških šolah brez pohištva lahko začeli pouk. Pregledali naj bi hkrati tudi možnosti za drugo kulturno dejavnost in zbrale čimveč ljudi. Posveta v Miškovcih so se udeležili učitelji staropazovskega, zemunskega in rumskega okraja, le iz fruškogorskih okrajev ni bilo nikogar. Bilo je potreba preveriti možnosti na terenu. Hkrati pa so menili, da jaz zaradi svojega zdravstvenega stanja ne morem nikamor. Zato smo se dogovorili, da bomo poslali na teren pisna navodila, kasneje pa našli kakšno drugo rešitev.

V pogovoru smo omenjali spodnji Srem, Podunavlje ali fruškogorsko ozemlje. (Ta razdelitev se je kar sama ponujala zaradi boljše preglednosti).

Spodnji Srem je zajemal zemunski in rumski okraj, Podunavlje: staropazovski in sremsko-karlovški: fruškogorsko ozemlje pa sremsko-mitrovski, iriški in iloški okraj). V spodnjem Sremu, pa tudi v nekaterih vaseh v Podunavlju, so bile takrat še najboljše razmere za delo šol. V sremsko-karlovškem okraju ni bilo primernih možnosti vse do osvoboditve. Premlevamo imena Podunavlja, Spodnji Srem, in možnosti za delo, kje so, kje j h ni.... V množini novega se izgubljam kot v goščavi in dvomim, da bom našla pravo pot.

Nekdo je opozoril na »napotke«, s katerimi bi lahko pomagali pri kulturno prosvetnem delu. Povedali so, da jih je izdal Iniciativni odbor ZAVNOH in da je po njih že organizirano kulturno prosvetno delo na osvobojenem ozemlju Hrvaške. Skrivala sem svoj strah pred novimi nalogami, ker partizansko besedišče ni priznavalo besedi »ne morem«. Ti dve besedi sta pomenili svojevrstno dezerterstvo. Laže mi je postalo, ko sem izvedela, da obstaja nekaj, na kar se lahko oprem. Zaprosila sem torej tovariše, naj mi poiščejo te napotke. Tedaj nisem spraševala, kako so ta navodila prišla v ONOO, kasneje, ko se je delo že začelo, pa sem na to sploh pozabili. Hkrati z napotki sem prejela tudi izvod učnega načrta — to je bilo vse moje in Mirino »orožje«, na najini Ciril-Metodovi poti od vasi do vasi, da bi širile prosveto. »Napotke« sem nestrpno pričakovala. Učni načrt sem preletela le bežno, saj v njem ni bilo posebnih novosti in se takoj lotila »napotkov«. Štiri zbledele strani slabo natipkanega besedila so zajemale toliko novih pojmov in neznanih izrazov, da so me povsem zmedle, namesto da bi mi postale opora. Mira jih je prebrala še preden sem prišla, pa tudi ona ni veliko razumela. Prva naloga je bila, da je treba ustanoviti kulturno-prosvetne odbore KPO od okrožnih, okrajnih in krajevnih. Vedela sem, da sta vse do vojne obstajala v vaseh šolskih in cerkveni odbor. Pa tudi to, kakšno vlogo sta imela, Odgovor na vprašanje, kakšna je vloga kulturno-prosvetnega odbora, naj bi poiskala v teh zbledelih papirjih. Pojasnilo o tem je bilo najdaljše. Na eni strani in pol je bilo napisano vse, od imena, področja dela, njihove sestave pa do navodil o sestavljanju dnevnega reda do pošiljanja poročil.... Ker se v novem gradivu nisva povsem znašli, in ker nisva vedeli, kaj iz napotkov lahko uporabiva v praksi, sva jih razmnožili in s spremnim pismom poslali okrajnim odborom, ki naj bi jih uporabili glede na svoje razmere. Druga naloga je bila razmnoževati učni načrt. Šele pri ponovnem temeljitem branju sem opazila, da je izpuščena zgodovina. Slutila sem, zakaj je tako, pa sem vseeno vprašala tovariše za pojasnilo. Saj sem vedela, da se to ni zgodilo po naključju. Odgovorili so mi, da se bo z vidika zgodovinskega materializma veliko zgodovinskih dogodkov in vloga osebnosti drugače ocenjevalo. Ker takrat ni bilo primernih možnost, da bi to storili, so se odločili, da zgodovine v šoli ne bo....

Ko smo bežali iz vasi, nismo razumeli, zakaj ni bilo znaka o prihodu sovražnika. Mislili smo, da v sobah pač nismo slišali cerkvenega zvona. Zvedeli pa smo, da je bila presenečena tudi straža v zvoniku. Sovražnik je prišel izza hrbta, z osvobojenega ozemlja in ne kot po navadi — od tam, kjer je imel svoja oporišča. Vojake so opazili pod vasjo šele takrat, ko so začeli streljati in obkoljevati. V vasi pa v šoli poteka pouk, tu je hkrati tudi del bolnišnice z lažjimi ranjenci, okrožni odbor in komanda območja, OK in sekretar okrožnega komiteja Peter Relić-Ćeda. Drugi dan sem izvedela, da so bili takrat v vasi tudi komandant in komisar Glavnega štaba Vojvodine in komisar šestnajste vojvodinske divizije.

Obvestila, ki jih je o vasici preko vohunov prejel sovražnik, pa tudi plen je bil neznaten, v primerjavi s tem, kar mu je ušlo iz rok. Sovražnikovi pohodi so vedno terjali žrtve. Tudi tokrat je bilo tako. Poleg plena so odpeljali iz vasi učitelja, učiteljico in nekaj mladink. Prizadela me je vest, da so odpeljali učitelje. Kje jih bomo dobili jutri? Kako znova zbrati prestrašene otroke? Prestrašena, toda uporna Duša, učenka drugega razreda pravi: »Bolele so me klofute, toda sklenila sem, da ne bom niti črhnila. Utihnila je in zavzdihnila: Ni več moje učiteljice!«

Skupaj z Dušo trepečemo za usodo učiteljice, prvih žrtev nove partizanske šole.

ŽIVANKA PAVLEKIĆ SEŠKA

(Odlomek iz knjige Putokaz)

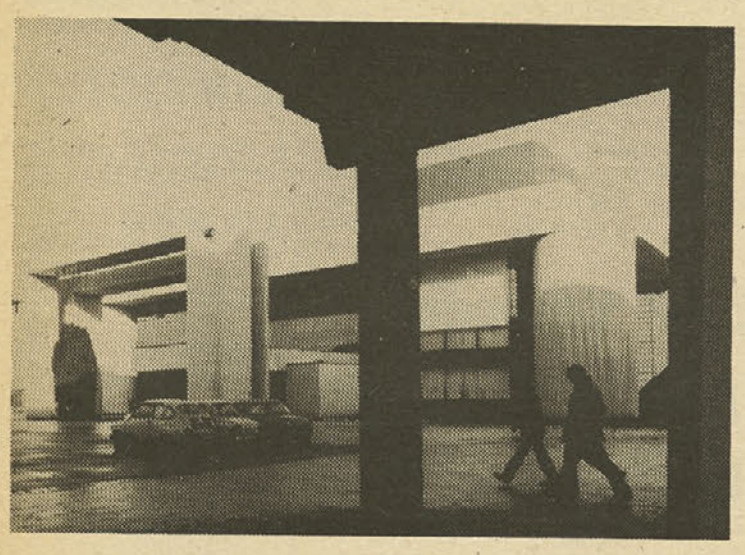

V SR Bosni in Hercegovini je bilo od osvoboditve do danes zgrajenih veliko stavb, namenjenih kulturnim dejavnostim. Med njimi so domovi kulture, v katerih razvijajo posebne dejavnosti: v Jajcu, Brčkem in v Mrkonjić-Gradu. Omenimo naj še edinstveno gledališče v Prijedoru, namenjeno amaterjem, gledališče za mlade v Sarajevu in druge nove ali preurejene stavbe.

Na fotografiji predstavljamo posebno stavbo — Narodno gledališče v Zenici. Avtorja-arhitekta pokojni akademik Jahiel Finci in prof. Zlatko Ugljen sta prejala za svoj zvezno arhitektonski idejni načrt nagrado Borbe v letu 1978.

SR Črna Gora

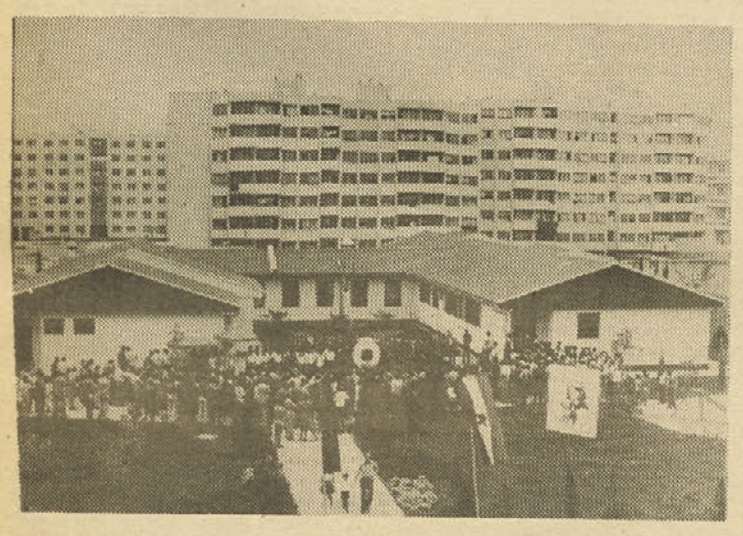

Titograjski cicibani preživljajo ure varstva in vzgoje v II stavbah, kjer so oddelki otroških vrtcev Ljubica Popović v Titogradu. V štirih stavbah tega vrtca so tudi otroške jasli.

Eden izmed teh oddelkov je bil odprt leta 1976 pri podjetju Titex, obiskujejo pa ga otroci delavcev, zaposlenih v tem podjetju.

Oddelek na fotografiji se imenuje po narodnem heroju Djinu Vrbici, deluje pa od leta 1977. V njem prebiva ves dan 220 otrok.

V občini Titograd je deležnih organizirane predšolske vzgoje in varstva 1.457 otrok, starih od 6 mesecev pa do vpisa v šolo; resnične potrebe pa so veliko večje.

Vse stavbe so zgrajene in opremljene z denarjem, ki ga je prispevala Samoupravna interesna skupnost za otroško varstvo občine Titograd. Petletni razvojni načrt predvideva še štiri nove zgradbe — dve od teh že gradijo. Denar za gradnjo in opremo bo zagotovila Samoupravna interesna skupnost za otroško varstvo občine Titograd, zbrali pa ga bodo tudi delovni ljudje in občani Titograda.

Zanimanje staršev, da bi bili otroci sprejeti v vrtec, je gotovo vsaj dvakrat tolikšno kot možnosti, saj čaka na sprejem v vrtec in jasli kar 8.000 otrok.

SR Hrvaška

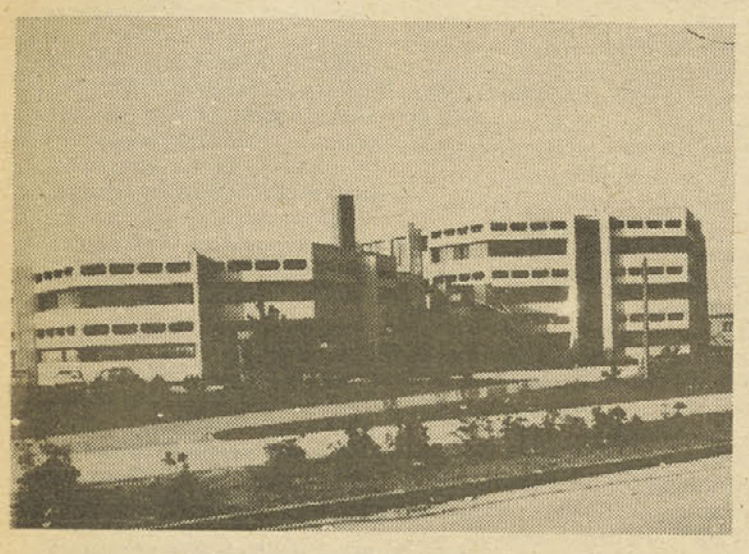

Sredi zagrebškega naselja Prečko stoji najlepši biser sodobnega gradbeništva-stavba osemletne šole Nikola Tesla. Spominja na čebelje satje, in taka je tudi njena notranjost. To je šola brez hodnikov in brez štirioglatih učilnic. Vsi prostori imajo obliko šestkotnika, ki omogoča funkcionalno razmestitev različnega tipa: če se želi prijateljsko pomeniti z otroki, zbranimi okrog njega, ali pa izoblikovati tradicionalni akademski polkrog, klasični trivrstni red ali kaj drugega, mora le drugače razporediti klopi. Skupine učilnic imajo skupna počivališča v obliki kroga, kjer so učenci sproščeni, in se lahko pomešajo, poiščejo najboljšega prijatelja iz sosednjega razreda, ali pa deklico, ki ji je treba izročiti pisemce... Nič več jim ni treba tekati po dolgem hodniku... Šola s svojo moderno opremo je kos najstrožjim zahtevam sodobne šole, hkrati pa je prav gotovo najlepša in najbolj funkcionalna šola v SR Hrvaški. Odprli so jo na dan republike 1976. leta. Projektanta, Radovan Tajder in Nenad Paulić sta prejela za svoje delo nagrado mesta Zagreba za leto 1977. Stavba sprejme lahko 1200 učencev.

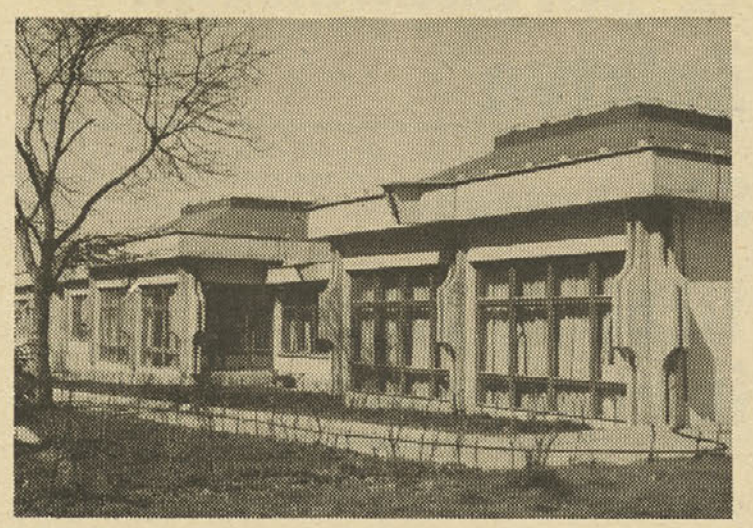

Na Kosovu je v zadnjem času oživela gradnja predšolskih stavb, ki je bila dolga leta zanemarjala zaradi pomanjkanja denarja. Glavna usmeritev je bila zagotoviti najpotrebnejši prostor za osnovne, srednje, višje in visoko šolstvo.

V najmanj razvitih občinah pa so v zadnjem času začeli graditi stavbe, namenjene predšolski vzgoji in varstvu otrk. Tovrstne stavbe gradijo tudi pri velikih temeljnih organizacijah združenega dela. Ena takih stavb je zgrajena v Prizrenu. Direktor Dragan Stanišić nam je povedal, da ima stavba 1.800 kv. metrov površine in talno gretje, sprejema pa otroke vseh starosti. Zanjo je bila treba odšteti 1 milijardo in 400 milijonov st. din.

D. D.

SR Makedonija

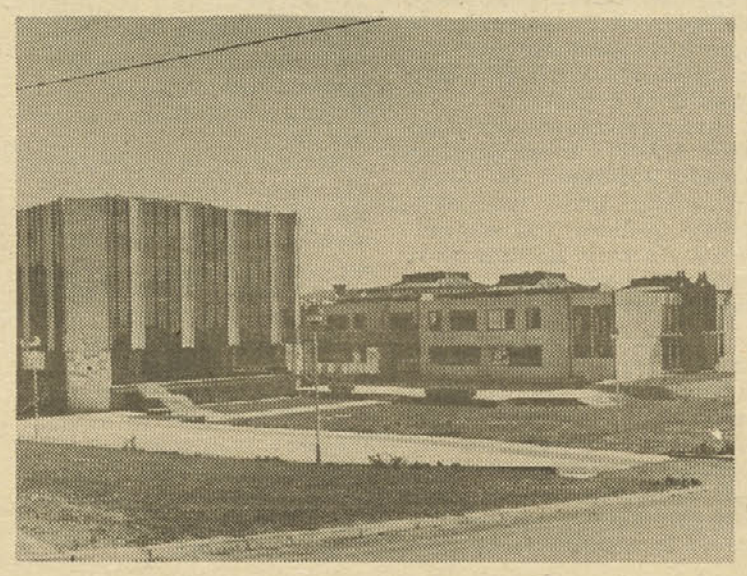

Pred nekaj leti se je makedonsko visoko šolstvo začelo naglo razvijati in širiti. Takrat so odprli nove fakultete v Bitoli, Štipu, Prizrenu in Ohridu, letos pa bodo začeli graditi nekaj višjih šol v drugih krajih republike. Eden izmed dokazov tega naglega razvoja visokega šolstva v Makedoniji je prav gotovo druga univerza, ki bo ustanovljena koncem aprila letos v Bitoli. V sestavo nove univerze bo spadala tudi Ekonomska fakulteta v Prilepu, ki je pred desetimi leti začela delati kot višja ekonomska šola. Na Ekonomski fakulteti v Prilepu študira okrog 200 rednih in študentov ob delu. Povedati je treba, da študira na tej fakulteti tudi okrog 200 rednih in izrednih študentov iz drugih republik in pokrajin: iz Srbije in Kosova. Ekonomska fakulteta ima svoje središče za izredni študij v Skopju. Lani so zgradili nova funkcionalno stavbo kjer so dobre delovne razmere za študij in delo. Denar za novo stavbo so prispevale Republiška skupnost za usmerjeno izobraževanje in nekatere organizacije združenega dela v Prilepu.

Na fotografiji je nova stavba Ekonomske fakultete v Prilepu.

prosvetni delavec

Časopis izdajata republiški odbor Sindikata delavcev vzgoje, izobraževanja in znanosti ter Izobraževalna skupnost Slovenije — Izhaja štirinajstdnevno med šolskim letom.

Ureja uredniški odbor. Direktor in glavni urednik Rudi Lešnik, odgovorna urednica Marjana Kunej, tehnična urednica Tea Dominko.

Naslov uredništva: Ljubljana, Poljanski nasip 28, tel.: 315-585. Naslov uprave: Ljubljana, Nazorjeva 1/I, telefon: 22-284, poštni predal 65, Ljubljana 61104.

Rokopisov in fotografij ne vračamo, posamezni izvod 5 din. Letna naročnina 100 din za posameznike, za delovne organizacije 160 din, za študente 60 din. Št. tek. računa 50101-603-46509.

Tiska ČZP Ljudska pravica. YU ISSN 0033-1643

Po mnenju Republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje je časnik »Prosvetni delavec« prost temeljnega davka od prometa proizvodov (glej 7. točko 1. odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu).

DOM UČENCEV HEROJ TITO V KOPRU je prvi dom, zgrajen iz solidarnostno združenih sredstev delovnih ljudi SR Slovenije na temelju družbenega dogovora o sanaciji in graditvi domov v obdobju 1976—1980.

Program sanacije predvideva, da bo zgrajenih 23 domov za učence srednjih šol in študente s 7.500 ležišči kot nadomestilo neustreznih domov in za delno pridobitev novih kapacitet.

Doslej je bilo zgrajenih že 10 domov za učence in študente, 10 domov že gradijo, preostale tri pa bodo začeli graditi še letos. Leta 1980 bo program uresničen.

Glede na to, da potrebujemo se veliko novih domov — obnoviti pa je treba tudi stare bomo z začeto sanacijo nadaljevali tudi v naslednjem srednjeročnem obdobju 1981—1985. Ugotavljeno je, da potrebujemo še 9700 ležišč za učence in študente v usmerjenem izobraževanju.

SR Srbija

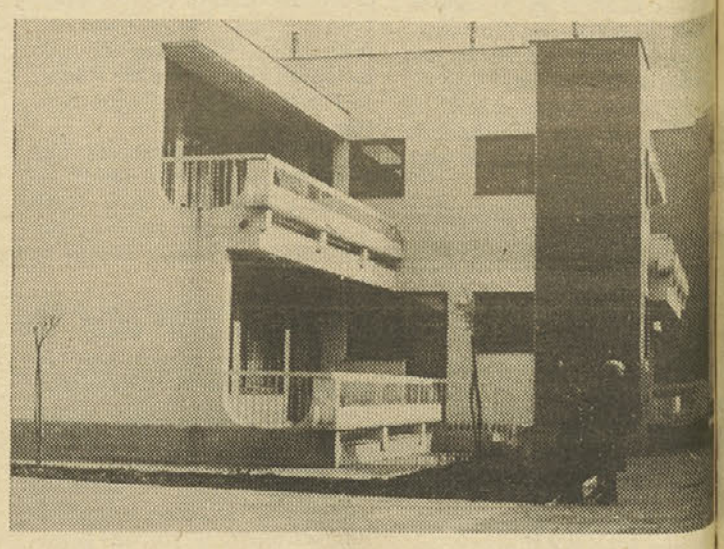

Predšolske vzgoje in izobraževanje v Srbiji nenehno napredujeta. Čeprav je vedno več stavb predšolske otroke, je v mestih še vedno otrok brez varstva. Prav zato je za vsako okolje, kjer se taka stavba slovesno odpre, pravi praznik. Tak praznik so pred nedavnem slavili v Nišu, kjer so odprli novo vzgojnovarstveno organizacijo Bora Prica. Lepa, moderna stavba, opremljena z vsem potrebnim, je sprejela v svoje zavetje 180 otrok. Mednarodno leto otroka pa so v niški občini proslavili že z ustanovitvijo potujočega vrtca, ki se imenuje Avtobus proletarec.

SAP Vojvodina

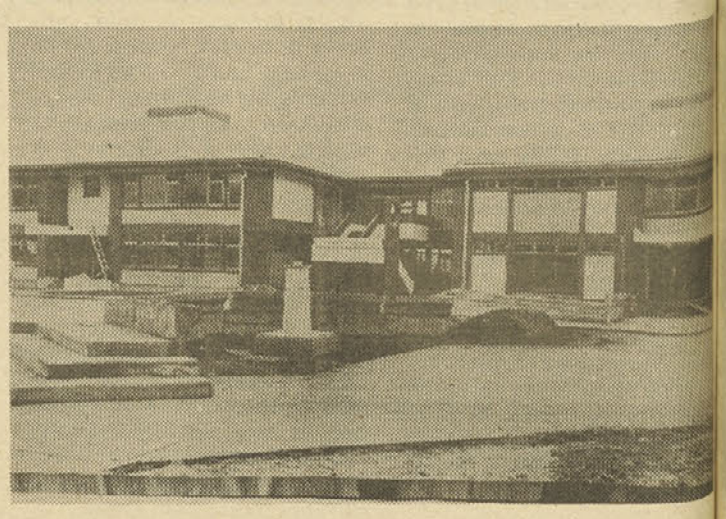

Vojvodinski delovni ljudje in občani vse pogosteje sprejemajo obveznost, da združujejo del svojega denarja s denarjem samoupravnih interesnih skupnosti za izobraževanje. S tem želijo zagotoviti mladini najosnovnejše delovne možnosti, saj vedo, da je nujno zgraditi in opremiti nove šole in obnoviti tiste, ki jih je že načel zob časa.

Tako so prispevali tudi denar za novo osnovno šolo v Novem Žedniku, ki je sprejela več kot 300 učencev. Pohvaliti je treba krajane — teh je manj kot 4.500 njihovo vztrajnost in žejo po uspehu. Kar tretjino denarja od 24 milijonov dinarjev (toliko je tala gradnja) so zbrali Žedničani s samoprispevkom. Nova šola — spomenik ni le v ponos mestu; temveč tudi dokaz, kaj vse lahko dosežemo z združenimi močmi.